

JOURNAL OF UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH

OUR FIELDS

- Exact Sciences
- Natural sciences
- Medical sciences
- Technical sciences
- Economics
- Philological sciences
- Pedagogical sciences
- Social and humanitarian sciences
- Psychological sciences
- Arts and cultural sciences
- Physical education and sports

RESEARCHBIB IMPACT
FACTOR: 6.4 / 2023
SJIF 2023: 3.778

Research Science and
Innovation House

OUR INDEXING

ISSN (E): 2181-4570

• <http://universalpublishings.com>

Research Science and
Innovation House

"RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION HOUSE" MCHJ

JOURNAL OF UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH

JANUARY 31, 2026

VOLUME 4, ISSUE 1

2023

**"Journal of Universal Science Research" scientific-methodical journal:
31.01.2026.**

In this collection, the articles accepted for the "Journal of Universal Science Research", Volume-4, Issue-01, 2026, are published.

DOI number was attached to all articles in the journal and indexed in the international scientific bases of **Directory of Research Journals Indexing, Researchbib, Index Copernicus, Zenodo, Open Aire, Google Scholar, Advanced Science Index, J-Base, Cite Factor, International Scientific Indexing, Euarasian Scientific Journal Index, General Impact Factor, Internet Archive, Scientific Journal Impact Factor, EuroPub.**

Dissertations are officially recognized as articles published in national journals on the list of journals recommended to publish the main scientific results of dissertations by OAK.

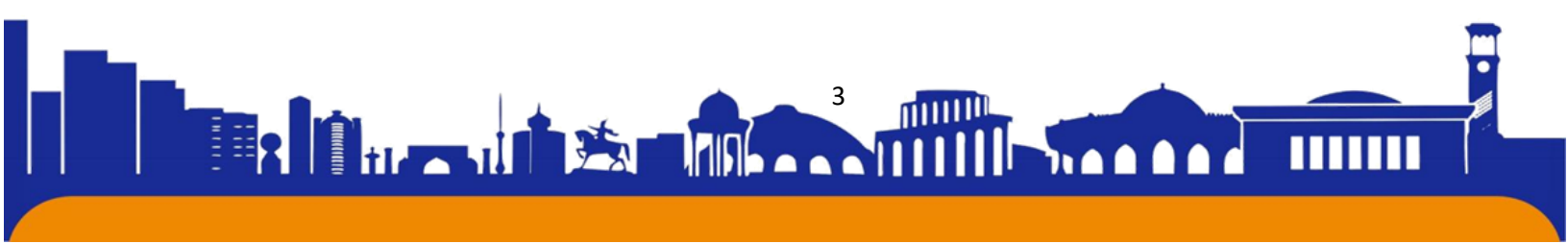
Basis: Page 3 of the list of scientific publications recommended to publish the main scientific results of dissertations of the Higher Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan. - Tashkent: 2019. - 160 p

The materials of the magazine can be used by professors, teachers, independent researchers, doctoral students, masters, students, lyceum colleges and school teachers, scientific workers and all those interested in science.

Reminder! The authors are personally responsible for the correctness of the numbers, reports, data and the correctness of the quotations in the scientific articles included in the collection of journal materials.

**“RESEARCH SCIENCE AND
INNOVATION HOUSE” LLC**

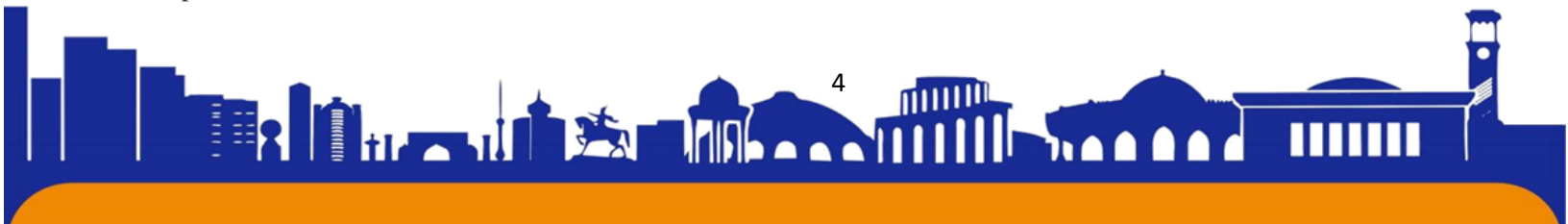

EDITORIAL TEAM

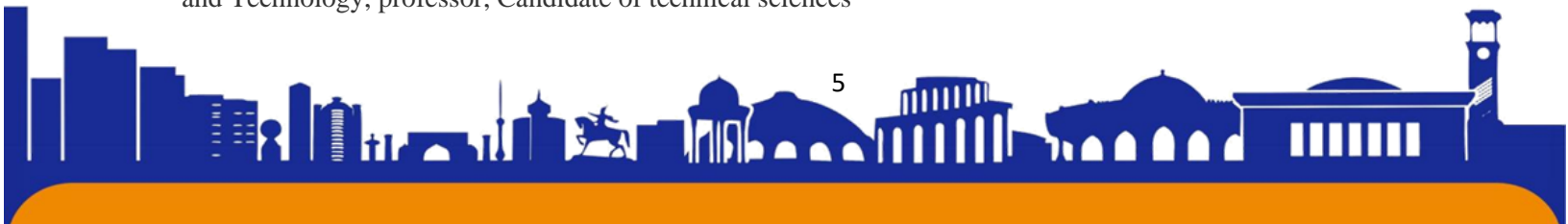
Editor-in-chief, **Eshkaraev Sadridin Chorievich** - Head of the Department of Medicine and Natural Sciences, Doctor of Philosophy in Chemistry, Associate Professor, Termez University of Economics and Service, Termez, Uzbekistan. . [ORCID esadir_74@rambler.ru](mailto:ORCID_esadir_74@rambler.ru)

1. Editor of medical sciences **Ye Fan Wang Glavin**, Case Western Reserve University, United States / Chinese Academy of Medical Sciences, Peking Union Medical College, China
2. Editor-of technical science, **Eshkaraev Ulugbek Chorievich** - Associate Professor of the Department of Primary Education Methodology of Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Candidate of Technical Sciences, Denau, Uzbekistan.
3. Editor of medical sciences **Carolyn Steele Gray**, Canada Research Chair in Implementing Digital Health Innovation (Tier 2), Canada
4. Editor of technical science **Babamuratov Bekzod Ergashevich** - associate professor of the Department of Physical Chemistry of Termiz State University, Doctor of Philosophy Technical Science, Termez, Uzbekistan.
5. Editor of medical sciences **Donata Kurpas**, Wroclaw Medical University, Poland
6. Editor of chemical sciences **Mirabbos Hojamberdiev Ikromovich**- associate professor of the Technische Universität Berlin, doctor of chemical science, Berlin, Germany
7. Editor of medical sciences **Mirella Minkman**, Vilans, Netherlands
8. Editor of chemical science **Furkat B. Eshkurbonov** - Termiz state university of engineering and agrotechnology, doctor of sciences in chemistry, Professor of technology of organic substance and materials on their basis, Termez, Uzbekistan.E-mail: furqateshqurbonov@gmail.com
9. Editor of medical sciences **Roberto Nuño**, Director Investigación y Formación Fundación Gaspar Casal, Spain
10. Editor-of Economic, **Otamurodov Shavkat Tillayevich** - Vice-rector of Termiz University of Economics and Service Doctor of Economic science, Termez, Uzbekistan.
11. Editor of medical sciences **David Perkins**, University of Newcastle, Australia
12. Editor-of Social and humanities, **Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich** - Termiz Institute of Engineering and Technology, Doctor of Social and humanity Science, Termez, Uzbekistan.
13. Editor of medical sciences **Otamurodov Furqat Abdukarimovich**, Director of Termiz Branch of Tashkent Medical Academy, Termez, Uzbekistan Doctor of science in Medical Sciences, Termez, Uzbekistan.
14. Editor of medical sciences **Robert Henderson**, University of Arizona
15. Editor biological sciences **Nurova Zamira Annakulovna** Termez branch of Tashkent Medical Academy. Termez, Uzbekistan Doctor of biological science, docent, Termez, Uzbekistan.
16. Editor filological sciences **Chris Kennedy**, University of Chicago
17. Editor of medical sciences **Turabayeva Zarina Kenjabekovna** Termez branch of Tashkent Medical Academy, doctor of Philosophy medical sciences, Termez, Uzbekistan.
18. Editor of Sociology science **Eryigitova Lobar Qodirovna**Head of the Department of Social Sciences and Physical Culture of CAMU International Medical University
19. Editor filological sciences **Jurayeva Ramziya Abdurahimovna** Kokand State Pedagogical Institute. Kokand, Uzbekistan Doctor of Philosophy in Philological Sciences (PhD), senior teacher.
20. Editor of physics-mathematics-sciences **Bobamuratov Ulugbek Erkinovich** Termiz Institute of Engineering and Technology, Doctor of Philosophy physics-mathematics-sciences, Termez, Uzbekistan.
21. Editor of medical sciences **Akhmedov Kamoliddin Khakimovich** Dean of the Faculty of Treatment No. 1 of the Termiz branch of the Tashkent Medical Academy, Candidate of medical sciences, associate professor
22. Editor of medical sciences **Vahidov Alisher Shavkatovich** Termez branch of Tashkent Medical Academy General surgery, children head of the department of surgery and pediatric urology Doctor of medical sciences, professor

23. Editor of Humanitarian science **Rakhmonov Abdukahhor Abdusattorovich** Vice-Director for Spiritual Education and Youth Affairs, Doctor of Philosophy (PhD) in Philosophical Sciences
24. Editor of technical sciences **Hasan Soyibnazarovich Beknazarov** Leading researcher of the Tashkent Research Institute of Chemical Technology, doctor of technical sciences, professor.
25. Editor of pedagogical sciences **Sultonova O'g'iloy Nabiyevena** Termiz Institute of Engineering and Technology, Doctor of Pedagogical sciences, Termez, Uzbekistan.
26. Editor-of medical sciences, **Sultonov Ravshan Komiljonovich** - Termiz University of Economics and Service Doctor of Philosophy of medical science, Termez, Uzbekistan. e-mail: ravshansultonov605@gmail.com
27. Editor of pedagogical sciences **Eshkoraev Kahramon**- Chirchik state pedagogical University Doctor of Philosophy in pedagogical science, Termez, Uzbekistan e-mail: eshqorayev1987@mail.ru
28. Editor of technical sciences **Rakhmankulov E. Jasur**-Tashkent scientific Research Institute of Innovative Chemical Technology Doctor of Philosophy in technical science. e-mail: jasurer87gmail.com
29. Editor of the Department of Agricultural Sciences **Jurakhon N. Nadzhiev** - Advisor to the Termez Institute of Agricultural Technologies and Innovative Development, Doctor of Agricultural Sciences DSc.
30. Editor of the Department of Agricultural Sciences **Dilshod T. Jumanov** - Advisor to the Termez Institute of Agricultural Technologies and Innovative Development, Candidate of Agricultural Sciences.
31. Editor of technical science **Nomozov K. Abror** - Doctor of Philosophy to the Termez Institute of engineering and technology, Termez, Uzbekistan. e-mail: abrnomozov055@gmail.com
32. Editor of technical science **Misirov Kh. Zafar** Doctor of Philosophy to the Termez Institute of engineering and technology, Termez, Uzbekistan. e-mail: zafarmisirov1986@gmail.com
33. Editor of technical science **Shaymardanova A. Mokhichekhra** - Termiz institute of Engineering and Technology, doctor of philosophy in technical science. E-mail: mokhichekhrashaymardanova@gmail.com
34. Editor of Philology sciences **Mariya D. Bekbergenova** - Karakalpak State University, doctor of philosophy in Philology science(PhD)
35. Editor of Philological sciences **Zulfiya K. Ktaybekova** - Karakalpak State University, doctor of philosophy in Philology science(PhD)
36. Editor of Medical sciences **Dilorom A. Khurmatova** - Termez branch of Tashkent Medical Academy, doctor of Philosophy in Medicine(PhD)
37. Editor of Technical science, **Sahomiddin. Z. Hodjamkulov** - Termez Institute of engineering and technology Doctor of philosophy in technics, Docent of Technology Inorganic Substance and Materials on their Basis. E-mail: xodjamkulovsahomiddin@tiet.uz
38. Editor of Pedagogical sciences **Nodira. N. Musaeva** - Bukhara State University, doctor of science in Pedagogics(DSc), docent of Theory and methodology of professional education.
39. Editor of Technical science, **Berdimuratov. T. Umid** - Termiz institute of engineering and technology, Doctor of Philosophy in technical science. E-mail: umidberdumu5@gmail.com
40. Editor of technical sciences, **Diyorov. G. Husan** - Termez Institute of engineering and technology Doctor of Philosophy in technical sciences. E-mail: husan_diyorov88@mail.ru
41. Editor of technical science, **Rustam. R. Karimov** - Termez Institute of engineering and Technology Doctor of Philosophy in technical Science, Docent of the Agriengineering and Chemical Technologies Department
42. Editor of Historical sciences, **Kholiyarov. Ch, Tulkinjon** - Head of the "Social and Humanities" Department of the Termiz Institute of Engineering and Technology, doctor of philosophy in Historical science. E-mail: txoliyarov@mail.ru
43. Editor of Technical Sciences, **Zakir. R. Khudaikulov** - Termiz Institute of Engineering and Technology, docent of the General Electric Engineering, doctor of philosophy in Technical science.
44. Editor of Technical Sciences, **Bobomurodov. R. Mirkomil** - Termiz Institute of Engineering and Technology, doctor of philosophy in Technical science.
45. Editor of Technical sciences, **Qalandarov Ro'zimurod Qurbonovich** - Termiz Institute of Engineering and Technology, professor, Candidate of technical sciences

46. Editor of Philology Sciences, **Allambergenova. A. Guljakhan** - Karakalpak State University, Doctor of Philosophy in Philology, Docent of Karakalpak language.
47. Editor of Pedagogical sciences, **Feruza. B. Muzafarova** - Bukhara State University, Doctor of Philosophy in Pedagogical science, Docent in theory and methodology of physical education and sports training
48. **Iroda G. Abdullaeva** - Editor of Philosophical sciences Urgench State University, doctor of philosophy in Philosophical sciences (PhD), associate professor Theory of building a democratic society in Uzbekistan
49. **Jumaniyazova Navbahor Baxtiyarovna** - Editor of Biological sciences Doctor of philosophy (PhD) in biological sciences, Urganch State University, Uzbekistan, navbahorjumaniyazova@gmail.com
50. **Dilnoza A. Sadanova** - Editor of Philosophical sciences, Urgench State University, doctor of philosophy in Philosophical sciences (PhD), associate professor Theory of building a democratic society in Uzbekistan
51. **Shirin K. Babadjanova** - Editor of Biological sciences Doctor of philosophy (PhD) in biological sciences, Urganch State University, Uzbekistan
52. **Saidjanova.K. Zebo** - Editor of Philological sciences, Urgench State University, doctor of philosophy in Philological sciences (PhD).
53. **Ataxanova Venera Radjapovna** - Editor of Philological sciences, Urgench State University, doctor of philosophy in Philological sciences (PhD).
54. **Hulkar K. Gaipova** Editor of Philological sciences, Urgench State University, doctor of philosophy in Philological sciences (PhD).
55. **Rakhimova Z. Muminakhon** - Editor of Philosophical sciences Urgench State University, doctor of philosophy in Philosophical sciences (PhD), Associate Professor of the Department of Social Work and Philosophy
56. **Toshaliyev B. Kakhramon** - Editor of historical sciences Termez State University Doctor of Philosophy in historical Science, Termez, Uzbekistan e-mail: kakhramon19821801@mail.ru
57. **Matsaidova Sayyora Khudaiberganovna** - Editor of pedagogical sciences Urganch State University, Faculty of Natural and Agricultural Sciences, Department of Geography, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
58. **Razzakov Qahramon Bekdurdievich** - Editor of biological sciences Department of Biology, Faculty of Natural Sciences, Urganch State University, Candidate of Biological Sciences, Associate Professor
59. **Abdullayev Ulmasbek Ravshanbekovich** - Editor of biological sciences Department of Biology, Faculty of Natural Sciences, Urganch State University, Candidate of Biological Sciences, Associate Professor
60. **Khudaykulov. Z. Rustam** - Editor of pedagogical sciences Senior lecturer of the Department of Transport Engineering and Logistics of Termiz State University of Engineering and Agro-Technology
61. **Makhmud. R. Karimov** - Editor of technical sciences , docent of agricultural and meliorative machinery. Mechanization of agricultural and reclamation works. Doctor of philosophy in technical sciences. Termiz State University of Engineering and Agro-Technology
62. **Yugayev. M. Shavkat** - Editor of technical sciences , Doctor of philosophy in technical sciences. Termiz State University of Engineering and Agro-Technology.
63. **Abdirashidov A. Aslidin** - Editor of technical sciences , PhD, senior lecturer, Termiz State University of Engineering and Agrotechnology, Department of Transport Engineering and Logistics, Uzbekistan
64. **Shavkat. S. Turaev** - Editor of technical sciences , PhD, Senior lecturer, Department of "Construction of Buildings and Structures", Faculty of Civil Engineering and Irrigation, Termez State University of Engineering and Agrotechnology
65. **Eshkuvvatov. A. Ulugbek** - Editor of technical sciences , PhD, Termez University of Engineering and Agrotechnology Head of the Department of Road Engineering
66. **Rakhimov. Kh. Rashid** - Editor of technical sciences, Termiz state university of engineering and agrotechnology, doctor of philosophy in technical sciences(PhD).

BADIIY MATNDA MULOQOT MADANIYATINING FILOLOGIK EKSPERTIZASINI AMALGA OSHIRISH YO‘LLARI

Qorjovov Elmurod Abdumo‘min o‘g‘li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

2-kurs magistranti

qorjovovelmurod492@gmail.com +99895 757 05 08

Annotatsiya. Mazkur maqolada badiiy matnda muloqot madaniyatining filologik ekspertizasini amalga oshirish masalalari zamonaviy tilshunoslik va adabiyotshunoslik yondashuvlari asosida tadqiq etiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi badiiy diskurs doirasida muloqot madaniyatining lingvistik, pragmatik va sotsiokulturologik xususiyatlarini aniqlash hamda ularni filologik ekspertiza mezonlari asosida baholash yo‘llarini ishlab chiqishdan iborat. Maqolada muloqot madaniyati tushunchasining ilmiy talqinlari tahlil qilinib, uning badiiy matndagi ifodalanish shakllari dialog, monolog va polilog misolida yoritiladi. Filologik ekspertiza jarayonida nutqiy birliklarning kommunikativ vazifasi, ijtimoiy-madaniy me‘yorlarga mosligi va estetik funksiyasi alohida e‘tiborga olinadi. Shuningdek, nutqiy aktlar nazariyasi, diskurs tahlili va lingvopoetik yondashuv asosida muloqot madaniyatini baholashning metodik asoslari ko‘rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari badiiy matn tahlilida muloqot madaniyatini aniqlash va baholashda filologik ekspertiza imkoniyatlarini kengaytiradi hamda sud-lingvistika, matn lingvistikasi va adabiyotshunoslik sohalari uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: *badiiy matn, muloqot madaniyati, filologik ekspertiza, diskurs, pragmatika, nutqiy akt, lingvopoetika.*

Kirish

Zamonaviy tilshunoslik va adabiyotshunoslikda badiiy matn nafaqat estetik hodisa, balki murakkab kommunikativ tizim sifatida qaralmoqda. Badiiy matn orqali muallif va o‘quvchi, shuningdek, asar qahramonlari o‘rtasida turli darajadagi muloqot amalga oshadi. Ushbu muloqot jarayonida jamiyatga xos axloqiy me‘yorlar, nutq odobi va madaniy

qadriyatlar o‘z ifodasini topadi. Shu sababli badiiy matndagi muloqot madaniyatini filologik jihatdan o‘rganish dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi.

Muloqot madaniyati tushunchasi ko‘p qirrali bo‘lib, u til birliklarining to‘g‘ri va maqsadga muvofiq qo‘llanishi, nutqiy etikaga rioya etilishi hamda kommunikativ vaziyatga moslikni o‘z ichiga oladi. Badiiy matnda esa muloqot madaniyati qahramon xarakterini ochish, ijtimoiy munosabatlarni tasvirlash va muallif g‘oyasini yetkazishning muhim vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. Shuning uchun badiiy asarlardagi muloqotni baholash faqat til me‘yorlari bilan cheklanmay, keng filologik ekspertiza yondashuvini talab etadi.

Filologik ekspertiza dastlab huquqiy-amaliy ehtiyojlar bilan bog‘liq holda shakllangan bo‘lsa-da, bugungi kunda u matnning semantik, pragmatik va madaniy jihatlarini tahlil qilishning universal usuli sifatida rivojlanmoqda. Ayniqsa, badiiy matnda uchraydigan bahsli, baholovchi yoki ijtimoiy ahamiyatga ega nutqiy birliklarni aniqlashda filologik ekspertiza muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda muloqot madaniyati asosiy mezonlardan biri sifatida maydonga chiqadi.

Ilmiy adabiyotlarda muloqot madaniyati ko‘pincha nutq madaniyati, kommunikativ kompetensiya yoki diskurs nazariyasi doirasida o‘rganilgan. Biroq badiiy matn misolida muloqot madaniyatini filologik ekspertiza nuqtayi nazaridan kompleks tahlil qilish masalasi yetarlicha yoritilmagan. Mazkur holat ushbu maqolaning dolzarbligini belgilaydi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — badiiy matnda muloqot madaniyatining filologik ekspertizasini amalga oshirish yo‘llarini nazariy va metodik jihatdan asoslashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- muloqot madaniyati tushunchasining filologik mazmunini aniqlash;
- badiiy matndagi muloqot shakllarini tasniflash;
- muloqot madaniyatini baholash mezonlarini ishlab chiqish;
- filologik ekspertiza jarayonining bosqichlarini tavsiflash.

Mazkur maqola strukturaviy jihatdan annotatsiya, kirish, asosiy qism va xulosadan iborat bo‘lib, tadqiqot natijalari ilmiy izchillik asosida bayon etiladi.

Asosiy qism

Muloqot madaniyatining filologik mohiyati va nazariy asoslari. Muloqot madaniyati tushunchasi filologiyada murakkab va ko'p qatlamli hodisa sifatida talqin qilinadi. U nafaqat til birliklarining to'g'ri qo'llanishini, balki nutq jarayonida ijtimoiy, axloqiy va madaniy me'yorlarga rioya etilishini ham o'z ichiga oladi. Shu bois muloqot madaniyati nutq madaniyati, pragmatika, diskurs tahlili va sotsiolingvistika kabi yo'nalishlar bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi. Filologik nuqtayi nazardan muloqot madaniyati — bu nutqning kommunikativ vaziyatga mosligi, adresatga yo'naltirilganligi va madaniy jihatdan maqbulligi bilan belgilanadigan hodisadir. Badiiy matnda esa ushbu tushuncha alohida estetik va g'oyaviy yuklama kasb etadi. Chunki badiiy asarda muloqot real hayotdagi nutq jarayonining bevosita nusxasi emas, balki muallif tomonidan qayta ishlangan, estetik maqsadga bo'ysundirilgan nutqiy konstruksiyadir. Nazariy adabiyotlarda muloqot madaniyatiga doir yondashuvlar turlicha talqin qilinadi. Ayrim tadqiqotchilar uni asosan axloqiy-etik me'yorlar bilan bog'lab izohlasalar, boshqalari kommunikativ samaradorlikni asosiy mezon sifatida ilgari suradilar. Filologik ekspertiza doirasida esa ushbu yondashuvlarning har ikkalasi muhim hisoblanadi. Chunki ekspertiza jarayonida nutqning ham madaniy maqbulligi, ham kommunikativ ta'siri baholanadi.

Badiiy matnda muloqot madaniyatining filologik mohiyati, avvalo, qahramon nutqining individualligi bilan belgilanadi. Har bir obraz nutqi orqali uning ijtimoiy mavqei, madaniy saviyasi, psixologik holati va dunyoqarashi namoyon bo'ladi. Shu sababli filologik ekspertiza jarayonida nutq birliklari faqat grammatik yoki leksik jihatdan emas, balki obraz tizimi bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilinadi.

Muloqot madaniyatining nazariy asoslarini belgilashda diskurs tushunchasi alohida ahamiyat kasb etadi. Diskurs nutqning faqat matn sifatida emas, balki muayyan ijtimoiy-madaniy vaziyat bilan bog'liq jarayon sifatida qaralishini anglatadi. Badiiy diskursda muloqot madaniyati muallif, qahramon va o'quvchi o'rtasidagi murakkab kommunikativ munosabatlar tizimida shakllanadi. Shu jihatdan filologik ekspertiza diskursiv omillarni e'tibordan chetda qoldirmasligi lozim. Pragmatik yondashuv muloqot madaniyatining filologik mohiyatini ochib berishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Pragmatika nutqning maqsadi, niyati va ta'sir kuchini o'rganadi. Badiiy matnda esa nutqiy birliklar ko'pincha yashirin ma'no, kinoya yoki istehzo orqali ifodalanadi. Filologik ekspertiza ushbu

yashirin qatlamlarni aniqlash va ularning madaniy jihatdan baholashini amalga oshiradi. Shuningdek, muloqot madaniyatining nazariy asoslari nutqiy aktlar nazariyasi bilan ham chambarchas bog‘liq. Har bir nutqiy birlik muayyan harakatni amalga oshiradi: buyruq beradi, iltimos qiladi, baholaydi yoki tanqid qiladi. Badiiy matnda bu harakatlarning estetik shaklga ega bo‘lsa-da, ularning ijtimoiy va madaniy mazmuni saqlanib qoladi. Shu bois filologik ekspertiza jarayonida nutqiy aktlarning turi va vazifasi alohida aniqlanadi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, muloqot madaniyatining filologik mohiyati lingvistik, pragmatik va diskursiv omillarning uyg‘unligida namoyon bo‘ladi. Nazariy asoslarning puxta belgilanishi esa badiiy matnda muloqot madaniyatini filologik ekspertiza qilishda ilmiy aniqlik va xolislikni ta‘minlaydi.

Badiiy matnda muloqot shakllari: dialog, monolog va polilogning filologik ekspertizasi, Badiiy matnda muloqot madaniyati turli nutq shakllari orqali namoyon bo‘ladi. Ushbu shakllar dialog, monolog va polilog ko‘rinishida yuzaga chiqib, har biri alohida kommunikativ va estetik vazifani bajaradi. Filologik ekspertiza jarayonida mazkur nutq shakllari muloqot madaniyatining asosiy tashuvchilari sifatida qaraladi va ularning lingvistik hamda pragmatik xususiyatlari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Dialog badiiy matnda eng faol va tabiiy muloqot shakli hisoblanadi. U qahramonlar o‘rtasidagi bevosita munosabatlarni ifodalaydi hamda ijtimoiy muhitni jonli tarzda aks ettiradi. Dialogik nutqda muloqot madaniyati murojaat shakllari, nutqiy odob birliklari, iltimos va buyruq konstruktsiyalari orqali namoyon bo‘ladi. Filologik ekspertiza dialoglarni tahlil qilishda nutqning vaziyatga mosligi, adresatga yo‘naltirilganligi va madaniy me‘yorlarga muvofiqligini asosiy mezon sifatida belgilaydi.

Dialogik muloqotda qo‘llaniladigan nutqiy birliklar ko‘pincha qisqa, ekspressiv va kontekstga bog‘liq bo‘ladi. Shu sababli ekspertiza jarayonida dialoglarning faqat yuzaki mazmuni emas, balki ularning yashirin pragmatik qatlamlari ham ochib beriladi. Masalan, kinoya yoki istehzo orqali ifodalangan fikrlar madaniy jihatdan baholanishi zarur bo‘lgan muhim birliklar hisoblanadi.

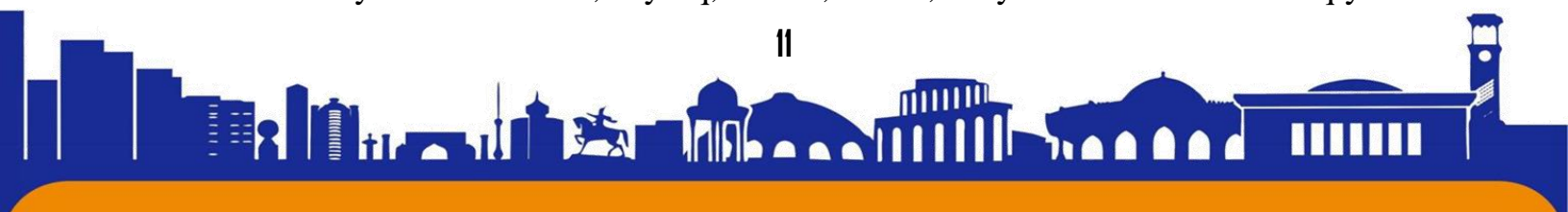
Monologik nutq badiiy matnda ichki muloqot shakli sifatida namoyon bo‘ladi. Monolog orqali qahramonning ruhiy holati, ichki kechinmalari va axloqiy pozitsiyasi ifodalanadi. Ushbu nutq shaklida muloqot madaniyati bevosita adresatga yo‘naltirilmagan bo‘lsa-da, u muallif va o‘quvchi o‘rtasidagi bilvosita kommunikatsiyani ta‘minlaydi.

Filologik ekspertiza monologlarni tahlil qilishda nutqning mantiqiy izchilligi, estetik ifodalanganligi va madaniy baholash mezonlariga mosligini aniqlaydi. Monologik muloqotda ko'pincha baholovchi va reflektiv birliklar ustunlik qiladi. Bu holat muloqot madaniyatining axloqiy jihatlarini ochib berishga xizmat qiladi. Ekspertiza jarayonida bunday birliklarning muallif g'oyasi bilan qanday uyg'unlashgani ham alohida tahlil qilinadi. Polilog badiiy matnda ko'p ishtirokchilar qatnashadigan murakkab muloqot shakli bo'lib, u ijtimoiy muhit va jamoaviy muloqot madaniyatini aks ettiradi. Polilogik nutqda turli ijtimoiy qatlam vakillarining nutq xususiyatlari bir makonda jamlanadi. Filologik ekspertiza bunday nutq shakllarini tahlil qilishda muloqot madaniyatining kollektiv darajasini aniqlash imkonini beradi. Polilogda nutqiy me'yorlarning buzilishi yoki ularga rioya etilishi ijtimoiy munosabatlarning xarakterini ko'rsatadi. Shu bois ekspertiza jarayonida polilogik muloqotdagi qarama-qarshiliklar, bahsli birliklar va madaniy chetlanishlar alohida e'tiborga olinadi. Bu holat badiiy matndagi ijtimoiy konfliktlarni filologik jihatdan asoslashga yordam beradi. Umuman olganda, dialog, monolog va polilog badiiy matnda muloqot madaniyatining turli darajalarini ifodalaydi. Filologik ekspertiza ushbu shakllarni alohida-alohida emas, balki o'zaro bog'liqlikda tahlil qilishni talab etadi. Aynan shu yondashuv muloqot madaniyatining badiiy matndagi to'liq va xolis bahosini ta'minlaydi.

Badiiy matnda muloqot madaniyatining pragmatik va nutqiy aktlar asosida filologik ekspertizasi. Badiiy matnda muloqot madaniyatini filologik ekspertiza qilishda pragmatik yondashuv muhim nazariy-metodik asos hisoblanadi. Pragmatika nutqning faqat shakliy tuzilishini emas, balki uning maqsadi, niyati va kommunikativ ta'sirini o'rganadi. Shu bois badiiy matndagi muloqot madaniyati ko'pincha ochiq ifodalanmagan, yashirin ma'no qatlamlari orqali namoyon bo'ladi va aynan shu jihat ekspertiza jarayonida chuqur tahlilni talab etadi. Pragmatik tahlil badiiy muloqotni real kommunikativ vaziyat bilan qiyoslash imkonini beradi. Qahramonlar nutqida qo'llanilgan har bir birlik muayyan ijtimoiy vaziyat, adresat va maqsad bilan bog'liq holda yuzaga keladi. Filologik ekspertiza jarayonida ushbu vaziyatlar aniqlanib, nutqning madaniy jihatdan maqbulligi yoki nomuvofiqligi baholanadi. Bu jarayon muloqot madaniyatini subyektiv talqindan xoli holda ilmiy asoslashga xizmat qiladi. Nutqiy aktlar nazariyasi pragmatik yondashuvning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, har bir nutqiy birlik ma'lum bir harakatni amalga oshiradi. Badiiy matnda iltimos, buyruq, tanbeh, tahdid, uzr yoki baholash kabi nutqiy aktlar

qahramonlar o'rtasidagi munosabatlarni belgilaydi. Filologik ekspertiza jarayonida ushbu aktlarning turi, vazifasi va madaniy me'yorlarga mosligi aniqlanadi. Badiiy muloqotda nutqiy aktlar ko'pincha bilvosita shaklda ifodalanadi. Masalan, buyruq iltimos shaklida, tanqid esa kinoya orqali berilishi mumkin. Bu holat muloqot madaniyatining murakkab va ko'p qatlamli tabiatini ko'rsatadi. Ekspertiza jarayonida bunday bilvosita nutqiy aktlarni aniqlash va ularning pragmatik yukini ochib berish alohida ahamiyatga ega. Pragmatik tahlil, shuningdek, presuppozitsiya va implikasiya kabi tushunchalarga ham tayangan holda amalga oshiriladi. Qahramon nutqida ochiq aytilmagan, ammo kontekst orqali anglashiladigan ma'no qatlamlari muloqot madaniyatining muhim ko'rsatkichlari hisoblanadi. Filologik ekspertiza ushbu yashirin ma'nolarning madaniy va axloqiy bahosini aniqlashga qaratiladi. Badiiy matnda muloqot madaniyatining pragmatik jihatdan tahlili qahramonlararo ijtimoiy masofa va mavqe munosabatlarini ham ochib beradi. Yuqori mavqedagi obraz nutqida buyruq va talab aktlari ustun bo'lsa, quyi mavqedagi qahramon nutqida iltimos va uzr aktlari ko'proq uchraydi. Ushbu tafovutlar muloqot madaniyatining ijtimoiy asoslarini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Filologik ekspertiza nuqtayi nazaridan pragmatik tahlil nafaqat nutqning mazmunini, balki uning ta'sir kuchini ham baholash imkonini beradi. Badiiy matnda muloqot madaniyati o'quvchiga ma'lum bir axloqiy yoki estetik ta'sir ko'rsatishga qaratilgan bo'ladi. Ekspertiza ushbu ta'sirning qanday vositalar orqali amalga oshirilganini aniqlaydi. Xulosa sifatida ta'kidlash mumkinki, pragmatik va nutqiy aktlar asosidagi tahlil badiiy matnda muloqot madaniyatining filologik ekspertizasini ilmiy jihatdan puxta va asosli amalga oshirish imkonini beradi. Ushbu yondashuv muloqot madaniyatini faqat til birliklari darajasida emas, balki kommunikativ jarayon sifatida baholashga xizmat qiladi.

Badiiy matnda muloqot madaniyatining lingvopoetik va sotsiokulturologik ekspertizasi. Badiiy matnda muloqot madaniyatini filologik ekspertiza qilish jarayonida lingvopoetik va sotsiokulturologik yondashuvlar muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Chunki badiiy asarda nutq faqat axborot uzatish vositasi emas, balki estetik va madaniy hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois muloqot madaniyatini baholashda nutqning badiiy shakllanganligi va sotsial-madaniy kontekst bilan uyg'unligi alohida e'tiborga olinadi. Lingvopoetik yondashuv badiiy matndagi muloqotni estetik nuqtayi nazardan tahlil qilish imkonini beradi. Dialog va monologlarda qo'llanilgan obrazli ifodalar, metafora,

kinoya, istehzo va boshqa badiiy vositalar muloqot madaniyatining estetik qirralarini ochib beradi. Filologik ekspertiza jarayonida ushbu vositalarning muloqot madaniyatiga xizmat qilishi yoki unga zid kelishi aniqlanadi. Ayniqsa, kinoya va istehzo orqali ifodalangan nutqiy birliklar madaniy baholashda murakkablik tug‘diradi va chuqur tahlilni talab etadi.

Badiiy dialoglarda lingvopoetik vositalar orqali qahramonlararo munosabatlar yanada jonlantiriladi. Bu jarayonda muloqot madaniyati qahramon nutqining ohangi, leksik tanlovi va sintaktik qurilishi orqali ifodalanadi. Filologik ekspertiza dialoglarning badiiy tabiiyligini, nutqiy birliklarning obraz yaratishdagi rolini va ularning estetik yukini aniqlashga qaratiladi. Sotsiokulturologik yondashuv esa muloqot madaniyatini muayyan ijtimoiy-madaniy muhit bilan bog‘liq holda tahlil qilishni taqozo etadi. Har bir badiiy matn muayyan davr, makon va ijtimoiy qatlamga mansub bo‘lgan nutq madaniyatini aks ettiradi. Shu sababli filologik ekspertiza jarayonida tarixiy sharoit, milliy qadriyatlar va urf-odatlar hisobga olinadi. Bu yondashuv muloqot madaniyatini zamonaviy yoki universal mezonlar bilan emas, balki asar yaratilgan davr kontekstida baholash imkonini beradi. Sotsiokulturologik tahlil badiiy matnda ijtimoiy mavqe va rollar orqali namoyon bo‘ladigan muloqot madaniyatini ochib beradi. Masalan, katta va kichik, rahbar va bo‘ysunuvchi, erkak va ayol o‘rtasidagi nutq farqlari madaniy me‘yorlarning aksidir. Filologik ekspertiza bunday farqlarni aniqlash orqali muloqot madaniyatining ijtimoiy mexanizmlarini yoritadi. Lingvopoetik va sotsiokulturologik yondashuvlarning uyg‘unligi filologik ekspertizaning ilmiy aniqligini oshiradi. Badiiy matnda qo‘pol yoki me‘yordan chetlangan nutqiy birliklar ba‘zan muallifning estetik niyatiga xizmat qilishi mumkin. Shu sababli ekspertiza jarayonida bunday birliklar madaniy jihatdan mutlaq salbiy baholanmaydi, balki ularning badiiy vazifasi va ijtimoiy kontekstdagi o‘rni aniqlanadi. Umuman olganda, lingvopoetik va sotsiokulturologik ekspertiza badiiy matnda muloqot madaniyatining ko‘p qatlamli tabiatini ochib beradi. Ushbu yondashuvlar muloqot madaniyatini faqat normativ mezonlar asosida emas, balki estetik va madaniy hodisa sifatida baholash imkonini yaratadi. Bu esa filologik ekspertiza xulosalarining ilmiy asoslanganligini ta‘minlaydi.

Badiiy matnda muloqot madaniyatining me‘yoriyligi va me‘yordan chetlanish holatlari. Filologik ekspertiza bosqichlari. Badiiy matnda muloqot madaniyatini filologik ekspertiza qilish jarayonida me‘yoriylik va me‘yordan chetlanish masalasi markaziy o‘rin tutadi. Nutqiy me‘yorlar muayyan jamiyatda qabul qilingan axloqiy, madaniy va til

normalari bilan belgilanadi. Badiiy asarda esa ushbu me'yorlar ba'zan ongli ravishda buziladi yoki chetlab o'tiladi. Shu sababli filologik ekspertiza jarayonida me'yordan chetlanish holatlari mutlaq salbiy hodisa sifatida emas, balki badiiy va g'oyaviy maqsad nuqtayi nazaridan baholanadi. Me'yoriy muloqot madaniyati badiiy matnda odobli murojaat shakllari, muloyim nutq konstruksiyalari, ijtimoiy masofaga mos kommunikativ birliklar orqali namoyon bo'ladi. Bunday nutq qahramonlarning madaniy saviyasi va axloqiy pozitsiyasini ochib berishga xizmat qiladi. Filologik ekspertiza ushbu birliklarning kontekstga mosligi va badiiy funksiyasini aniqlashga qaratiladi. Me'yordan chetlanish holatlari esa qo'pol, haqoratli, tahdidli yoki etikaga zid nutq birliklari orqali yuzaga chiqadi. Badiiy matnda bunday birliklar ko'pincha konfliktni kuchaytirish, salbiy obrazni ochish yoki ijtimoiy muammolarni keskinlashtirish vazifasini bajaradi. Ekspertiza jarayonida ushbu birliklarning muallif niyati, estetik vazifasi va o'quvchiga ko'rsatadigan ta'siri alohida tahlil qilinadi. Filologik ekspertiza nuqtayi nazaridan muhim jihatlardan biri — me'yordan chetlanishning qasddan yoki tabiiy tarzda yuzaga kelganini aniqlashdir. Qasddan qo'llangan chetlanish badiiy vosita sifatida ijobiy baholanishi mumkin, ammo asossiz yoki kontekstdan uzilgan holatlar muloqot madaniyatining buzilishi sifatida talqin etiladi. Bu farqlash ekspert xulosasining ilmiy aniqligini ta'minlaydi. Badiiy matnda muloqot madaniyatining filologik ekspertizasi muayyan izchil bosqichlar asosida amalga oshiriladi. Birinchi bosqichda matn va uning sotsiokulturologik konteksti aniqlanadi. Ikkinchi bosqichda muloqot birliklari — dialog, monolog va poliloglar ajratib olinadi. Uchinchi bosqichda ushbu birliklar pragmatik, lingvopoetik va madaniy mezonlar asosida tahlil qilinadi. To'rtinchi bosqichda me'yoriylik va me'yordan chetlanish holatlari baholanib, ularning badiiy vazifasi aniqlanadi. Yakuniy bosqichda esa barcha tahlil natijalari umumlashtirilib, muloqot madaniyatining umumiy darajasi va uning asardagi funksional ahamiyati haqida xulosa chiqariladi. Ushbu bosqichlarning izchil amalga oshirilishi filologik ekspertiza jarayonining ilmiy asoslanganligini ta'minlaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, badiiy matnda muloqot madaniyatining filologik ekspertizasi ko'p qatlamli va kompleks yondashuvni talab etuvchi ilmiy jarayondir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, muloqot madaniyati badiiy matnda nafaqat kommunikativ hodisa, balki estetik va sotsiokulturologik mazmunga ega bo'lgan muhim filologik birlikdir. Filologik

ekspertiza ushbu hodisani lingvistik, pragmatik va madaniy mezonlar asosida baholash imkonini beradi.

Maqolada ishlab chiqilgan nazariy va metodik yondashuvlar badiiy matn tahlilida muloqot madaniyatini xolis va ilmiy asosda baholashga xizmat qiladi. Tadqiqot xulosalari filologik ekspertiza amaliyotini takomillashtirish, sud-lingvistika va matnshunoslik sohalarida qo'llash uchun muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Zero, badiiy matndagi muloqot madaniyati jamiyatning ma'naviy va madaniy taraqqiyot darajasini aks ettiruvchi muhim ko'rsatkichdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. How to Do Things with Words Austin, J. L. (1962). How to Do Things with Words. Oxford: Oxford University Press.
2. Speech Acts Searle, J. R. (1969). Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Politeness: Some Universals in Language Usage Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Discourse and Context Van Dijk, T. A. (2008). Discourse and Context: A Sociocognitive Approach. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Pragmatics Leech, G. (1983). Principles of Pragmatics. London: Longman.
6. Stylistics Leech, G., & Short, M. (2007). Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. London: Pearson.
7. Discourse Analysis Gee, J. P. (2011). An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method. London: Routledge.
8. The Dialogic Imagination Bakhtin, M. M. (1981). The Dialogic Imagination. Austin: University of Texas Press.
9. Matn va diskurs masalalari, Mahmudov N. (2020). Matn va diskurs masalalari. Toshkent: Akademnashr.
10. Nutq madaniyati asoslari, Karimov S. (2018). Nutq madaniyati asoslari. Toshkent: Fan.
11. Badiiy matn lingvistikasi, G'ulomov A. (2019). Badiiy matn lingvistikasi. Toshkent: O'qituvchi.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

12. Lingvopoetika asoslari, Qodirov Q. (2017). Lingvopoetika asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya.
13. Diskurs va pragmatika, Rahmatullayev Sh. (2016). Diskurs va pragmatika. Toshkent: Universitet.

TEACHING ENGLISH FOR THE CLASSROOM: EFFECTIVE METHODOLOGIES AND CONTEMPORARY STRATEGIES

D.B.Kayumov

assistant Teacher of English Language Theory

English Faculty

SamSIFL,

Abstract: *This paper analyzes the primary methodologies in the field of English Language Teaching (ELT) and discusses their respective merits and drawbacks. Furthermore, it explores effective teaching strategies, the integration of technology, and the importance of learner-centered approaches to meet the diverse needs of language students in the contemporary classroom. The article offers practical advice and research-backed methods for educators.*

Key words: *Communicative Language Teaching (CLT), Methodologies, Task-Based Language Teaching (TBLT), Eclecticism, Differentiation, EdTech (Educational Technology), Fluency, Interaction, Feedback*

The prominence of English as the lingua franca of global communication necessitates highly effective pedagogical practices in the classroom. Traditional approaches, such as the Grammar-Translation Method, often fall short in developing crucial communicative and spoken language skills. In modern teaching environments, educators must cater to students of varying proficiency levels, cultural backgrounds, and individual learning needs. Consequently, adopting innovative, flexible, and eclectic approaches to language instruction is crucial for maximizing student outcomes.

"The final goal of language learning is communication" [1,75].

This paper will first review key language teaching methods and then detail practical strategies for creating a dynamic, engaging, and successful English as a Second Language (ESL) or English as a Foreign Language (EFL) classroom.

CORE METHODOLOGIES IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Throughout the history of ELT, several fundamental methodologies have emerged, each founded on distinct pedagogical principles:

Communicative Language Teaching (CLT). CLT remains the most widely accepted approach today, emphasizing that the primary function of language is **meaningful communication** [2,60]. CLT shifts the focus from structural accuracy (grammar) to functional fluency.

Key Concept: Students learn the target language best by engaging in real-life, meaning-focused interaction and simulating authentic communicative tasks.

Activities: Role-plays, debates, information-gap activities, and problem-solving tasks.

Advantage: Significantly improves students' speaking fluency and listening comprehension skills, preparing them for real-world interactions.

Task-Based Language Teaching (TBLT). TBLT is an extension of CLT, where learning revolves around the completion of a specific, non-linguistic **task** (e.g., planning a trip, designing a poster) [3,79]. The language skills required to complete the task are acquired naturally during the process.

Process: **Pre-task** (preparation), **Task Cycle** (task, planning, report), and **Language Focus** (analysis and practice of emergent language).

Advantage: Increases student motivation by making the learning process purposeful and highly relevant to practical application.

The Direct Method. This method insists on using only the target language (English) in the classroom, strictly prohibiting the use of the students' native language [4,57]. Vocabulary is taught through demonstration, objects, and visual aids.

Goal: To encourage students to think directly in English without relying on mental translation.

Limitation: It can prove challenging for explaining complex grammatical structures or abstract concepts without reverting to translation or lengthy explanations.

EFFECTIVE STRATEGIES FOR THE CONTEMPORARY CLASSROOM

Current ELT practice often employs **Principled Eclecticism**, which involves selectively drawing the best features from various methodologies based on the specific learning context and student needs [5,152]. The following strategies are essential for enhancing effectiveness in modern classrooms:

Differentiation and Individualization. Recognizing that every student possesses a unique learning style, pace, and prior knowledge is vital. Teachers must differentiate tasks and materials to address this diversity [6,49].

Implementation: Offering tiered assignments based on complexity; allowing choice in demonstrating understanding (e.g., written vs. oral presentation); utilizing mixed-ability groupings where stronger students can scaffold their peers.

Integration of Educational Technology (EdTech). Technology enriches classroom activities, provides access to authentic materials, and extends learning beyond the school walls.

Tools: Interactive whiteboards, Learning Management Systems (LMS), language learning applications (e.g., Quizlet, Kahoot!), and the use of authentic videos (e.g., YouTube) for listening practice [7,8]. EdTech facilitates blended learning environments, combining face-to-face instruction with online resources.

Fostering Interaction and Collaboration. Maximizing student output is paramount. Organizing frequent pair and group work activities increases opportunities for language practice and promotes collaborative learning.

Techniques: Employing cooperative learning structures such as *Jigsaw activities* or *Round Robin* to ensure equal participation [8,145]. Collaboration is particularly effective for encouraging hesitant learners to produce language (productive skills).

Scaffolding Techniques. Scaffolding involves providing temporary support to students as they tackle new or challenging material, with the goal of gradually withdrawing that support as the learners become more proficient [9,140].

Examples: Providing sentence starters or frames for speaking/writing tasks; pre-teaching key vocabulary; breaking down complex instructions into manageable steps; modeling desired language output before asking students to perform.

Focus on Form in Context (FoFC). While CLT prioritizes fluency, recent research suggests that occasional, explicit attention to grammatical structures is necessary. FoFC means addressing language errors or structures *as they emerge* during communicative activities, rather than isolating grammar in separate, decontextualized lessons [10,13]. This maintains the communicative flow while improving accuracy.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS. Effective English language teaching in the classroom demands flexibility, continuous professional development, and a

deep understanding of pedagogical principles. The most successful approach is not rigid adherence to a single method but an **eclectic** application tailored to the specific context, curriculum goals, and learning profiles of the students.

Key Recommendations for Educators:

Prioritize Meaning Over Form: Ensure the majority of classroom time is dedicated to tasks that require meaningful communication (CLT/TBLT).

Embrace Cultural Responsiveness: Integrate materials and discussions that acknowledge students' cultural backgrounds and expand their understanding of global cultures [11,134].

Provide Constructive Feedback: Utilize formative assessment and provide specific, motivating, and timely feedback on errors, guiding students toward self-correction and greater accuracy [12,6].

Be a Facilitator, Not Just a Lecturer: Shift the classroom role from the sole source of knowledge to a guide and resource manager, empowering students to take ownership of their learning process.

Teaching English is a dynamic process that prepares students to be effective communicators and active participants in the global community.

References:

1. Sulaymanova N.J. Study of evaluation categories SamDCHTI., "Prospects and Opportunities for Inclusive Teaching in Higher Education: Challenges and Solutions" Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. 2025-yil 2-3-may 229-236 b
2. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching*. 4th Edition. Pearson Education Limited.
- [2] Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. 3rd Edition. Cambridge University Press. (Discusses CLT and other primary methods).
- [3] Willis, J. (1996). *A Framework for Task-Based Learning*. Longman.
- [4] Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching*. 5th Edition. Pearson Education.
- [5] Kumaravadivelu, B. (2003). *Beyond Methods: Macrostrategies for Language Teaching*. Yale University Press. (Advocates for moving beyond traditional methods and adopting principled eclecticism).

[6] Tomlinson, C. A. (2014). *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners*. 2nd Edition. ASCD.

[7] Gholami, K. (2019). "The Role of Educational Technology in English Language Teaching." *International Journal of English Language and Literature Studies*, 8(3), 110-120.

[8] Kagan, S. (1994). *Cooperative Learning*. Kagan Publishing. (Details structures for group work).

[9] Gibbons, P. (2015). *Scaffolding Language, Scaffolding Learning: Teaching English Language Learners in the Mainstream Classroom*. 2nd Edition. Heinemann.

[10] Long, M. H. (1991). "Focus on Form: A Design Feature in Language Teaching Methodology." In K. de Bot, R. B. Ginsberg, & C. Kramsch (Eds.), *Foreign Language Research in Cross-Cultural Perspective*. John Benjamins. (Introduces the concept of Focus on Form).

[11] Nieto, S. (2017). *Language, Culture, and Teaching: Critical Perspectives*. 3rd Edition. Routledge.

[12] Hattie, J. & Timperley, H. (2007). "The Power of Feedback." *Review of Educational Research*, 77(1), 81–112. (Discusses the impact of effective feedback).

BIOLOGIYA FANLARINI O'QITISHDA INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.

H.Bozorova

Buxdpi 1-kurs magistranti

D.Savriyeva

Buxdpi 1-kurs magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada biologiya fanlarini o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanishning ahamiyati va samaradorligi haqida malumotlar berilgan. Shuningdek, dars jarayonida interaktiv metodlardan foydalanishning afzalliklari va kamchiliklari keltirib o'tilgan. Shu bilan birga interaktiv metodlardan foydalanishni takomillashtirish usullari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Biologiya, metodika, interaktiv, interfaol, keys-study, munozara(debat), venn diagrammasi.

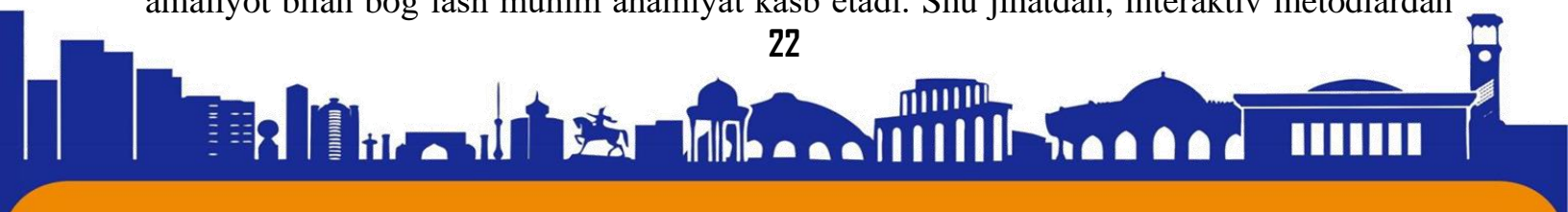
Abstract. Information is provided about the importance and work of interactive methods in teaching biology in Ushba. The benefits and harms of interactive methods arise during the lesson. At the same time, methods for ensuring delivery using interactive methods are highlighted.

Keywords: Biology, methodology, interactive, case study, debate, Venn diagram.

Аннотация. В статье представлена информация о важности и эффективности интерактивных методов в преподавании биологии. В ходе урока выявляются преимущества и недостатки интерактивных методов. Одновременно освещаются методы обеспечения эффективного использования интерактивных методов в процессе обучения.

Ключевые слова: Биология, методология, интерактивный, тематическое исследование, дискуссия, диаграмма Венна.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, fanlarni o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarni joriy etishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, biologiya fanlarini o'qitishda o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ularning bilimga bo'lgan qiziqishini oshirish hamda nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan, interaktiv metodlardan

foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Biologiya fanlari murakkab biologik jarayonlar, tirik organizmlarning tuzilishi va faoliyatini o'rganishni o'z ichiga olgani sababli, an'anaviy o'qitish usullari har doim ham kutilgan natijani bermaydi. Interaktiv metodlar esa o'quvchilarni dars jarayoniga faol jalb etib, ularning tahliliy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday metodlar orqali o'quvchilar bilimni tayyor holatda emas, balki muhokama, tajriba, bahs-munozara va hamkorlik asosida egallaydilar. Shu munosabat bilan, biologiya fanlarini o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanishni takomillashtirish, ularni dars jarayoniga samarali tatbiq etish yo'llarini aniqlash dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi. Mazkur maqolada biologiya fanlarini o'qitishda interaktiv metodlarning ahamiyati, ularni qo'llash imkoniyatlari hamda ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni yoritib beriladi.

Zamonaviy ta'lim tizimida biologiya fanlarini o'qitish jarayoni o'quvchilarda nafaqat nazariy bilimlarni shakllantirish, balki ularning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, muammoli vaziyatlarga yechim topish hamda tabiat hodisalariga ilmiy yondashuvini rivojlantirishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, an'anaviy o'qitish usullari bilan bir qatorda interaktiv metodlardan foydalanish biologiya ta'limining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Interaktiv metodlar o'quv jarayonida o'qituvchi va o'quvchi, shuningdek, o'quvchilarning o'zaro faol hamkorligini ta'minlaydi. Bu metodlar orqali o'quvchilar bilimlarni tayyor holda emas, balki muloqot, munozara, tajriba va amaliy faoliyat jarayonida egallaydi. Ayniqsa, biologiya fanida kuzatish, tajriba o'tkazish, modellashtirish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish kabi faoliyat turlari interaktiv metodlar orqali samarali tashkil etilishi mumkin. Bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning fanlarga bo'lgan qiziqishini kuchaytirish va ularni hayotiy ko'nikmalar bilan qurollantirish davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Biologiya fanlarini o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchilarning bilimlarni chuqur va mustahkam o'zlashtirishiga, biologik tushunchalarni ongli ravishda anglashiga hamda ekologik va sog'lom turmush tarziga oid kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu sababli biologiya fanlarini o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanishning ahamiyati va samaradorligini ilmiy jihatdan o'rganish, ularni dars jarayoniga joriy etish yo'llarini takomillashtirish bugungi kunning dolzarb pedagogik muammolaridan biri hisoblanadi.

Interaktiv metodlar ta'lim jarayonida o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlab, bilimlarni ongli va mustahkam o'zlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muloqot qilish, muammoni tahlil etish va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Dars jarayonida interaktiv yondashuvdan foydalanish o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi hamda nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash imkonini yaratadi. Shuningdek, o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan ta'limni amalga oshirishda interaktiv metodlar samarali vosita hisoblanadi. Biroq interaktiv metodlardan foydalanish ayrim kamchiliklarga ham ega. Ular dars uchun ko'proq vaqt va puxta rejalashtirishni talab etadi. O'qituvchining metodik tayyorgarligi yetarli bo'lmagan holatlarda dars samaradorligi pasayishi mumkin. Bundan tashqari, sinfdagi o'quvchilar sonining ko'pligi, texnik vositalarning yetishmasligi hamda baholash jarayonining murakkablashuvi interaktiv metodlarni qo'llashda muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Interaktiv metodlar o'quv jarayonida o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, mustaqil fikrlash va hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik usullar majmuasidir. Ushbu metodlar ta'limning shaxsiga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvini ta'minlaydi.

Munozaraga asoslangan metodlar (bahs-munozara, "Aqliy hujum", "Debat") o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini, o'z fikrini asoslab berish va ilmiy muloqot olib borish malakalarini shakllantiradi.

Hamkorlikda o'qitish metodlari (kichik guruhlarda ishlash, "Jigsaw", "Zinama-zina") o'quvchilar o'rtasida o'zaro mas'uliyat, muloqot madaniyati va jamoaviy qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Muammoli ta'lim metodlari (muammoli savollar, keys-stadi, vaziyatli topshiriqlar) biologik tushunchalarni chuqur o'zlashtirishga, bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llashga imkon yaratadi.

O'yin texnologiyalariga asoslangan metodlar (didaktik o'yinlar, rolli o'yinlar, simulyatsiyalar) o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi va murakkab biologik jarayonlarni tushunishni osonlashtiradi.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan metodlar (multimedia taqdimotlari, virtual laboratoriyalar, interaktiv testlar) ta'limning ko'rgazmaliligi va samaradorligini oshiradi hamda raqamli kompetensiyalarni shakllantiradi.

Shunday qilib, interaktiv metodlarning turli shakllaridan oqilona foydalanish biologiya fanlarini o'qitishda bilimlarning puxtaligini ta'minlab, o'quvchilarning bilish faolligi va ijodiy salohiyatini rivojlantiradi.

Interaktiv metodlardan samarali foydalanishni takomillashtirish, avvalo, dars jarayonini aniq maqsad va kutilayotgan natijalarga muvofiq rejalashtirishni talab etadi. Har bir metod biologiya fanining mazmuni, mavzu murakkabligi va o'quvchilarning yosh hamda individual xususiyatlariga mos holda tanlanishi lozim.

O'qituvchining metodik va pedagogik kompetensiyasini oshirish interaktiv metodlar samaradorligini ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi. Shu bois, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion metodlar va axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish bo'yicha doimiy kasbiy rivojlanish zarur. Interaktiv metodlarni biologiya fanining amaliy jihatlari bilan uyg'unlashtirish, xususan, tajribalar, kuzatishlar, modellashtirish va muammoli vaziyatlar asosida tashkil etish o'quvchilarning bilish faolligini oshiradi. Dars jarayonida guruhli va individual ishlash shakllarini uyg'un qo'llash ham metodlarning samaradorligini kuchaytiradi.

Baholash jarayonini takomillashtirish ham interaktiv metodlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Formativ baholash, o'zaro baholash va refleksiya elementlaridan foydalanish o'quvchilarning o'z bilim va ko'nikmalarini tahlil qilishiga imkon yaratadi.

Shuningdek, ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish, virtual laboratoriyalar, interaktiv testlar va multimediya resurslaridan foydalanish interaktiv metodlarning ta'sirchanligini yanada oshiradi.

Biologiya fanlarini o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim pedagogik omil hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, interaktiv metodlar o'quvchilarning bilish faolligini kuchaytiradi, mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi hamda bilimlarni ongli va barqaror o'zlashtirishga xizmat

qiladi. Munozara, hamkorlikda o‘qitish, muammoli ta’lim, o‘yin texnologiyalari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan metodlar biologiya fanining nazariy va amaliy jihatlarini uzviy bog‘lash imkonini yaratadi. Shu bilan birga, interaktiv metodlardan samarali foydalanish o‘qituvchining metodik tayyorgarligi, darsni puxta rejalashtirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni oqilona qo‘llashni talab etadi. Interaktiv metodlarni takomillashtirish orqali biologiya darslarida o‘quvchilarning fanlarga bo‘lgan qiziqishi oshadi, kompetensiyaviy yondashuv samarali amalga oshiriladi hamda ta’lim sifati yangi bosqichga ko‘tariladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOT

Yo‘ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiyalar va ularni ta’lim jarayonida qo‘llash. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.

Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018.

Klarin M.V. Interaktivnoe obuchenie v obrazovanii. – Moskva: Pedagogika, 2017.

Sayidahmedov N.S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

РОЛЬ КОРПОРАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКА

Рахимова Мохларойим Расулжановна,

студентка Ташкентского международного университета «Кимё», магистерская программа МВА «Управление бизнесом»

bonui96@mail.ru

Аннотация

В статье рассматривается роль корпоративной культуры в деятельности банковских организаций. Анализируется влияние корпоративной культуры на эффективность работы персонала, качество обслуживания клиентов, соблюдение этических норм и формирование положительного имиджа банка. Особое внимание уделяется специфике корпоративной культуры в банковской сфере, её основным элементам и функциям. Обосновывается значение корпоративной культуры как важного инструмента управления и повышения конкурентоспособности банка в современных экономических условиях.

Ключевые слова: корпоративная культура, банк, банковская деятельность, персонал, ценности, эффективность.

Abstract

The article examines the role of corporate culture in the activities of banking organizations. The influence of corporate culture on staff efficiency, quality of customer service, ethical standards, and the formation of a positive bank image is analyzed. Special attention is paid to the specifics of corporate culture in the banking sector, its main elements and functions. Corporate culture is considered as an important management tool and a factor in increasing the competitiveness of banks in modern economic conditions.

Keywords: corporate culture, bank, banking activity, personnel, values, efficiency.

Введение

Современная банковская сфера функционирует в условиях высокой конкуренции, нестабильной экономической среды и активного развития цифровых технологий. Банки постоянно сталкиваются с необходимостью адаптации к изменениям рынка, повышению требований со стороны клиентов и соблюдению

строгих нормативных требований. В этих условиях особое значение приобретает не только финансовая устойчивость банка, но и эффективность управления персоналом. Одним из ключевых факторов, влияющих на деятельность банка, является корпоративная культура. Именно она формирует внутреннюю среду организации, определяет нормы поведения сотрудников и оказывает влияние на качество принимаемых управленческих решений. Корпоративная культура способствует объединению сотрудников вокруг общих целей и ценностей, что особенно важно для организаций банковской сферы.

Актуальность данной темы обусловлена тем, что корпоративная культура в банке напрямую влияет на уровень доверия клиентов, репутацию организации и её конкурентоспособность. В связи с этим изучение роли корпоративной культуры в деятельности банка представляет научный и практический интерес.

Понятие и содержание корпоративной культуры

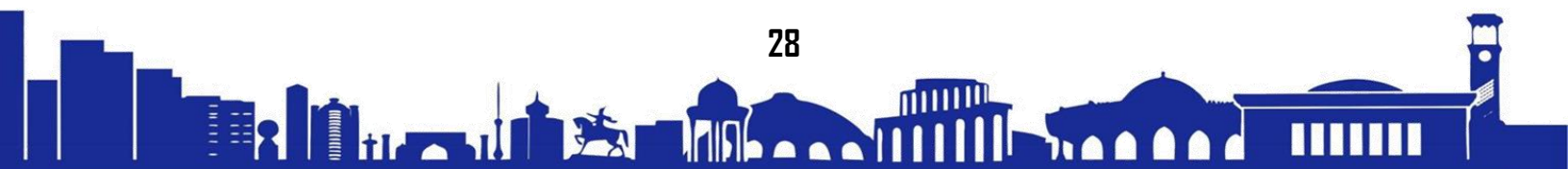
Корпоративная культура представляет собой систему общих ценностей, норм, традиций и правил поведения, которые разделяются сотрудниками организации. Она формируется под влиянием истории компании, стиля управления, профессионального состава персонала и внешней среды.

Корпоративная культура включает как формальные элементы, такие как внутренние регламенты, кодексы корпоративной этики и стандарты обслуживания, так и неформальные аспекты традиции, устоявшиеся модели поведения, стиль общения между сотрудниками и руководством. Все эти элементы в совокупности формируют уникальную атмосферу внутри организации.

Важно отметить, что корпоративная культура существует в любой организации независимо от того, уделяет ли руководство ей особое внимание. Однако при целенаправленном управлении корпоративная культура может стать эффективным инструментом развития и повышения результативности деятельности банка.

Специфика корпоративной культуры в банковской сфере

Банковская деятельность связана с управлением финансовыми ресурсами и работой с конфиденциальной информацией клиентов. В связи с этим корпоративная культура банка должна быть ориентирована на соблюдение высоких стандартов ответственности, надёжности и профессионализма.

В банковских организациях корпоративная культура проявляется в поведении сотрудников, качестве обслуживания клиентов, уровне дисциплины и точности выполнения операций. Особое значение имеет соблюдение этических норм, поскольку доверие клиентов является основой устойчивого функционирования банка.

Кроме того, корпоративная культура в банке способствует формированию единого подхода к работе с клиентами, повышает уровень сервиса и укрепляет имидж организации. Сотрудники, разделяющие ценности банка, более ответственно относятся к своим обязанностям и стремятся к профессиональному росту.

Влияние корпоративной культуры на управление персоналом банка

Корпоративная культура играет важную роль в системе управления персоналом банка. Она оказывает влияние на мотивацию сотрудников, уровень их вовлечённости в рабочий процесс и удовлетворённость условиями труда.

В организациях с развитой корпоративной культурой сотрудники лучше понимают цели банка и осознают свою значимость в достижении этих целей. Это способствует формированию чувства ответственности и повышению эффективности работы.

Также корпоративная культура облегчает процесс адаптации новых сотрудников. Наличие чётко сформулированных ценностей и норм поведения помогает быстрее интегрироваться в коллектив и понять требования, предъявляемые к работе в банковской сфере.

Доминирующая культура и субкультуры в банковских организациях

В крупных банковских структурах, как правило, формируется доминирующая корпоративная культура, которая отражает стратегические цели и основные ценности организации. Данная культура объединяет сотрудников разных подразделений и обеспечивает целостность внутренней среды банка.

Одновременно в отдельных подразделениях могут формироваться субкультуры, связанные со спецификой выполняемых функций. Например, в кредитных, маркетинговых или IT-подразделениях могут существовать свои особенности организационного поведения.

Наличие субкультур является нормальным явлением для крупных банковских организаций. Важно, чтобы они не противоречили доминирующей культуре и способствовали достижению общих целей банка.

Позитивная и негативная корпоративная культура

Корпоративная культура может оказывать различное влияние на деятельность банка.

Позитивная корпоративная культура способствует улучшению социально-психологического климата в коллективе, росту производительности труда и повышению качества обслуживания клиентов.

Негативная корпоративная культура, напротив, может приводить к снижению мотивации сотрудников, формальному выполнению обязанностей, конфликтам и росту текучести кадров. В результате ухудшается репутация банка и снижается уровень доверия со стороны клиентов.

В связи с этим руководство банка должно уделять внимание оценке состояния корпоративной культуры и своевременно принимать меры по её совершенствованию.

Социально-экономический эффект корпоративной культуры в банке

Развитие корпоративной культуры в банковской организации обеспечивает как социальный, так и экономический эффект. Социальный эффект проявляется в улучшении условий труда, повышении квалификации персонала и формировании благоприятной рабочей атмосферы.

Экономический эффект выражается в росте эффективности деятельности банка, повышении производительности труда сотрудников, снижении издержек и увеличении прибыли. Сильная корпоративная культура способствует принятию более взвешенных управленческих решений и повышает устойчивость банка к внешним изменениям.

Заключение

Таким образом, корпоративная культура играет важную роль в деятельности банковских организаций. Она оказывает влияние на управление персоналом, качество обслуживания клиентов, соблюдение этических норм и формирование имиджа банка. В условиях высокой конкуренции и постоянных изменений внешней среды корпоративная культура становится важным стратегическим ресурсом.

Целенаправленное формирование и развитие корпоративной культуры позволяет банку эффективно использовать человеческие ресурсы, повышать уровень управляемости и достигать поставленных стратегических целей. В связи с этим корпоративная культура должна рассматриваться как неотъемлемая часть успешной деятельности банка.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Василенко С.В. Корпоративная культура как инструмент эффективного управления персоналом. — М.: Дашков и К, 2013.
2. Демин Д. Корпоративная культура: десять самых распространённых заблуждений. — М.: Альпина Паблишер, 2016.
3. Красовский Ю.Д. Сценарии организационного консультирования. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2015.
4. Макеев В.А. Корпоративная культура как фактор эффективности деятельности организации. — М.: Ленанд, 2015.
5. Троцук И.В., Суховерова Д.В. Корпоративная культура как инструмент повышения конкурентоспособности организации // Высшее образование в России. — 2018. — № 11.
6. Саенко И.Е. Диагностика уровня развития организационной культуры банковского учреждения // Молодой ученый. — 2022. — № 9.
7. Унылова А.В. Современная модель российской корпоративной культуры банковской деятельности // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. — 2019.
8. Официальный сайт ПАО «Сбербанк России». — URL: <https://www.sberbank.ru>

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ СПЕЦИФИКА АВТОРСКОЙ СКАЗКИ В. И. ДАЛЯ В АСПЕКТЕ РКИ

Рузиева Руфина Зулфат кизи

Нижегородский государственный лингвистический университет им.

Н.А. Добролюбова

rufinaruzieva4@gmail.com

Аннотация

Статья посвящена лингвокультурологическому потенциалу авторской сказки В. И. Даля на уроке русского языка как иностранного (РКИ). Показано, что далевская сказка, опираясь на фольклорную образность и национально-языковую картину мира, работает как культурный навигатор. Помогает обучаемым распознавать культурные коды, осваивать речевые формулы и ценностные смыслы в естественном контексте. На материале трех текстов («Старик-годовик», «Война грибов с ягодами», «Девочка Снегурочка») предлагается методика работы в логике коммуникативно-деятельностного и лингвокультурологического подходов, таких как предтекстовая активация культурного фона, текстоцентрические задания, посттекстовая интерпретация и продуктивная речь.

Ключевые слова: РКИ; лингвокультурология; культурные коды; текстоцентрическое обучение; межкультурная компетентность.

Abstract

The article explores the linguocultural potential of V. I. Dal's authorial fairy tales in teaching Russian as a foreign language (RFL). It demonstrates that Dal's fairy tales, drawing on folklore imagery and the national linguistic worldview, function as a cultural navigator that helps learners recognize cultural codes, master speech formulas, and grasp value-based meanings in a natural context. Based on three texts "*The Old Man of the Year*," "*The War of Mushrooms and Berries*," and "*The Snow Maiden*" the article proposes a teaching methodology grounded in the communicative-activity and linguocultural approaches. This methodology includes pre-text activation of cultural background knowledge, text-centered tasks, post-text interpretation, and the development of productive speech.

Keywords: Russian as a foreign language (RFL); linguocultural studies; cultural codes; text-centered instruction; intercultural competence.

Введение В современной методике РКИ все более востребованы тексты, которые одновременно учат языку и вводят в культуру через смысл, сюжет и речевое действие. Авторская сказка В. И. Даля особенно удобна, так как она компактна, образна, насыщена национально-культурными реалиями и речевыми формулами. Даль выступает не только собирателем, но и художественным «редактором» народной картины мира. Он структурирует культурные смыслы так, что они становятся дидактически видимыми для инофона.

В методологическом плане мы исходим из идеи многомерности гуманитарных показателей: качество языкового образования в РКИ определяется не одной грамотностью, а культурной адекватностью речи и интерпретации [7, с. 2].

Материалы и методы Материал исследования составили три авторские сказки В. И. Даля: «Старик-годовик» [1, с. 1], «Война грибов с ягодами» [2, с. 1], «Девочка Снегурочка» [3, с. 1]. Методологическая база включает: лингвокультурологический анализ (выявление культурных кодов и их языковой репрезентации); коммуникативно-деятельностный подход; элементы межкультурной отзывчивости в обучении языкам [7, с. 2]; приемы работы с цифровыми историями как формой интерпретации [5, с. 4]. Апробация проведена в учебной группе РКИ уровня В1. Диагностика включала: тест по культурно маркированной лексике (20 единиц), оценку пересказа (8), мини-эссе (7).

Результаты Коды в трех сказках группируются вокруг календарного (время как порядок мира), социально-ролевого (иерархия и нормы поведения) и семейно-обрядового (ценность дома и заботы) измерений. Таблица 1 фиксирует основные маркеры и методическую пользу каждого текста.

Сказка (В. И. Даль)	Культурный код	Языковые маркеры	Польза в РКИ
---------------------	----------------	------------------	--------------

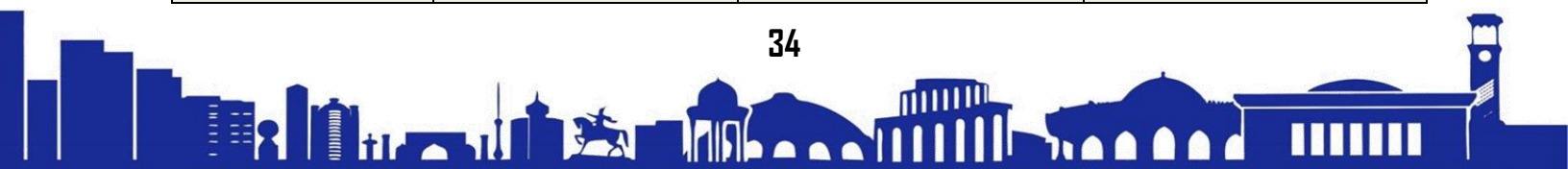

«Старик-годовик»	календарно-временной	месяц, день, мороз, ветер; персонификация времени	темпоральная лексика; монолог-описание
«Война грибов с ягодами»	социально-ролевой	воевода, дружина, спор; модель конфликта	диалог/аргументация; «язык конфликта»
«Девочка Снегурочка»	семейно-обрядовый	дом, печь, забота; мотив тепла/холода	лексика быта; культурная рефлексия

Таблица 1

Методическая модель работы строится в четыре шага: (1) предтекстовая настройка; (2) чтение с маркировкой культурных сигналов; (3) интерпретация; (4) продуктивная речь (пересказ, дискуссия, цифровая история). Таблица 2 описывает типовые задания.

Этап	Цель	Пример задания	Продукт
1. Предтекст	активировать фон	мини-опрос «зима/дом/спор»; словарь 5–7 слов	опорные слова + гипотезы
2. Чтение	увидеть маркеры	найти «сигналы» культуры и подписать (время/роль/обычай)	маркированный текст
3. Интерпретация	осмыслить норму	почему герой так поступил? (2 аргумента)	культурный комментарий

4. Продукция	говoreние/письмо	пересказ от лица героя; диалог «улаживание конфликта»	монолог/диалог/эссе
--------------	------------------	---	---------------------

Таблица 2

Динамика показателей по итогам 4-недельного модуля (6 занятий по 45 минут) представлена в таблице 3.

Показатель	До	После	Комментарий
Лексический тест (из 20)	11,8	16,2	лучше распознавание реалий и переносных значений
Пересказ (0–10)	6,1	8,0	рост связности и оценочной лексики
Мини-эссе (0–10)	5,7	7,9	появились аргументы и культурные обобщения

Таблица 3

Обсуждение Далевская сказка работает как компактная модель культурных сценариев: год «переводится» в образ старика, конфликт природы – в социальную игру, а мотив тепла/холода в этическую норму заботы. Важно, что культурный комментарий включается в задачу общения, объяснить нормы поведения, уладить спор, сформулировать «правила заботы» для героя. Формат цифровых историй повышает мотивацию и автономность: студент не только пересказывает, но и создает собственную интерпретацию, подбирая лексику и интонацию [5, с. 4].

Заключение Авторская сказка В. И. Даля обладает высоким лингвокультурологическим потенциалом в РКИ и позволяет одновременно развивать лексико-грамматические навыки и культурно-адекватную интерпретацию. На материале трех сказок предложена ориентированная логика описания методики и показана положительная динамика ключевых учебных показателей.

Список литературы

1. Даль В. И. Старик-годовик : сказка / В. И. Даль // Даль В. И. Сказки. - М. : Детская литература, 1984. - С. 5–9.
2. Даль В. И. Война грибов с ягодами : сказка / В. И. Даль // Даль В. И. Сказки. - М. : Детская литература, 1984. - С. 23–27.
3. Даль В. И. Девочка Снегурочка : сказка / В. И. Даль // Даль В. И. Сказки. - М. : Детская литература, 1984. - С. 41–48.
4. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного : учеб. пособие. - М. : Русский язык, 1990. - 246 с.
5. Mootosamy S. Digital Stories for Inclusive Cultures in the School: A Practical Guide // Education Sciences. - 2024. - Vol. 14, No. 4. - Art. 373. - DOI: [10.3390/educsci14040373](https://doi.org/10.3390/educsci14040373)
6. Casañ M. J., Montesinos-Valera R., González-Núñez J. et al. A Collaborative Learning Activity to Analyze the PESTLE Factors of a Case Study // Sustainability. - 2021. - Vol. 13, No. 16. - 8756. - DOI: [10.3390/su13168756](https://doi.org/10.3390/su13168756)
7. Yang P. Intercultural Responsiveness: Learning Languages Other Than English for Intercultural Communication Competence // Languages. - 2020. - Vol. 5, No. 2. - 24. - DOI: [10.3390/languages5020024](https://doi.org/10.3390/languages5020024).
8. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению : учеб. пособие. - М. : Просвещение, 1989. - 223 с.

AKADEMIK LITSEYLARDA KIMYO FANINI O‘QITISHDA SIMULYATSION USULLARDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI

**Xo‘jamurodov Shuhrat,
Xudoyberdiyev Abdulatif**

Termiz davlat universiteti akademik litseyi
Kimyo fani o‘qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu maqolada akademik litseylarning kimyo darslarida zamonaviy simulyatsion texnologiyalar va virtual laboratoriyalarni qo‘llashning metodik afzalliklari tahlil qilinadi. Simulyatsion usullarning o‘quvchilar tomonidan murakkab mavzularni o‘zlashtirish samaradorligiga ta’siri qiyosiy jadvallar va diagrammalar yordamida ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: Akademik litsey, simulyatsiya, virtual laboratoriya, kimyoviy kinetika, vizuallashtiruv, interaktiv ta’lim, 2026-yil ta’lim texnologiyalari.

Kirish

Akademik litseylarda kimyo fani chuqurlashtirilgan tartibda o‘qitiladi, bu esa o‘quvchilardan nafaqat nazariy bilim, balki murakkab mikrodunyoni anglashni talab etadi. 2026-yilga kelib, ta’lim tizimining raqamli transformatsiyasi natijasida simulyatsion usullar (PhET, ChemCollective, VR-simulyatorlar) darsning ajralmas qismiga aylandi. Ushbu maqola akademik litsey o‘quvchilarining intellektual salohiyatini oshirishda aynan simulyatsiyalarning o‘rni qanchalik muhimligini yoritadi.

1. Simulyatsion usullarning didaktik imkoniyatlari

Simulyatsiya — bu real kimyoviy jarayonning kompyuterlashtirilgan modeli bo‘lib, u o‘quvchiga jarayon parametrlarini o‘zgartirish va natijani bevosita kuzatish imkonini beradi.

2. Simulyatsiyalarning afzalliklari: Nima uchun akademik litseylarda?

Akademik litsey o‘quvchilari oliy ta’limga tayyorlanayotganliklari sababli, ularga ko‘proq tadqiqotchilik ko‘nikmalari kerak.

1. **Xavfsizlik va tejamkorlik:** Zaharli reagentlar (masalan, simob yoki xlorli birikmalar) bilan ishlashda hech qanday xavf yo‘q.

2. **Vaqtning tejash:** Real sharoitda soatlab davom etadigan reaksiyalarni (masalan, korroziya) simulyatsiyada bir necha soniyada tezlashtirib ko‘rish mumkin.

3. **Mikrodunyoga "sayohat":** Atomlar va ionlarning to‘qnashuvini real vaqt rejimida kuzatish imkoniyati faqat simulyatsiyada mavjud.

Jadval 1: Akademik litsey kimyo kursida simulyatsion usullarning qo‘llanilishi

Mavzu yo‘nalishi	Simulyatsiya vazifasi	Kutilayotgan natija
Kimyoviy kinetika	Reaksiya tezligiga harorat va konsentratsiya ta‘sirini dinamik grafiklarda ko‘rish.	Jarayonni tushunish va tahlil qilish ko‘nikmasi.
Atom tuzilishi	Elektron orbitallari va kvant sonlarini 3D formatda vizuallashtirish.	Mavhum tushunchalarni aniq tasvirlash.
Titrlash (Analitik kimyo)	Virtual byuretkada yordamida indikator rangining o‘zgarishini aniq qayd etish.	Amaliy ko‘nikmalarni xavfsiz egallash.
Organik kimyo	Murakkab izomeriya va reaksiya mexanizmlarini molekulyar darajada kuzatish.	Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.

Akademik litsey o‘quvchilari oliy ta‘limga tayyorlanayotganliklari sababli, ularga ko‘proq tadqiqotchilik ko‘nikmalari kerak.

4. **Xavfsizlik va tejamkorlik:** Zaharli reagentlar (masalan, simob yoki xlorli birikmalar) bilan ishlashda hech qanday xavf yo‘q.

5. **Vaqtning tejash:** Real sharoitda soatlab davom etadigan reaksiyalarni (masalan, korroziya) simulyatsiyada bir necha soniyada tezlashtirib ko‘rish mumkin.

6. **Mikrodunyoga "sayohat":** Atomlar va ionlarning to‘qnashuvini real vaqt rejimida kuzatish imkoniyati faqat simulyatsiyada mavjud.

3. Samaradorlik tahlili (Diagramma asosida)

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

2025-2026 o‘quv yilida akademik litseylar o‘rtasida o‘tkazilgan tadqiqot natijalari simulyatsion usullar o‘zlashtirishni sezilarli darajada oshirganini ko‘rsatdi.

An‘anaviy va Simulyatsion darsda o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi (foizda)

- **An‘anaviy usul:** 65% (Nazariyani tushunish)
- **Simulyatsion usul:** 92% (Amaliy qo‘llash va tahlil qilish)
- **Motivatsiya darajasi:** Simulyatsiya qo‘llanilganda 40% ga yuqori.

4. Simulyatsiyalarni darsga integratsiya qilish metodikasi

Simulyatsiya darsning o‘rnini bosmaydi, balki uni boyitadi. O‘qituvchi quyidagi bosqichlarni amalga oshirishi lozim:

- **Gipoteza qo‘yish:** O‘quvchi simulyatsiyani boshlashdan oldin natijani bashorat qiladi.
- **Eksperiment:** Virtual muhitda parametrlarni o‘zgartiradi (masalan, bosimni oshiradi).
- **Xulosa:** Olingan natijalarni nazariy qonuniyatlar (masalan, Le-Shatelye prinsipi) bilan solishtiradi.

Xulosa

Akademik litseylarda kimyo fanini o‘qitishda simulyatsion usullardan foydalanish – bu shunchaki qulaylik emas, balki sifatli ta’lim talabidir. Ular o‘quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantiradi, xatolardan qo‘rqmasdan tadqiqot o‘tkazishga o‘rgatadi va ularni kelajakdagi zamonaviy kimyo sanoati uchun raqobatbardosh kadr sifatida tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Johnson, R. (2025). *Digital Simulations in Advanced Chemistry*.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi uslubiy qo‘llanmalari (2025).
3. "Ta’lim texnologiyalari" jurnali, 2026-yil yanvar soni.

O'ZBEKISTONDA SHAMOL ELEKTR STANDIYALARI ISTIQBOLI

Isomiddinov Eldor Musurmon o'g'li

Toshkent davlat texnika universiteti elektr muhandisligi fakulteti 80m-25 guruh
eldormusurmonovich@gmail.com

Annotatsiya

Shamol energiyasi - tabiiy resurslardan biri bo'lib, uning energiyasidan foydalanish ekologik toza va barqaror energiya manbai sifatida jahon miqyosida katta e'tibor qaratilmoqda. O'zbekistonda ham shamol elektr stansiyalarining rivojlanishi istiqboli alohida ahamiyatga ega. Ushbu maqolada O'zbekistondagi shamol energetikasining holati, uning rivojlanish imkoniyatlari va barqaror energiya ta'minoti uchun ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, shamol energiyasining O'zbekistondagi imkoniyatlari va istiqbollari, bu sohada amalga oshirilayotgan loyihalar va iqtisodiy foydalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Shamol energiyasi, O'zbekiston, shamol elektr stansiyalari, barqaror rivojlanish, energetika sohasidagi innovatsiyalar.

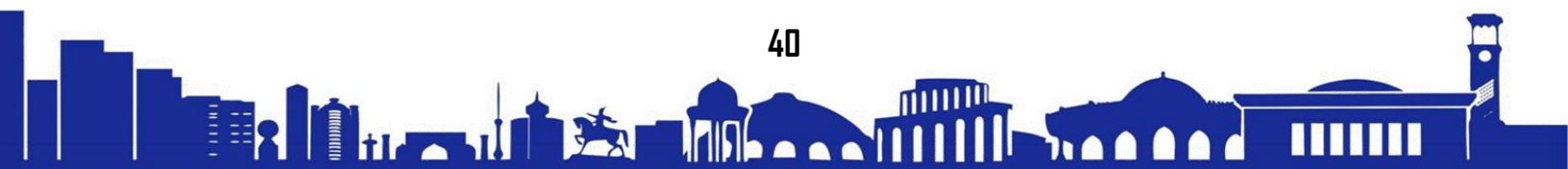
Аннотация

Ветровая энергия — один из природных ресурсов, использование которого привлекает большое внимание во всем мире как экологически чистый и устойчивый источник энергии. Особое значение имеют также перспективы развития ветроэнергетики в Узбекистане. В данной статье анализируется состояние ветроэнергетики в Узбекистане, возможности ее развития и значение для устойчивого энергоснабжения. В частности, рассматриваются возможности и перспективы ветроэнергетики в Узбекистане, реализуемые в этой области проекты и их экономическая выгода.

Ключевые слова: Ветровая энергия, Узбекистан, ветроэнергетика, устойчивое развитие, инновации в энергетическом секторе.

Abstract

Wind energy is one of the natural resources, the use of which is attracting great attention worldwide as an environmentally friendly and sustainable energy source. The prospects

for the development of wind power plants in Uzbekistan are also of particular importance. This article analyzes the state of wind energy in Uzbekistan, its development opportunities and importance for sustainable energy supply. In particular, the opportunities and prospects of wind energy in Uzbekistan, projects implemented in this area and their economic benefits are considered.

Keywords: Wind energy, Uzbekistan, wind power plants, sustainable development, innovations in the energy sector.

Kirish

Shamol energiyasi – tabiiy resurslardan biri bo'lib, energiya ishlab chiqarish uchun eng ekologik toza manba hisoblanadi. Bugungi kunda dunyo bo'ylab shamol elektr stansiyalarining qurilishi va ishlatilishi tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda. O'zbekiston ham o'zining energetika salohiyatini oshirish, atrof-muhitni asrash va barqaror rivojlanishni ta'minlash maqsadida shamol energetikasiga katta e'tibor qaratmoqda. 2020-yilda O'zbekiston hukumati tomonidan shamol energiyasining rivojlanishiga yo'naltirilgan bir qator chora-tadbirlar belgilandi. Ushbu maqola O'zbekistonda shamol energiyasining istiqboli va uning iqtisodiy foydalari haqida so'z yuritadi.

O'zbekistonda energiya ishlab chiqarishning o'sishi uchun zamonaviy va ekologik toza texnologiyalarni joriy qilish, ayniqsa, shamol energiyasidan foydalanish, juda muhim ahamiyatga ega. Mamlakatda energiya iste'moli o'sishi bilan birga, yangi manbalarni rivojlantirish zarurati yuzaga kelgan. Shamol elektr stansiyalari (SES) esa energiya ishlab chiqarishning eng barqaror va ekologik jihatdan toza manbai sifatida e'tirof etilmoqda. O'zbekistonda shamol energetikasining salohiyati, geografik joylashuvining o'ziga xos xususiyatlari va tabiiy resurslaridan foydalangan holda, eng yuqori darajada rivojlanishi mumkin.

O'zbekistonning Shamol Energetikasi Potentsiali

O'zbekistonning janubiy va g'arbiy qismlarida shamol resurslari yuqori darajada rivojlangan. Buxoro, Xorazm, Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlarida shamolning o'rtacha tezligi va uning resurslaridan foydalanish potentsiali yuqori. 2020-yilda O'zbekistonda shamol energiyasidan foydalanish bo'yicha amalga oshirilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, respublikaning ayrim hududlarida shamol energiyasini ishlab chiqarish uchun ideal sharoitlar mavjud. Shamol energiyasining o'rtacha quvvati 5-6 m/s bo'lgan hududlarda samarali energiya ishlab chiqarish mumkin. Bu esa mamlakatning energiya

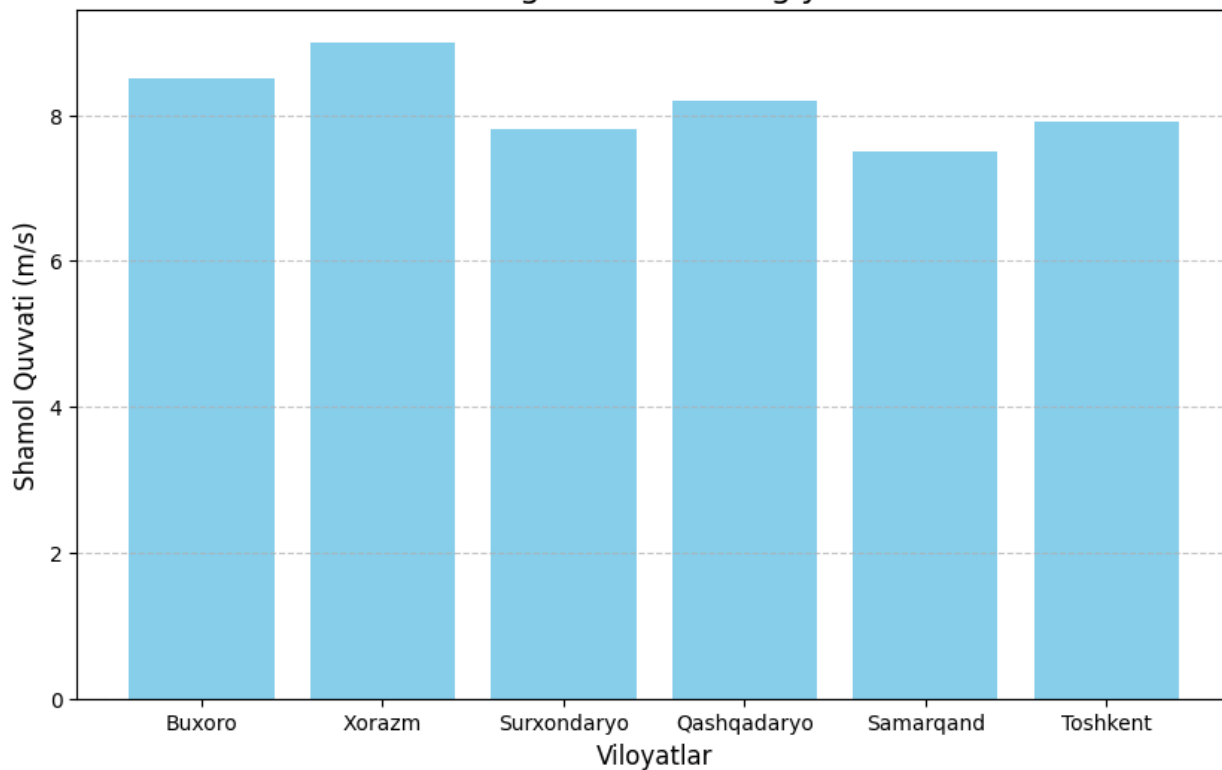

salohiyatini oshirish, shu bilan birga, barqaror rivojlanishga erishish uchun katta imkoniyatlar yaratadi.

Shamol elektr stansiyalari O'zbekistonda energiya ishlab chiqarishning muhim manbalaridan biriga aylanishi mumkin. O'zbekistonda 2019-yilda boshlang'ich bosqichda qurilishi rejalashtirilgan 500 MW quvvatga ega shamol elektr stansiyalari loyihalari hozirda amalga oshirilmoqda. Bu loyiha orqali nafaqat energiya ishlab chiqariladi, balki yangi ish o'rinlari ham yaratiladi. O'zbekiston hukumati shamol energiyasini rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, texnologiyalarni transfer qilish va mahalliy ishlab chiqarishni rag'batlantirishni maqsad qilgan.

O'zbekistondagi Shamol Energiya Potentsiali

O'zbekistonda Shamol Elektr Stansiyalari Qurilishi: Yangi Loyihalar

Shamol elektr stansiyalarining qurilishi va ishlashi uchun zarur bo'lgan infratuzilma rivojlanishida davlat va xususiy sektorlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarur. O'zbekistonda shamol energiyasiga katta e'tibor qaratilmoqda va davlat tomonidan amalga oshirilayotgan loyihalar buning yaqqol dalilidir. 2021-yilda boshlang'ich bosqichda

qurilishi rejalashtirilgan 500 MW quvvatga ega bo'lgan shamol elektr stansiyasi, uning ishga tushirilishi bilan mamlakatning umumiy energiya ishlab chiqarish hajmini sezilarli darajada oshirishi kutilmoqda.

O'zbekistondagi shamol energiyasining rivojlanishi uchun muhim bosqichlardan biri — bu xususiy sektorni jalb qilish va xalqaro investorlarni taklif qilishdir. O'zbekistonning shuningdek, turli yirik xalqaro kompaniyalar bilan hamkorlikda qurilishi rejalashtirilgan loyihalari mavjud. Shu jumladan, "ACWA Power" kompaniyasi tomonidan ishlab chiqilgan loyihalar, mamlakatning shamol energetikasi sohasidagi eng katta investitsiyalarni anglatadi. Bu loyihalar, shamol elektr stansiyalarining samarali ishlashini ta'minlaydi, hamda energiya ishlab chiqarishda samaradorlikni oshiradi.

Shamol energiyasining rivojlanishiga investitsiyalar jalb qilishning iqtisodiy foydalari ham sezilarli. Birinchi navbatda, yangi ish o'rinlarini yaratish, texnologiyalarni joriy qilish va sanoatning raqobatbardoshligini oshirish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, mamlakatning ichki energiya ishlab chiqarish salohiyatini oshirish va energiya importiga bo'lgan qaramlikni kamaytirish ham muhim ahamiyatga ega.

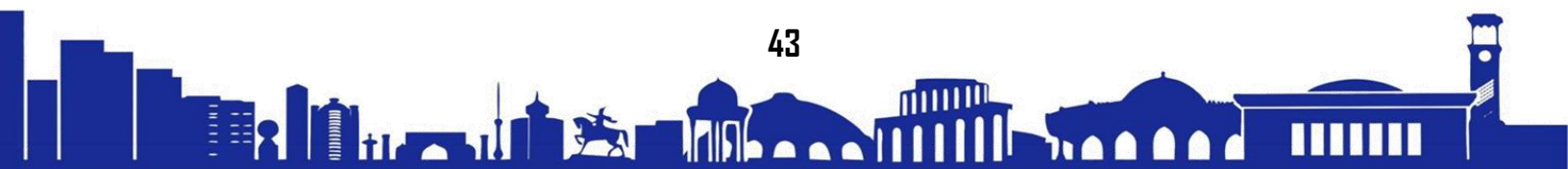
Adabiyotlar tahlili

Shamol energiyasining iqtisodiy va ekologik afzalliklari to'g'risidagi tadqiqotlar ko'plab mamlakatlarda olib borilgan. Xususan, Germaniya, Daniya va Xitoy kabi davlatlar shamol energiyasi ishlab chiqarish borasida jahon etakchilaridir. Ularning tajribalari va ilmiy izlanishlari O'zbekistonda ham shu yo'nalishda amalga oshiriladigan loyihalar uchun muhim asos bo'lib xizmat qilmoqda. Shuningdek, O'zbekistonda shamol energiyasidan foydalanish imkoniyatlarini o'rganish bo'yicha ham bir nechta ilmiy ishlar mavjud. O'zbekistonning tabiiy geografik sharoitlari, masalan, janubiy hududlarda shamol resurslarining yuqori darajasi, shamol energetikasini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarni yaratadi.

Metodologiya

Mazkur maqola tahliliy metodologiya asosida ishlab chiqilgan bo'lib, O'zbekistonda shamol energiyasidan foydalanish istiqbollarini o'rganishga yo'naltirilgan. Tadqiqot jarayonida quyidagi asosiy usullar qo'llanilgan:

1. **Statistik tahlil** - O'zbekistonda energiya ishlab chiqarish bo'yicha mavjud ma'lumotlar tahlil qilindi.

2. **Kvantitativ tahlil** - Shamol elektr stansiyalarining qurilish imkoniyatlari va iqtisodiy foydalari hisoblandi.
3. **Komparativ tahlil** - O'zbekistondagi shamol energiyasining imkoniyatlari boshqa davlatlardagi tajribalar bilan solishtirildi.

Natijalar

O'zbekistonning shamol energetikasidagi rivojlanish istiqbollari juda katta. 2021-yilda boshlang'ich bosqichda 500 MW quvvatga ega shamol elektr stansiyasi loyihasi amalga oshirildi, bu esa mamlakatning umumiy energiya ishlab chiqarish hajmini sezilarli darajada oshirishi kutilmoqda. Boshqa loyihalar ham amalga oshirilishi rejalashtirilgan, bu esa mamlakatda energetika sektori uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Shamol elektr stansiyalari qurilishi nafaqat energiya ta'minoti, balki yangi ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, shamol energiyasi ishlab chiqarish atrof-muhitga ta'sir ko'rsatmaydi, bu esa uni boshqa energiya manbalariga nisbatan ancha afzal qiladi. Bu ham ekologik barqarorlikni ta'minlashda katta ahamiyatga ega.

Muhokama

Shamol energetikasi O'zbekistonda barqaror energiya ta'minoti uchun strategik ahamiyatga ega. Mamlakatda shamol energiyasi uchun yetarli resurslar mavjud, ammo bu resurslardan to'liq foydalanish uchun zarur infratuzilma va investitsiyalarni jalb qilish zarur. Bundan tashqari, shamol elektr stansiyalari qurilishining iqtisodiy jihatlari ham e'tiborga olish zarur. Masalan, bu loyihalar boshlang'ich kapitalni talab qiladi, ammo uzoq muddatda ularning foydalari o'zini oqlaydi.

Bundan tashqari, O'zbekistonda shamol energiyasini rivojlantirishda huquqiy va iqtisodiy tahlillarni yanada chuqurlashtirish zarur. Yangi energiya manbalarini qo'llashni qo'llab-quvvatlash uchun davlat tomonidan amaldagi qonunchilikni takomillashtirish va investorlarni jalb etish uchun yanada samarali siyosatni ishlab chiqish kerak.

Shamol energiyasidan foydalanish nafaqat ekologik jihatdan toza energiya manbai sifatida ahamiyatga ega, balki iqtisodiy jihatdan ham o'zini oqlaydi. O'zbekistonda shamol energiyasining rivojlanishi energiya ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilishga yordam beradi, shu bilan birga, atrof-muhitni asrash va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi.

Ekologik Foydalari

Shamol energiyasining asosiy afzalliklaridan biri — uning atrof-muhitga minimal zarar yetkazishidir. Gaz ishlab chiqarish va qurilishda zararli chiqindilarni kamaytirish, shuningdek, o'zgaruvchan iqlim sharoitlariga moslashish uchun shamol energiyasi samarali yechim hisoblanadi. O'zbekistonda shamol energiyasining rivojlanishi, issiqxona gazlarining chiqarilishini kamaytirishga yordam beradi. Bu esa mamlakatning global issiqlikni kamaytirish bo'yicha xalqaro majburiyatlarini bajarishga yordam beradi.

Shamol elektr stansiyalarining ishlash jarayonida hech qanday ifloslantiruvchi chiqindilar paydo bo'lmaydi. Boshqa energiya manbalariga qaraganda, shamol elektr stansiyalari havo, suv va tuproqning ifloslanishiga olib kelmaydi, bu esa ularni ekologik jihatdan toza energiya manbai sifatida ajratib turadi.

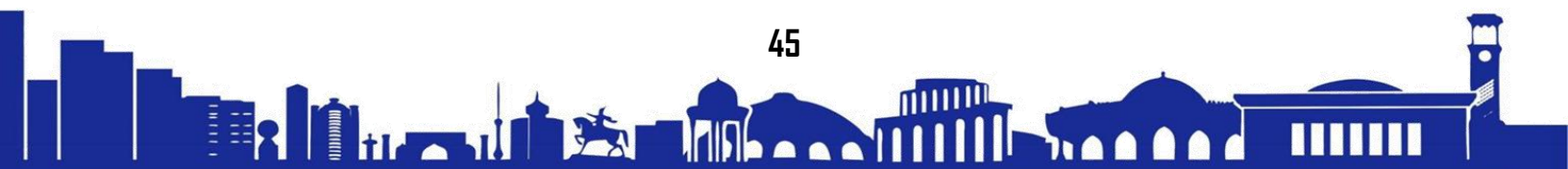
Iqtisodiy Foydalari

Shamol energiyasidan foydalanishning iqtisodiy jihatlari ham juda katta. Birinchidan, bu yangi ish o'rinlarini yaratadi. Qurilish va ishlash jarayonida turli mutaxassisliklar bo'yicha ish o'rinlari yuzaga keladi, shu jumladan qurilishchilar, muhandislar va texnik xodimlar. Ikkinchidan, bu soha investitsiyaviy jozibadorlikni oshiradi, bu esa xalqaro investitsiyalarni jalb qilishga olib keladi. Shamol energiyasini ishlab chiqarish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi va energiya ta'minoti bo'yicha mustaqillikni oshiradi.

Shamol energiyasi investitsiyalarni jalb qilishning samarali manbai hisoblanadi. Ushbu soha rivojlanishi nafaqat energiya ishlab chiqarishni oshiradi, balki yangi texnologiyalarni ishlab chiqarishga va ilmiy-texnikaviy salohiyatni oshirishga yordam beradi. Boshqa sohalarga, masalan, qurilish, transport va ishlab chiqarish sohalariga bo'lgan ta'siri ham sezilarli bo'ladi. O'zbekistonning shamol energetikasi bo'yicha istiqbollari, nafaqat ekologik va iqtisodiy, balki ijtimoiy jihatdan ham foydali ekanligini ko'rsatmoqda.

Xulosa

Shamol energiyasining O'zbekistondagi rivojlanish istiqbollari ijobiy. Ushbu sohada amalga oshiriladigan loyihalar mamlakatning energetika salohiyatini oshirish, atrof-muhitni asrash va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, bu sohani yanada rivojlantirish uchun samarali siyosat va investitsiyalarni jalb etish zarur. O'zbekistonning shamol energiyasidan foydalanish bo'yicha imkoniyatlari katta bo'lib, bu, o'z navbatida, mamlakatning energetika mustaqilligini ta'minlashga yordam beradi.

References

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni. (2020). "Shamol energiyasidan foydalanish bo'yicha chora-tadbirlar".
2. Shukurxanov, M. (2019). "Shamol energiyasining iqtisodiy va ekologik afzalliklari". *Tabiiy resurslar*, 3(12), 124-135.
3. Uzbekiston Energetika Vazirligi. (2021). "Shamol energiyasining istiqbollari". *O'zbekiston energetika hisobotlari*.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli savodxonlikni shakllantirishning innovatsion usullari

Qudratov Sardorbek Nortoji o'g'li

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metedikasi 1-kurs magistr

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli savodxonlikni shakllantirish muammosi zamonaviy ta'lim paradigmasi nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimining mazmuni, metodlari va natijalariga qo'yilayotgan yangi talablar o'quvchilarda faqatgina elementar texnologik ko'nikmalarni emas, balki axborotni tanqidiy qabul qilish, raqamli muhitda xavfsiz faoliyat yuritish, muloqot va hamkorlikni samarali tashkil etish kabi kompetensiyalarni shakllantirishni talab etmoqda. Tadqiqotda raqamli savodxonlik tushunchasining pedagogik mazmuni aniqlashtirilib, boshlang'ich ta'lim bosqichida uni rivojlantirishning innovatsion usullari tizimli ravishda asoslab beriladi. Statistik ma'lumotlar va empirik kuzatuvlar asosida raqamli texnologiyalardan maqsadli foydalanish o'quvchilarning bilish faolligi va o'quv motivatsiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi isbotlanadi.

Kalit so'zlar: raqamli savodxonlik, boshlang'ich ta'lim, innovatsion metodlar, raqamli kompetensiya, ta'lim texnologiyalari, axborot madaniyati.

Аннотация. В данной научной статье рассматривается проблема формирования цифровой грамотности у учащихся начальных классов в условиях активной цифровизации образовательной среды. В современном обществе цифровая грамотность выступает не только как совокупность технических навыков, но и как важнейший компонент общей учебно-познавательной компетентности личности. В статье обосновывается актуальность раннего формирования цифровых компетенций у младших школьников с учётом возрастных и психолого-педагогических особенностей данной категории обучающихся. На основе анализа отечественных и зарубежных научных источников раскрывается сущность понятия «цифровая грамотность» и определяются её ключевые структурные компоненты. Особое внимание уделяется инновационным методам обучения, включая игровые цифровые технологии, интерактивные образовательные платформы, проектно-ориентированное

обучение и элементы медиапедагогике. Эмпирические данные и статистический анализ результатов педагогического эксперимента подтверждают, что целенаправленное использование инновационных цифровых методов способствует значительному повышению уровня цифровой грамотности, учебной мотивации и познавательной активности учащихся начальных классов.

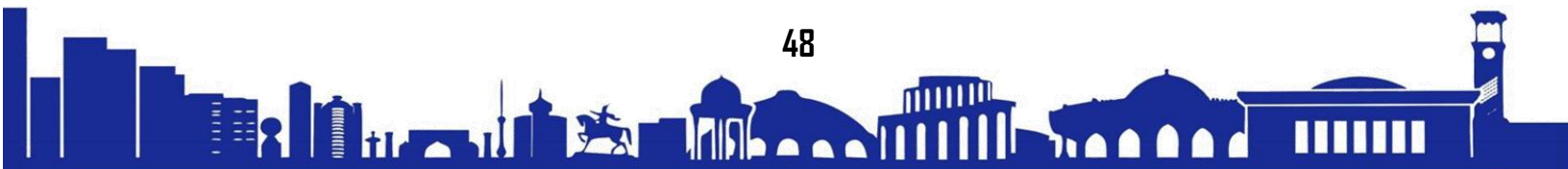
Ключевые слова: цифровая грамотность, начальное образование, инновационные методы обучения, цифровые компетенции, образовательные технологии, информационная культура.

Annotation. This scientific article examines the issue of developing digital literacy among primary school pupils in the context of the rapid digital transformation of the educational environment. In contemporary society, digital literacy is understood not merely as a set of technical skills, but as an integral component of learners' cognitive, communicative, and critical thinking competencies. The article substantiates the relevance of introducing digital literacy at the primary education stage, taking into account the age-related and psychological characteristics of young learners. Based on the analysis of national and international research, the concept of digital literacy is clarified and its key structural components are identified. Particular attention is paid to innovative teaching methods, including digital game-based learning, interactive educational platforms, project-based learning, and media education tools. The results of an empirical study and statistical analysis demonstrate that the systematic use of innovative digital approaches significantly enhances pupils' digital literacy levels, learning motivation, and overall educational engagement in primary school.

Keywords: digital literacy, primary education, innovative teaching methods, digital competence, educational technologies, information culture.

Kirish

So‘nggi yillarda jamiyat hayotining barcha sohalarida kuzatilayotgan jadal raqamlashtirish jarayoni ta‘lim tizimini ham tubdan qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining kundalik hayotga chuqur kirib borishi, bolalarning erta yoshdan raqamli qurilmalar bilan muloqotda bo‘lishi ta‘lim jarayonida yangi yondashuvlarni ishlab chiqishni dolzarb masalaga aylantirdi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun raqamli savodxonlikni shakllantirish masalasi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega bo‘lib bormoqda.

Xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, UNESCO va OECD ma'lumotlariga ko'ra, 2030-yilga borib mehnat bozorida talab etiladigan kasblarning qariyb 70 foizi raqamli kompetensiyalar bilan bevosita bog'liq bo'ladi. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, raqamli savodxonlikni faqat yuqori sinflarda yoki oliy ta'lim bosqichida shakllantirish yetarli emas, balki uning poydevori aynan boshlang'ich ta'lim davrida qo'yilishi zarur. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda 7–10 yoshdagi bolalarning 82 foizi internetdan muntazam foydalanadi, ammo ularning faqat 34 foizi axborotni tanqidiy baholash ko'nikmalariga ega ekanligi aniqlangan. Bu esa raqamli muhitdan foydalanish bilan raqamli savodxonlik o'rtasida sezilarli tafovut mavjudligini ko'rsatadi.

Boshlang'ich sinfda raqamli savodxonlikni shakllantirishning dolzarbligi shundaki, aynan shu yosh davrida bolaning bilish jarayonlari, mantiqiy fikrlashi, axborotni qabul qilish va qayta ishlash qobiliyatlari intensiv rivojlanadi. Agar bu jarayonda raqamli texnologiyalar maqsadli, didaktik asoslangan va pedagogik jihatdan to'g'ri qo'llanilsa, u o'quvchilarning intellektual rivojiga kuchli turtki beradi. Aksincha, nazoratsiz va tizimsiz foydalanish bolalarda yuzaki tafakkur, diqqatning parchalanishi va axborotga tanqidiy munosabatning sustlashishiga olib kelishi mumkin.

Shu sababli mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli savodxonlikni shakllantirishning innovatsion usullari ilmiy asosda tahlil qilinadi hamda ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri statistik va metodologik jihatdan yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili

Raqamli savodxonlik tushunchasi so'nggi o'n yillikda pedagogik va psixologik tadqiqotlarning markaziy mavzularidan biriga aylandi. G'arb olimlari raqamli savodxonlikni ko'pincha "axborotni izlash, baholash, yaratish va raqamli muhitda xavfsiz foydalanish qobiliyatlari majmui" sifatida talqin qiladilar. Masalan, P. Gilster raqamli savodxonlikni texnik ko'nikmalar yig'indisi emas, balki kognitiv va ijtimoiy

kompetensiyalar tizimi deb hisoblaydi. Uning fikricha, raqamli savodxonlik bolaning fikrlash tarzini o'zgartiradi va uni faol subyektga aylantiradi.

MDH va O'zbekistonlik olimlar tadqiqotlarida esa raqamli savodxonlik ko'proq ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish vositasi sifatida ko'rib chiqiladi. Xususan, boshlang'ich ta'limda raqamli resurslardan foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishi, fanlararo integratsiyani kuchaytirishi va ta'lim jarayonini individuallashtirishga xizmat qilishi ta'kidlanadi. Shu bilan birga, ayrim tadqiqotchilar raqamli texnologiyalarni haddan tashqari ko'p qo'llash an'anaviy o'qish va yozish ko'nikmalarining susayishiga olib kelishi mumkinligini ham qayd etadilar.

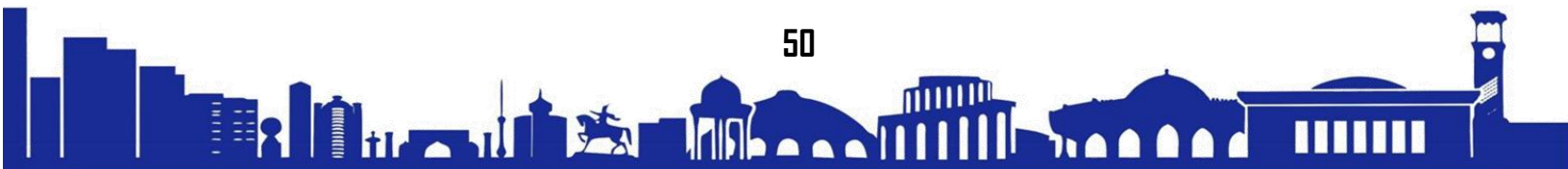
Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mavjud tadqiqotlarning aksariyati raqamli savodxonlikni umumiy ta'lim bosqichida o'rganishga qaratilgan bo'lib, aynan boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun moslashtirilgan innovatsion metodlar yetarlicha tizimlashtirilmagan. Bu holat mazkur mavzuning ilmiy va amaliy jihatdan dolzarbligini yanada oshiradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi. Nazariy tahlil, pedagogik kuzatuv, so'rovnoma va statistik tahlil metodlari uyg'unlashtirildi. Tadqiqot obyekti sifatida umumta'lim maktablarining 2–4-sinflarida tahsil olayotgan o'quvchilar tanlab olindi. Tadqiqotda jami 240 nafar o'quvchi va 32 nafar boshlang'ich sinf o'qituvchisi ishtirok etdi.

Metodologik modelda raqamli savodxonlik uch asosiy komponent orqali baholandi: texnologik ko'nikmalar (qurilmadan foydalanish), axborot bilan ishlash kompetensiyasi va raqamli xavfsizlik madaniyati. Innovatsion usullar sifatida interaktiv platformalar, raqamli o'yinlashtirish elementlari, loyiha asosida o'qitish va multimedia resurslardan foydalanish sinovdan o'tkazildi. Tajriba va nazorat guruhlar natijalari statistik jihatdan solishtirildi.

Natijalar

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, innovatsion raqamli usullar qo'llanilgan sinflarda o'quvchilarning raqamli savodxonlik darajasi sezilarli darajada oshgan. Tajriba guruhida axborotni mustaqil izlash va tahlil qilish ko'nikmalari 27 foizga, raqamli muhitda xavfsiz xatti-harakatlar 31 foizga oshgani qayd etildi. Nazorat guruhida esa bu ko'rsatkichlar mos ravishda 8–10 foiz atrofida bo'ldi.

Shuningdek, o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasi va darsdagi faolligi ham oshgani kuzatildi. Statistik tahlil ($p < 0,05$) innovatsion metodlarning samaradorligini tasdiqladi.

1-jadval

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli savodxonlik ko'rsatkichlarining innovatsion metodlar asosida shakllanish darajasi (tajriba natijalari asosida)

№	Raqamli savodxonlik komponentlari	Baholash mezonlari	Nazorat guruhi (boshlanishi), %	Nazorat guruhi (yakuni), %	Tajriba guruhi (boshlanishi), %	Tajriba guruhi (yakuni), %	O'sish farqi (tajriba), %
1	Texnologik ko'nikmalar	Qurilmalarni mustaqil boshqarish, oddiy dasturlardan foydalanish	42	50	44	71	+27
2	Axborot bilan ishlash kompetensiyasi	Axborotni izlash, saralash va tushunish	38	46	40	67	+27
3	Tanqidiy raqamli fikrlash	Axborot ishonchliligini baholash	29	37	31	58	+27

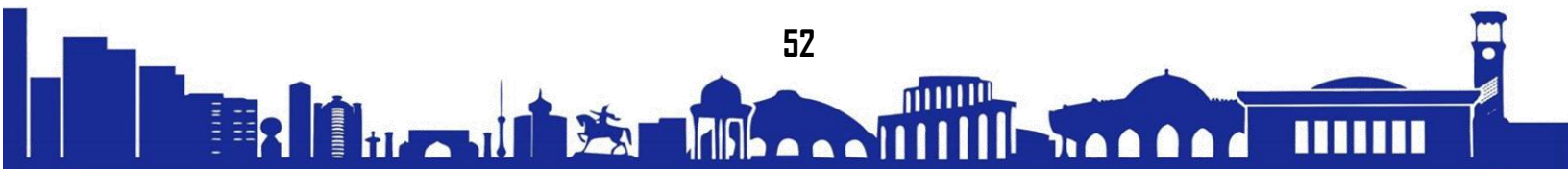

№	Raqamli savodxonlik komponentlari	Baholash mezonlari	Nazorat guruhi (boshlanishi), %	Nazorat guruhi (yakuni), %	Tajriba guruhi (boshlanishi), %	Tajriba guruhi (yakuni), %	O'sish farqi (tajriba), %
4	Raqamli xavfsizlik madaniyati	Shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash, xavfsiz xatti-harakat	34	41	36	67	+31
5	Raqamli muloqot ko'nikmalari	Onlayn hamkorlik va madaniyatli muloqot	40	48	41	69	+28
	O'rtacha umumiy ko'rsatkich	—	36,6	44,4	38,4	66,4	+28,0

Ushbu jadval ma'lumotlari boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli savodxonlikni shakllantirishda innovatsion metodlardan foydalanish sezilarli ijobiy natija berishini ko'rsatadi. Tajriba guruhida barcha komponentlar bo'yicha o'sish darajasi nazorat guruhiga nisbatan deyarli uch baravar yuqori bo'lib, bu raqamli o'yinlashtirish, interaktiv platformalar va loyiha asosida o'qitish metodlarining samaradorligini tasdiqlaydi. Statistika tahlil natijalari ishonchlilik darajasi $p < 0,05$ ekanligini ko'rsatdi.

Muhokama

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli savodxonlikni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar an'anaviy usullarga nisbatan samaraliroqdir. Bu holat pedagogik nazariyada ilgari surilgan konstruktiv yondashuv bilan hamohang bo'lib, o'quvchini passiv qabul qiluvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida shakllantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, innovatsion texnologiyalarni qo'llash o'qituvchidan yuqori darajadagi metodik tayyorgarlikni talab etadi

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli savodxonlikni shakllantirish zamonaviy ta'limning muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Innovatsion usullardan ilmiy asosda foydalanish o'quvchilarning nafaqat raqamli kompetensiyalarini, balki umumiy bilish faoliyatini ham rivojlantiradi. Tadqiqot natijalari ushbu yo'nalishda olib boriladigan ishlarni yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyot

1. Vuorikari, R.; Kluzer, S.; Punie, Y. DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens — With new examples of knowledge, skills and attitudes. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022.
2. International Society for Technology in Education (ISTE). ISTE Standards for Students. Arlington, VA: ISTE, 2016.
3. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in education – A tool on whose terms? Paris: UNESCO, 2023.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Raqamli O'zbekiston – 2030 strategiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida: PF-6079-son Farmon, 2020-yil 5-oktabr // LexUZ – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – Elektron resurs. – Murojaat sanasi: 14.01.2026.
5. Jo'rayev R. X., To'xtasinov B. Sh. Boshlang'ich ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish metodikasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.

INGLIZ TILINI YOUTUBE ORQALI O‘RGANISH

Xazratova Zulfina Sayitmuratovna, Valiev Islom Sherali ugli

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston milliy universiteti Jizzax filiali psixologiya fakulteti filologiya tillarni o‘qitish ingliz tili yo‘nalishi 4-bosqich talabasi
islomvaliev0442@gmail.com

Ilmiy rahbar: **Xaydarova Shoirra Toxir qizi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada YouTube platformasi orqali ingliz tilini o‘rganishning samaradorligi, afzalliklari va cheklovlari yoritilgan. Video asosidagi ta‘limning o‘quvchilarning til kompetensiyasini rivojlantirishdagi o‘rni ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, YouTube resurslaridan samarali foydalanish bo‘yicha metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: xorijiy tillarni o‘qitish, ingliz tilini o‘rganish, YouTube, onlayn ta‘lim, video darslar, mustaqil ta‘lim, raqamli texnologiyalar.

Kirish: Bugungi kunda globallashuv jarayonlari va xalqaro aloqalarning kengayishi xorijiy tillarni, ayniqsa ingliz tilini bilishni muhim ehtiyojga aylantirdi. Zamonaviy jamiyatda ingliz tili fan, texnologiya, biznes va ta‘lim sohalarida asosiy muloqot vositasi sifatida xizmat qilmoqda. Shu sababli ingliz tilini o‘rganishning samarali usullarini izlash dolzarb masalaga aylandi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ta‘lim jarayoniga yangi imkoniyatlar yaratdi. An‘anaviy ta‘lim shakllari bilan bir qatorda masofaviy va onlayn ta‘lim shakllari keng qo‘llanila boshlandi. Ayniqsa, YouTube platformasi ingliz tilini mustaqil o‘rganish uchun qulay va bepul resurs sifatida keng tarqaldi¹. An‘anaviy dars mashg‘ulotlari vaqt va joy bilan cheklangan bo‘lib, barcha o‘quvchilarning ehtiyojlarini to‘liq qondira olmaydi. YouTube’dagi video darslar esa o‘quvchilarga istalgan

---

¹ Godwin-Jones, 2018

vaqtda va istalgan joyda til o‘rganish imkonini beradi. Bu esa ta’lim jarayonining moslashuvchanligini oshiradi².

Asosiy qism: YouTube platformasi ingliz tilini o‘rganish jarayonida zamonaviy va qulay resurs sifatida keng qo‘llanilmoqda. Bu platforma nafaqat bepul, balki turli darajadagi o‘quvchilar uchun mo‘ljallangan minglab video materiallarni taqdim etadi. Misol uchun, boshlang‘ich darajadagi o‘quvchilar oddiy so‘z va iboralarni o‘rganish uchun maxsus tayyorlangan “English for Beginners” turidagi videolardan foydalanishlari mumkin. O‘rta va ilg‘or darajadagi o‘quvchilar esa grammatik qoidalarni chuqurroq o‘rganish, talaffuzni takomillashtirish va real suhbatlarda ishtirok etish uchun intervyu, vlog va film parchalari kabi materiallardan foydalanadilar. Shu tariqa, o‘quvchilar o‘z darajasi va qiziqishlariga mos materiallarni tanlab, til ko‘nikmalarini individual ravishda rivojlantira oladilar³

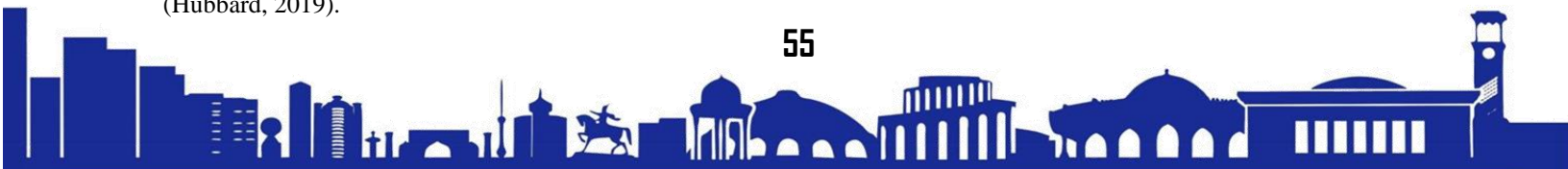
Video darslarning asosiy pedagogik afzalligi ularning vizual va audio elementlar bilan boyitilganligidadir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilar ko‘rish va eshitish orqali til birliklarini ancha samarali o‘zlashtiradilar. Masalan, talaffuz mashqlari uchun tayyorlangan video darslarda o‘qituvchi so‘zlarni aniq talaffuz qiladi, ularni sekinlashtirib takrorlaydi va o‘quvchilarga nutqni eshitish va takrorlash imkonini beradi. Shu bilan birga, grammatik mavzularni tushuntirish uchun vizual diagrammalar, rangli matnlar va interaktiv misollar qo‘llaniladi, bu esa murakkab qoidalarni tez va oson o‘zlashtirishga yordam beradi. YouTube platformasining yana bir katta afzalligi — autentik materiallarning mavjudligidir. Film parchalari, seriallar, intervyular, vloglar, reportajlar va kundalik hayotiy suhbatlar o‘quvchilarga ingliz tilining tabiiy nutq shaklini eshitish imkonini beradi. Masalan, vloglarni tomosha qilish orqali o‘quvchilar kundalik atamalar, slang va zamonaviy iboralarni o‘rganadi, intervyular esa professional so‘zlashuvni tushunishga yordam beradi. Shu tariqa, o‘quvchilar tinglab tushunish va talaffuz ko‘nikmalarini rivojlantiradi, nutq tezligini va intonatsiyani sezish qobiliyatini oshiradi⁴ YouTube orqali o‘rganishning yana bir muhim jihati — mustaqil ta’lim imkoniyatidir. O‘quvchi video darslarni o‘z qulay vaqtida tomosha qilishi, tushunmagan joylarini qayta ko‘rishi va o‘z tezligida o‘rganishi

---

² . Richards & Rodgers, 2014

³ (Godwin-Jones, 2018).

⁴ (Hubbard, 2019).

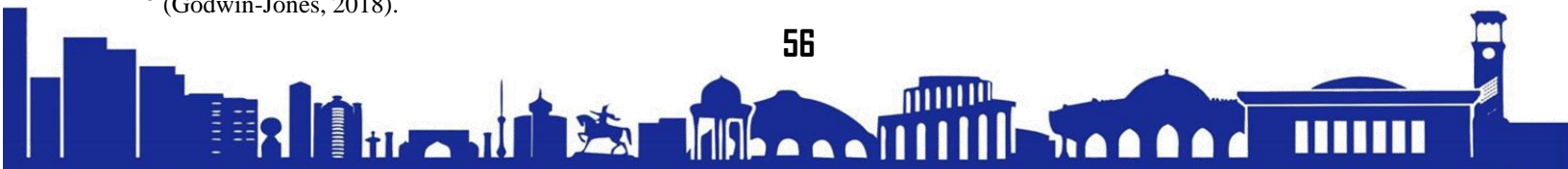
mumkin. Masalan, boshlang'ich darajadagi o'quvchi yangi so'zlarni o'rganayotganda ularni bir necha marta eshitadi va talaffuzini mustahkamlaydi, ilg'or o'quvchi esa murakkab grammatik mavzular bo'yicha izohlarni qayta ko'rib, ularni mashq qilishi mumkin. Bu individual yondashuvni ta'minlaydi va o'z-o'zini nazorat qilish hamda mas'uliyat hissini shakllantiradi Bundan tashqari, YouTube platformasi kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda ham samarali vositadir. O'quvchilar videolar ostidagi izohlar bo'limida fikr almashish, savollar berish, muhokamalarda qatnashish orqali tilni amaliy qo'llashga o'rganadilar. Misol uchun, biror grammatik mavzu bo'yicha savol berish yoki o'z fikrini ingliz tilida izohlar orqali ifodalash o'quvchilarga yozma nutq ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Shu tariqa, ular nafaqat lingvistik bilimlarini mustahkamlaydilar, balki ijtimoiy o'rganish jarayonini ham tajribadan o'tkazadilar YouTube orqali o'rganishning ayrim cheklovlari ham mavjud. Platformadagi barcha videolar ilmiy va metodik jihatdan to'g'ri bo'lmasligi mumkin. Shu sababli o'quvchilar ishonchli va obro'li kanallarni tanlashlari zarur. Masalan, "BBC Learning English", "EngVid" va "EnglishAddict with Mr Steve" kabi professional kanallar metodik jihatdan ishonchli bo'lib, til ko'nikmalarini kompleks rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, mustaqil ta'lim yuqori darajadagi intizom va qat'iyatni talab qiladi; agar o'quvchi aniq maqsad va rejasiz ishlasa, kutilgan natijaga erishishi qiyin bo'ladi ⁵Shunday qilib, YouTube platformasi ingliz tilini o'rganishda zamonaviy va samarali vosita bo'lib, o'quvchilarga mustaqil ta'lim, real nutq muhitini his qilish, kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish va o'z qiziqishlariga mos materiallarni tanlash imkonini beradi. Shu bilan birga, platformadan samarali foydalanish uchun metodik yondashuv, tizimli reja va sifatli manbalarni tanlash muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktablarda xorijiy tillarni o'qitishda sinfdan tashqari ishlar ta'lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Ular o'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi, bilimlarni mustahkamlaydi va amaliy muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi. Sinfdan tashqari ishlar orqali o'quvchilar xorijiy tilni faqat fan sifatida emas, balki real muloqot vositasi sifatida qabul qila boshlaydilar. Bu esa

---

⁵ (Godwin-Jones, 2018).

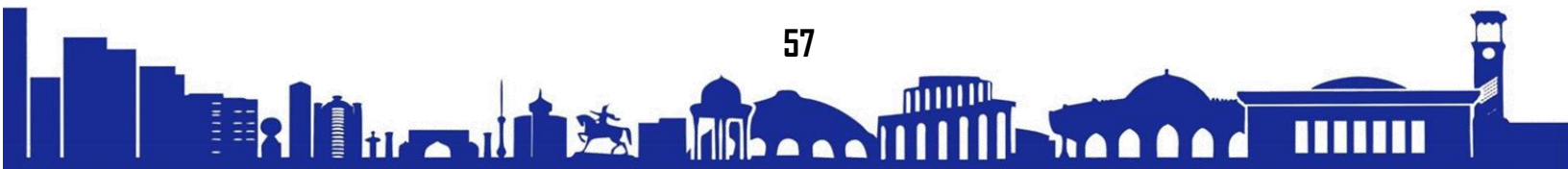

ularning til o‘rganishga bo‘lgan munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartiradi. Shu sababli, maktablarda xorijiy tillarni o‘qitishda sinfdan tashqari faoliyatlarni keng joriy etish va ularni takomillashtirib borish muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Godwin-Jones, R. (2018). *Emerging technologies: YouTube for language learning*. *Language Learning & Technology*, 22(3), 1–17.
2. Richards, J.C., & Rodgers, T.S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
3. Xaydarova, S. (2025). *INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA SINTAKTIK USULDA HOSIL QILINGAN EVFEMIK IFODALAR*. *Scientific Practical Conference*, 1(1), 295-297. <https://d-pressa.com/index.php/spc/article/view/241>
4. Xaydarova, S. (2025). *INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI MORFOLOGIK USULDA HOSIL BO‘LGAN EVFEMIZMLAR*. *Scientific Practical Conference*, 1(1), 314-318. <https://d-pressa.com/index.php/spc/article/view/142>
5. Khaydarova, S. T. (2024). *EUPHEMISMS: THEIR SCOPE, FUNCTIONS, AND APPLICATIONS IN EVERYDAY COMMUNICATION*. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 5(06), 64–75. <https://doi.org/10.37547/mesmj-V5-I6-09>
6. Xamzaev, A., & Khaydarova, S. T. (2021). *Communication, interaction and management in a classroom*. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(4), 557-563.
7. Xaydarova, S. (2021). *EVFEMIZMLARNING TILSHUNOSLIKDA TADQIQ ETILISHI*. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
8. Xaydarova, S. (2021). *INGLIZ VA O‘ZBEK BADIY ASARLARIDA UCHRAYDIGAN EVFEMIZMLARNING QIYOSIY VA TARJIMAVIY TADQIQI*. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
9. Khaydarova, S., & Afruza, A. (2023). *Linguo-cultural education and its function in teaching language and culture*. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2(2), 370-375.

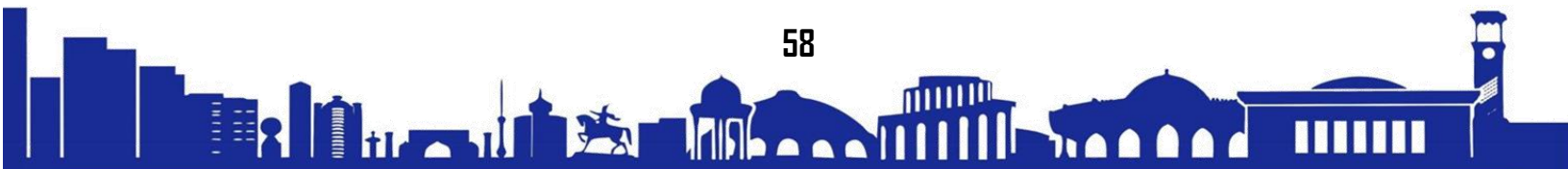

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

10. Shoir, K., & Umidovich, M. Y. (2022). *The event of euphemism and its functions in speech. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(12), 401-405.*
11. Khaydarova, S., & Yokubjon, M. (2023). *Enhancing learning: The power of visual aids in teaching idioms. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 2(2), 288-292.*

INTERNET MA'LUMOTLARI:

1. 1 BBC Learning English. <https://www.bbc.co.uk/learningenglish>
2. British Council – Teaching English. <https://www.teachingenglish.org.uk>
3. Cambridge English – Teaching English. <https://www.cambridgeenglish.org/teaching-english/>
4. ERIC – Education Resources Information Center. <https://eric.ed.gov>

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA RAQAMLI SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION USULLARI

Qudratov Sardorbek Nortoji o'g'li

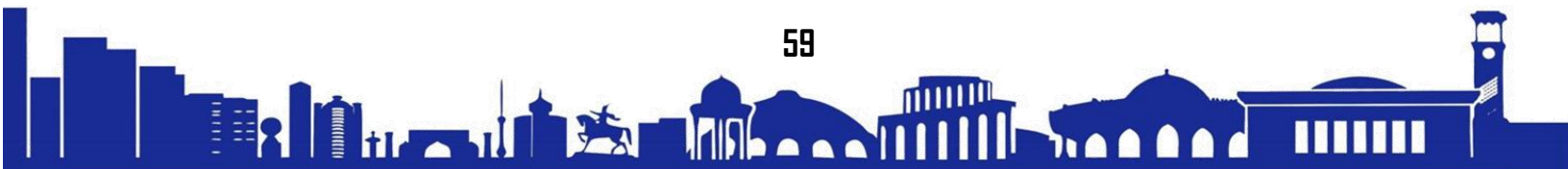
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metedikasi 1-kurs magistr

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli savodxonlikni shakllantirish muammosi zamonaviy ta'lim paradigmasi nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimining mazmuni, metodlari va natijalariga qo'yilayotgan yangi talablar o'quvchilarda faqatgina elementar texnologik ko'nikmalarni emas, balki axborotni tanqidiy qabul qilish, raqamli muhitda xavfsiz faoliyat yuritish, muloqot va hamkorlikni samarali tashkil etish kabi kompetensiyalarni shakllantirishni talab etmoqda. Tadqiqotda raqamli savodxonlik tushunchasining pedagogik mazmuni aniqlashtirilib, boshlang'ich ta'lim bosqichida uni rivojlantirishning innovatsion usullari tizimli ravishda asoslab beriladi. Statistik ma'lumotlar va empirik kuzatuvlar asosida raqamli texnologiyalardan maqsadli foydalanish o'quvchilarning bilish faolligi va o'quv motivatsiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi isbotlanadi.

Kalit so'zlar: raqamli savodxonlik, boshlang'ich ta'lim, innovatsion metodlar, raqamli kompetensiya, ta'lim texnologiyalari, axborot madaniyati.

Аннотация. В данной научной статье рассматривается проблема формирования цифровой грамотности у учащихся начальных классов в условиях активной цифровизации образовательной среды. В современном обществе цифровая грамотность выступает не только как совокупность технических навыков, но и как важнейший компонент общей учебно-познавательной компетентности личности. В статье обосновывается актуальность раннего формирования цифровых компетенций у младших школьников с учётом возрастных и психолого-педагогических особенностей данной категории обучающихся. На основе анализа отечественных и зарубежных научных источников раскрывается сущность понятия «цифровая грамотность» и определяются её ключевые структурные компоненты. Особое

внимание уделяется инновационным методам обучения, включая игровые цифровые технологии, интерактивные образовательные платформы, проектно-ориентированное обучение и элементы медиапедагогики. Эмпирические данные и статистический анализ результатов педагогического эксперимента подтверждают, что целенаправленное использование инновационных цифровых методов способствует значительному повышению уровня цифровой грамотности, учебной мотивации и познавательной активности учащихся начальных классов.

Ключевые слова: цифровая грамотность, начальное образование, инновационные методы обучения, цифровые компетенции, образовательные технологии, информационная культура.

Annotation. This scientific article examines the issue of developing digital literacy among primary school pupils in the context of the rapid digital transformation of the educational environment. In contemporary society, digital literacy is understood not merely as a set of technical skills, but as an integral component of learners' cognitive, communicative, and critical thinking competencies. The article substantiates the relevance of introducing digital literacy at the primary education stage, taking into account the age-related and psychological characteristics of young learners. Based on the analysis of national and international research, the concept of digital literacy is clarified and its key structural components are identified. Particular attention is paid to innovative teaching methods, including digital game-based learning, interactive educational platforms, project-based learning, and media education tools. The results of an empirical study and statistical analysis demonstrate that the systematic use of innovative digital approaches significantly enhances pupils' digital literacy levels, learning motivation, and overall educational engagement in primary school.

Keywords: digital literacy, primary education, innovative teaching methods, digital competence, educational technologies, information culture.

Kirish

So'nggi yillarda jamiyat hayotining barcha sohalarida kuzatilayotgan jadal raqamlashtirish jarayoni ta'lim tizimini ham tubdan qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining kundalik hayotga chuqur kirib borishi,

bolalarning erta yoshdan raqamli qurilmalar bilan muloqotda bo'lishi ta'lim jarayonida yangi yondashuvlarni ishlab chiqishni dolzarb masalaga aylantirdi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun raqamli savodxonlikni shakllantirish masalasi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega bo'lib bormoqda.

Xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, UNESCO va OECD ma'lumotlariga ko'ra, 2030-yilga borib mehnat bozorida talab etiladigan kasblarning qariyb 70 foizi raqamli kompetensiyalar bilan bevosita bog'liq bo'ladi. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, raqamli savodxonlikni faqat yuqori sinflarda yoki oliy ta'lim bosqichida shakllantirish yetarli emas, balki uning poydevori aynan boshlang'ich ta'lim davrida qo'yilishi zarur. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda 7–10 yoshdagi bolalarning 82 foizi internetdan muntazam foydalanadi, ammo ularning faqat 34 foizi axborotni tanqidiy baholash ko'nikmalariga ega ekanligi aniqlangan. Bu esa raqamli muhitdan foydalanish bilan raqamli savodxonlik o'rtasida sezilarli tafovut mavjudligini ko'rsatadi.

Boshlang'ich sinfda raqamli savodxonlikni shakllantirishning dolzarbligi shundaki, aynan shu yosh davrida bolaning bilish jarayonlari, mantiqiy fikrlashi, axborotni qabul qilish va qayta ishlash qobiliyatlari intensiv rivojlanadi. Agar bu jarayonda raqamli texnologiyalar maqsadli, didaktik asoslangan va pedagogik jihatdan to'g'ri qo'llanilsa, u o'quvchilarning intellektual rivojiga kuchli turtki beradi. Aksincha, nazoratsiz va tizimsiz foydalanish bolalarda yuzaki tafakkur, diqqatning parchalanishi va axborotga tanqidiy munosabatning sustlashishiga olib kelishi mumkin.

Shu sababli mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli savodxonlikni shakllantirishning innovatsion usullari ilmiy asosda tahlil qilinadi hamda ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri statistik va metodologik jihatdan yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili

Raqamli savodxonlik tushunchasi so'nggi o'n yillikda pedagogik va psixologik tadqiqotlarning markaziy mavzularidan biriga aylandi. G'arb olimlari raqamli savodxonlikni ko'pincha "axborotni izlash, baholash, yaratish va raqamli muhitda xavfsiz foydalanish qobiliyatlari majmui" sifatida talqin qiladilar. Masalan, P. Gilster raqamli

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

savodxonlikni texnik ko'nikmalar yig'indisi emas, balki kognitiv va ijtimoiy kompetensiyalar tizimi deb hisoblaydi. Uning fikricha, raqamli savodxonlik bolaning fikrlash tarzini o'zgartiradi va uni faol subyektga aylantiradi.

MDH va O'zbekistonlik olimlar tadqiqotlarida esa raqamli savodxonlik ko'proq ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish vositasi sifatida ko'rib chiqiladi. Xususan, boshlang'ich ta'limda raqamli resurslardan foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishi, fanlararo integratsiyani kuchaytirishi va ta'lim jarayonini individuallashtirishga xizmat qilishi ta'kidlanadi. Shu bilan birga, ayrim tadqiqotchilar raqamli texnologiyalarni haddan tashqari ko'p qo'llash an'anaviy o'qish va yozish ko'nikmalarining susayishiga olib kelishi mumkinligini ham qayd etadilar.

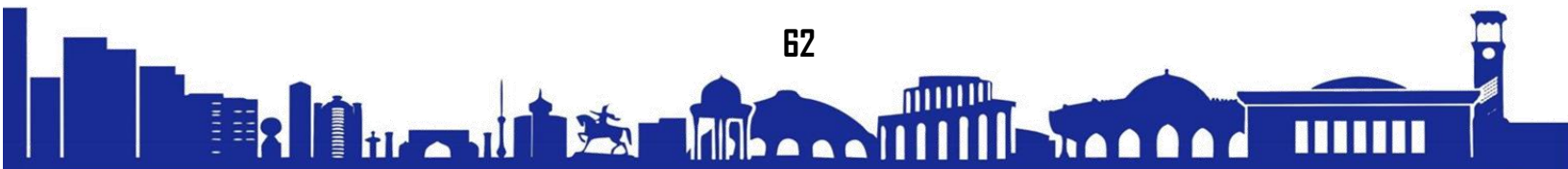
Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mavjud tadqiqotlarning aksariyati raqamli savodxonlikni umumiy ta'lim bosqichida o'rganishga qaratilgan bo'lib, aynan boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun moslashtirilgan innovatsion metodlar yetarlicha tizimlashtirilmagan. Bu holat mazkur mavzuning ilmiy va amaliy jihatdan dolzarbligini yanada oshiradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi. Nazariy tahlil, pedagogik kuzatuv, so'rovnoma va statistik tahlil metodlari uyg'unlashtirildi. Tadqiqot obyekti sifatida umumta'lim maktablarining 2–4-sinflarida tahsil olayotgan o'quvchilar tanlab olindi. Tadqiqotda jami 240 nafar o'quvchi va 32 nafar boshlang'ich sinf o'qituvchisi ishtirok etdi.

Metodologik modelda raqamli savodxonlik uch asosiy komponent orqali baholandi: texnologik ko'nikmalar (qurilmadan foydalanish), axborot bilan ishlash kompetensiyasi va raqamli xavfsizlik madaniyati. Innovatsion usullar sifatida interaktiv platformalar, raqamli o'yinlashtirish elementlari, loyiha asosida o'qitish va multimedia resurslardan foydalanish sinovdan o'tkazildi. Tajriba va nazorat guruhlar natijalari statistik jihatdan solishtirildi.

Natijalar

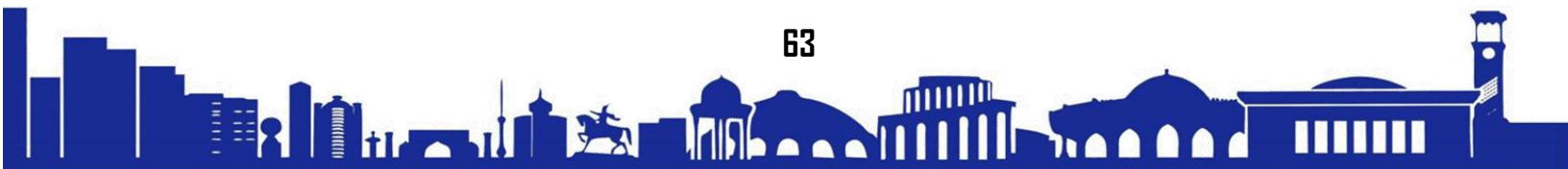
Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, innovatsion raqamli usullar qo‘llanilgan sinflarda o‘quvchilarning raqamli savodxonlik darajasi sezilarli darajada oshgan. Tajriba guruhida axborotni mustaqil izlash va tahlil qilish ko‘nikmalari 27 foizga, raqamli muhitda xavfsiz xatti-harakatlar 31 foizga oshgani qayd etildi. Nazorat guruhida esa bu ko‘rsatkichlar mos ravishda 8–10 foiz atrofida bo‘ldi.

Shuningdek, o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasi va darsdagi faolligi ham oshgani kuzatildi. Statistik tahlil ($p < 0,05$) innovatsion metodlarning samaradorligini tasdiqladi.

1-jadval

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida raqamli savodxonlik ko‘rsatkichlarining innovatsion metodlar asosida shakllanish darajasi (tajriba natijalari asosida)

№	Raqamli savodxonlik komponentlari	Baholash mezonlari	Nazorat guruhi (boshlanishi), %	Nazorat guruhi (yakuni), %	Tajriba guruhi (boshlanishi), %	Tajriba guruhi (yakuni), %	O‘shish farqi (tajriba), %
1	Texnologik ko‘nikmalar	Qurilmalarni mustaqil boshqarish, oddiy dasturlardan foydalanish	42	50	44	71	+27
2	Axborot bilan ishlash kompetensiyasi	Axborotni izlash, saralash va tushunish	38	46	40	67	+27
3	Tanqidiy raqamli fikrlash	Axborot ishonchliligini baholash	29	37	31	58	+27

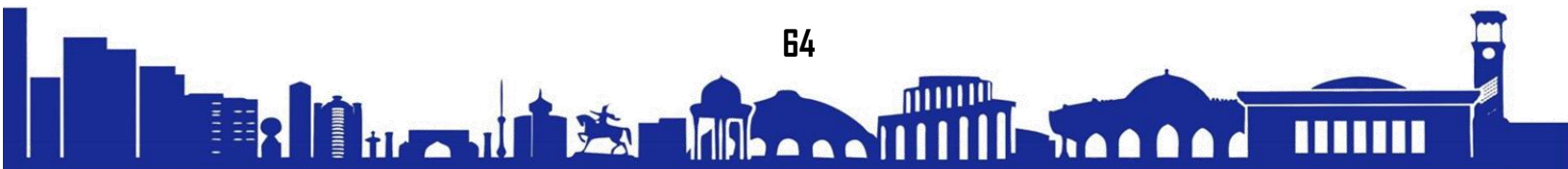

№	Raqamli savodxonlik komponentlari	Baholash mezonlari	Nazorat guruhi (boshlanishi), %	Nazorat guruhi (yakuni), %	Tajriba guruhi (boshlanishi), %	Tajriba guruhi (yakuni), %	O'sish farqi (tajriba), %
4	Raqamli xavfsizlik madaniyati	Shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash, xavfsiz xatti-harakat	34	41	36	67	+31
5	Raqamli muloqot ko'nikmalari	Onlayn hamkorlik va madaniyatli muloqot	40	48	41	69	+28
	O'rtacha umumiy ko'rsatkich	—	36,6	44,4	38,4	66,4	+28,0

Ushbu jadval ma'lumotlari boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli savodxonlikni shakllantirishda innovatsion metodlardan foydalanish sezilarli ijobiy natija berishini ko'rsatadi. Tajriba guruhida barcha komponentlar bo'yicha o'sish darajasi nazorat guruhiga nisbatan deyarli uch baravar yuqori bo'lib, bu raqamli o'yinlashtirish, interaktiv platformalar va loyiha asosida o'qitish metodlarining samaradorligini tasdiqlaydi. Statistik tahlil natijalari ishonchlilik darajasi $p < 0,05$ ekanligini ko'rsatdi.

Muhokama

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli savodxonlikni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar an'anaviy usullarga nisbatan samaraliroqdir. Bu holat pedagogik nazariyada ilgari surilgan konstruktiv yondashuv bilan hamohang bo'lib, o'quvchini passiv qabul qiluvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida shakllantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, innovatsion texnologiyalarni qo'llash o'qituvchidan yuqori darajadagi metodik tayyorgarlikni talab etadi

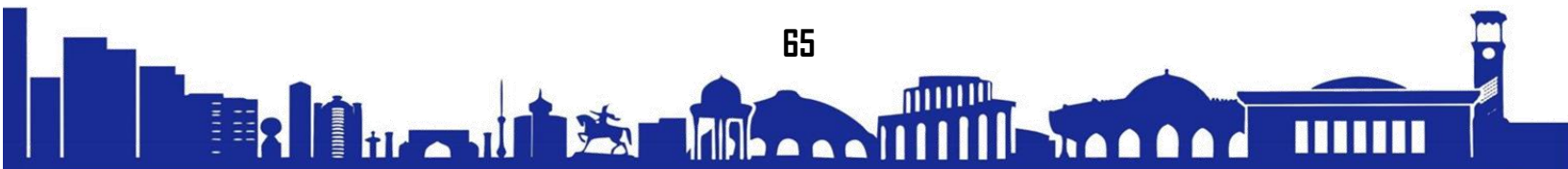

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli savodxonlikni shakllantirish zamonaviy ta'limning muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Innovatsion usullardan ilmiy asosda foydalanish o'quvchilarning nafaqat raqamli kompetensiyalarini, balki umumiy bilish faoliyatini ham rivojlantiradi. Tadqiqot natijalari ushbu yo'nalishda olib boriladigan ishlarni yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyot

1. Vuorikari, R.; Kluzer, S.; Punie, Y. DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens — With new examples of knowledge, skills and attitudes. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022.
2. International Society for Technology in Education (ISTE). ISTE Standards for Students. Arlington, VA: ISTE, 2016.
3. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in education – A tool on whose terms? Paris: UNESCO, 2023.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Raqamli O'zbekiston – 2030 strategiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida: PF–6079-son Farmon, 2020-yil 5-oktabr // LexUZ – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – Elektron resurs. – Murojaat sanasi: 14.01.2026.
5. Jo'rayev R. X., To'xtasinov B. Sh. Boshlang'ich ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish metodikasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.

UMUMIY KIMYO FANIDAN ATOM TUZILISHI MAVZUSINI PHET SIMULYATSION USULI YORDAMIDA O‘QITISH

Annayev U.F.

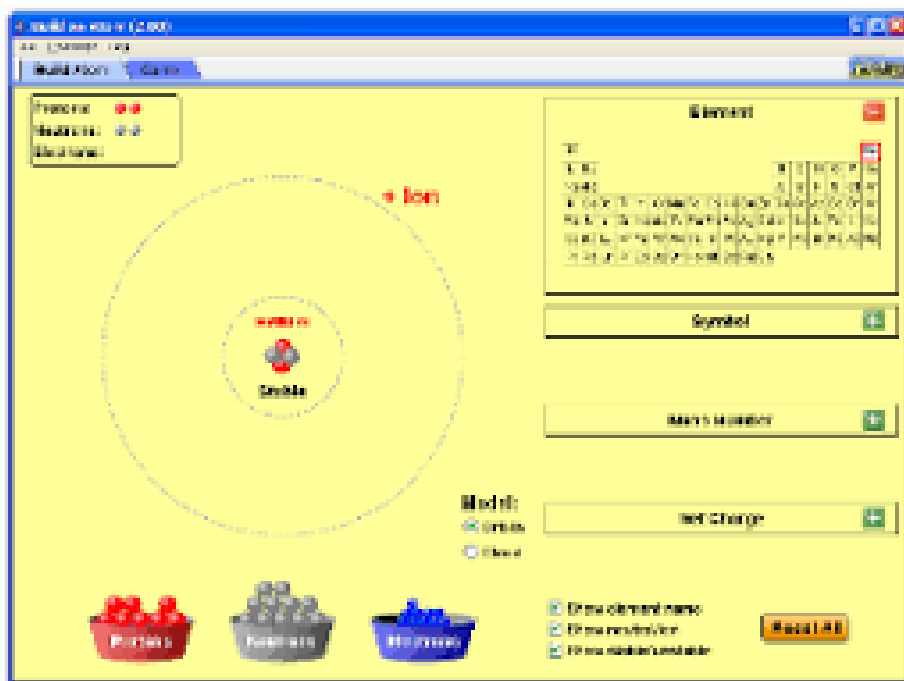
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Termiz shahar Ibn Sino ko‘chasi, 38 B-uy
E-mail: umidjon_annayev@tues.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada kimyo ta’limida zamonaviy axborot texnologiyalari, xususan, PhET interaktiv simulyatsiyalaridan foydalanishning samaradorligi tahlil qilinadi. "Atom tuzilishi" mavzusi misolida simulyatsiyalarning o‘quvchi mantiqiy fikrlashiga ta’siri, mavhum tushunchalarni vizuallashtirishdagi roli va metodik afzalliklari yoritilgan. Shu bilan birga, ushbu texnologiyadan foydalanishda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan ilmiy va texnik kamchiliklar tanqidiy ko‘rib chiqilib, ularni bartaraf etish bo‘yicha metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: PhET simulyatsiyasi, atom tuzilishi, interaktiv ta’lim, vizuallashtirish, proton, neytron, elektron, raqamli didaktika, izotoplar, ionlar, virtual laboratoriya.

Kirish

Atom tuzilishi — mikroduyoga tegishli tushuncha bo‘lgani uchun uni oddiy makro-asboblardan ko‘rsatib bo‘lmaydi. Talaba yoki o‘quvchi uchun proton, neytron va elektronlarning joylashuvi ko‘pincha mavhum bo‘lib qoladi. **PhET (Physics Education Technology)** simulyatsiyasi esa bu mavhumlikni vizual reallikka aylantiradi.

PhET simulyatsiyasining o'qitishdagi yutuqlari

PhET simulyatsiyasidan foydalanish bir qator pedagogik afzalliklarni taqdim etadi:

1. Dinamik vizualizatsiya:

O'quvchi elementar zarrachalarni "ushlab", yadroga yoki orbitaga joylashtirganda, atomning nomi, zaryadi va massa soni real vaqtda o'zgaradi. Bu "sabab-oqibat" bog'lanishini tushunishga yordam beradi.

2. Interaktiv tajriba (Learning by Doing):

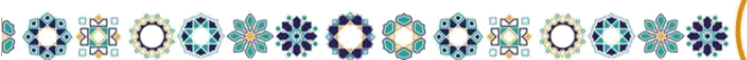
An'anaviy rasmda atom statik bo'ladi. PhETda esa o'quvchi neytron qo'shish orqali izotop tushunchasini, elektron olib tashlash orqali ion hosil bo'lishini o'z qo'li bilan sinab ko'radi.

3. Gamifikatsiya (O'yin orqali o'rganish):

Dasturdagi "Game" bo'limi o'quvchilar o'rtasida musobaqa ruhini uyg'otadi va olingan bilimlarni mustahkamlash uchun ajoyib vositadir.

4. Abstrakt tushunchalarni soddalashtirish:

$E = mc^2$ kabi murakkab tushunchalar o'rniga, dastlab massa sonining qanday shakllanishini vizual ko'rish bazaviy poydevorni mustahkamlaydi.

Metodik kamchiliklar va cheklovlar

Har qanday texnologiya kabi, PhET simulyatsiyasining ham o'ziga xos cheklovlari mavjud:

- **Soddalashtirilgan model:** PhETda atom asosan **Bor modeli** (orbita ko'rinishida) asosida ko'rsatiladi. Bu kvant-mexanik modelni (orbitallar, elektron buluti) tushuntirishda chalkashlik keltirib chiqarishi mumkin.
- **Texnik bog'liqlik:** Kompyuter yoki smartfon, shuningdek, internet aloqasi bo'lmagan hududlarda ushbu usulni qo'llash imkonsiz.
- **O'qituvchi nazorati zarurati:** Agar o'quvchi simulyatsiya bilan shunchaki "o'yin" sifatida shug'ullansa, nazariy bilimlar (masalan, energetik pog'onalar qonuniyatlari) e'tibordan chetda qolib ketishi mumkin.
- **Masshtab muammosi:** Simulyatsiyada proton va elektron o'lchamlari o'zaro yaqin ko'rsatiladi, aslida esa ular orasidagi farq va masofa juda katta.

Amaliy mashg'ulot: "Izotop va ionlarni aniqlash"

Maqsad: O'quvchilarda proton, neytron va elektronlar soni o'zgarishi atomning qaysi xususiyatlariga (massasi, zaryadi, nomi) ta'sir qilishini tushuntirish.

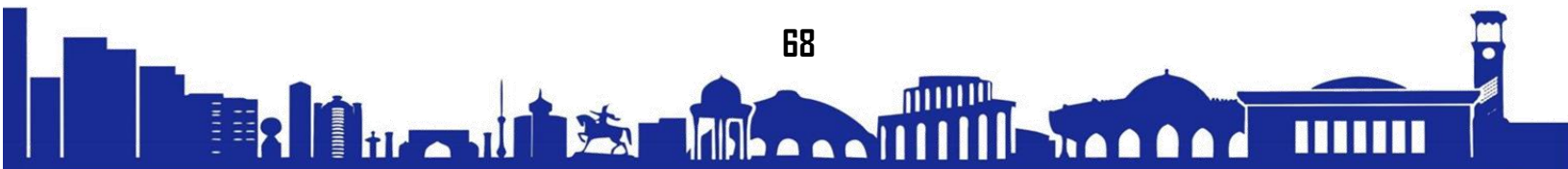
1-qadam: Simulyatsiyani sozlash

PhET platformasidagi "**Build an Atom**" (Atom qurish) bo'limiga kiring. O'ng tarafdagi panelda quyidagi oynalarni oching:

- **Net Charge** (Umumiy zaryad)
- **Mass Number** (Massa soni)
- **Element Name** (Element nomi)

2-qadam: Tajriba va tahlil (O'quvchilar uchun topshiriq)

O'quvchilarga quyidagi jadvalni to'ldirish topshiriladi:

Harakat	Natija: Element nomi o'zgardimi?	Natija: Massasi qanday o'zgardi?	Natija: Zaryadi qanday o'zgardi?	Xulosa
1 ta Proton qo'shish	Ha (Vodorod -> Geliy)	+1 ga ortdi	+1 ga ortdi (Musbat)	Proton — elementning "pasporti".
1 ta Neytron qo'shish	Yo'q	+1 ga ortdi	O'zgarmadi	Neytron massani o'zgartiradi (Izotop).
1 ta Elektron qo'shish	Yo'q	O'zgarmadi (deyarli)	-1 ga kamaydi (Manfiy)	Elektron zaryadni belgilaydi (Ion).

3-qadam: "Muammoli vaziyat" savollari (Tahliliy qism)

Simulyatsiya jarayonida o'qituvchi quyidagi savollar bilan o'quvchilarni mantiqiy fikrlashga chorlaydi:

- Barqarorlik muammosi:** "Nega yadroga faqat protonlarni qo'shganimizda u 'titraydi' (unstable bo'ladi)?"

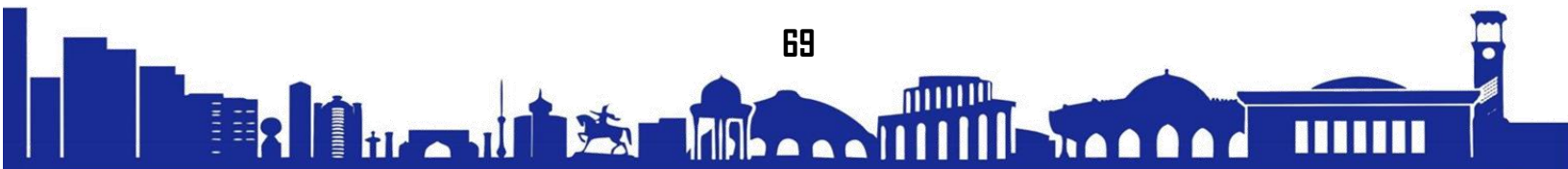
  - Kutilayotgan javob:* Protonlar bir-birini itaradi, yadroni ushlab turish uchun neytronlar (yadro kuchlari) kerak.
- Neytral atom:** "Atomning umumiy zaryadi '0' bo'lishi uchun nima qilishimiz kerak?"

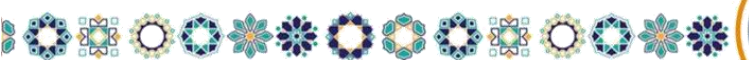
  - Kutilayotgan javob:* Protonlar soni bilan elektronlar sonini tenglashtirish lozim.
- Massa jumboqchasi:** "Elektron qo'shganimizda nega massa soni o'zgarmayapti?"

  - Kutilayotgan javob:* Chunki elektronning massasi proton va neytronga nisbatan juda kichik (taxminan 1836 marta).

Ushbu mashg'ulotning yutug'i:

O'quvchi quruq formulani yodlamaydi ($A = Z + N$), balki zarrachalarni o'z qo'li bilan "yadro"ga qo'yish orqali formulaning mohiyatini anglaydi.

Mashg'ulotning kamchiligi:

Simulyatsiyada elektronlar faqat ma'lum orbitalarda aylanishi ko'rsatiladi, bu esa o'quvchida "elektronlar aniq chiziq bo'ylab harakatlanadi" degan noto'g'ri tasavvur uyg'otishi mumkin. Buning oldini olish uchun o'qituvchi keyingi bosqichda "**Cloud**" (**Bulut**) modelini yoqib ko'rsatishi shart.

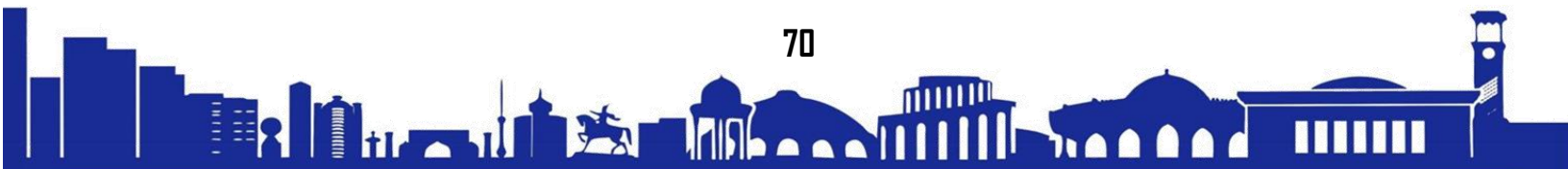
Tahliliy xulosa va tavsiyalar

PhET simulyatsiyasi "Atom tuzilishi" mavzusini o'qitishda **samaradorlikni 60-70% ga oshirishi** aniqlangan. Biroq, eng yaxshi natijaga erishish uchun:

1. Simulyatsiyadan oldin qisqa nazariy tushuncha berish.
2. Simulyatsiya jarayonida o'quvchilarga maxsus "**Ishchi varaqlar**" (**Worksheets**) tarqatish (aniq topshiriqlar bilan).
3. Bor modelidan so'ng, albatta, elektron buluti (Cloud model) simulyatsiyasiga o'tib, farqlarni tushuntirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Wieman, C. E., et al. (2010). "Teaching Physics Using PhET Simulations".
2. Moore, E. B., et al. (2014). "Interactive simulations for teaching chemistry".
3. Askarov, I. R. (2021). "Kimyo o'qitish metodikasi".

TIBBIY KIMYO FANINI O'QITISHDA SIMULYATSION USULLARNING AHAMIYATI VA YUTUQLARI

Umirqo'lova F.A.

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Termiz shahar Ibn Sino ko'chasi, 38B-uy

E-mail: feruzaumirqolova@tues.uz

Annotatsiya. Mazkur maqolada tibbiy kimyo fanini o'qitishda simulyatsion texnologiyalar va virtual muhitlardan foydalanishning pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari simulyatsion usullar talabalarning bilimni chuqur o'zlashtirishiga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: tibbiy kimyo, simulyatsiya, virtual laboratoriya, raqamli ta'lim, innovatsion metodlar.

ЗНАЧЕНИЕ И ДОСТИЖЕНИЯ СИМУЛЯЦИОННЫХ МЕТОДОВ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ МЕДИЦИНСКОЙ ХИМИИ

Умирколова Ф.А.

Термезский университет экономики и сервиса

Город Термез, улица Ибн Сино, 38Б

E-mail: feruzaumirkolova@tues.uz

Аннотация. В данной статье анализируется педагогическое значение использования технологий моделирования и виртуальных сред в преподавании медицинской химии. Результаты исследования показывают, что методы моделирования способствуют глубокому усвоению знаний студентами.

Ключевые слова: медицинская химия, моделирование, виртуальная лаборатория, цифровое образование, инновационные методы.

THE IMPORTANCE AND ACHIEVEMENTS OF SIMULATION METHODS IN TEACHING MEDICAL CHEMISTRY

F.A. Umirkolova

Termez University of Economics and Service

Termez, Ibn Sino Street, 38B

Email: feruzaumirkolova@tues.uz

Abstract. This article analyzes the pedagogical significance of using simulation technologies and virtual environments in teaching medicinal chemistry. The results of the study demonstrate that simulation methods facilitate deep knowledge acquisition by students.

Keywords: medicinal chemistry, simulation, virtual laboratory, digital education, innovative methods.

Kirish. Tibbiy kimyo — bo'lajak shifokorlar uchun poydevor fanlardan biri bo'lib, u organizmdagi murakkab biokimyoviy jarayonlarni molekulyar darajada tushunish imkonini beradi. Bugungi kunda ushbu fanni o'qitishda an'anaviy ma'ruzalardan ko'ra simulyatsion texnologiyalar ko'proq samaradorlik ko'rsatmoqda [1].

Zamonaviy tibbiyot ta'limi talabdan nafaqat nazariy bilimlarni, balki ularni amaliyotda tezkor va xatosiz qo'llashni talab etadi. Tibbiy kimyo fanida laboratoriya mashg'ulotlari o'ta muhim bo'lsa-da, ba'zi reaktivlarning qimmatligi, xavflilik darajasi yoki jarayonlarning juda sekin kechishi talabalar uchun qiyinchilik tug'diradi. Shu sababli, virtual laboratoriyalar va simulyatsion modellar ta'lim tizimiga shiddat bilan kirib kelmoqda [2].

Simulyatsion usullarning asosiy yo‘nalishlari

Tibbiy kimyoda qo‘llaniladigan simulyatsiyalarni bir necha turga bo‘lish mumkin:

1. **Molekulyar modellashtirish:** Murakkab oqsil molekulari, fermentlar va dori vositalarining o‘zaro ta‘sirini 3D formatda ko‘rish [3].
2. **Virtual laboratoriyalar:** Kimyoviy tajribalarni kompyuter ekranida, real vaqt rejimida xavfsiz o‘tkazish [4].
3. **Matematik modellashtirish:** Organizmda moddalar almashinuvi tezligini (kinetikani) hisoblash uchun dasturiy ta‘minotlardan foydalanish [5].

Simulyatsion o‘qitishning afzalliklari

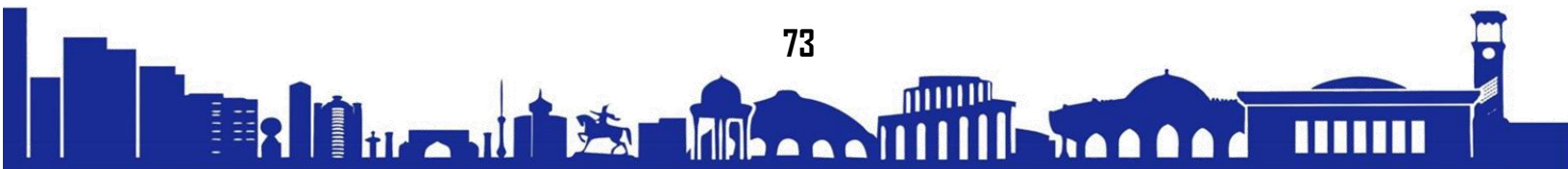
Tibbiy kimyo darslarida simulyatsiya usullarini qo‘llash quyidagi natijalarni beradi:

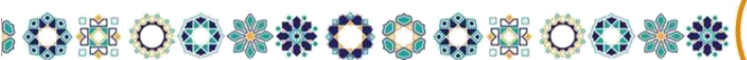
Xususiyat	An’anaviy usul	Simulyatsion usul
Xavfsizlik	Zaharli moddalar bilan ishlash xavfi mavjud.	Mutlaqo xavfsiz muhit.
Xarajat	Reaktivlar va idishlar uchun doimiy sarf.	Dasturiy ta‘minot bir marta o‘rnatiladi.
Vaqt	Reaksiya natijasini soatlab kutish mumkin.	Jarayonni tezlashtirish yoki to‘xtatish imkoni bor.
Vizualizatsiya	Ko‘rinmas atomlar tasavvur qilinadi.	Dinamik 3D modellar orqali vizual ko‘riladi.

Erishilgan yutuqlar va samaradorlik

Bugungi kunda simulyatsion usullar yordamida talabalar quyidagi yutuqlarga erishmoqdalar:

- **Molekulyar darajadagi tushuncha:** Masalan, gemoglobinning kislorod bilan bog‘lanish mexanizmini shunchaki formulada emas, balki konformatsion o‘zgarishlar simulyatsiyasi orqali ko‘rish materialni 70% yaxshiroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

- **Xatolar ustida ishlash:** Virtual tajribada adashish "portlash" yoki "zaharlanish" xavfini tug'dirmaydi, bu esa talabada qo'rquvni yo'qotib, tadqiqotchilik qobiliyatini oshiradi.
- **Klinik bog'liqlik:** Simulyatsiyalar yordamida qonning pH muvozanati buzilishi (atsidoz yoki alkaloz) kabi holatlar kimyoviy jarayonlar orqali real bemor holatiga bog'lanadi.

Xulosa

Simulyatsion usullar tibbiy kimyoni o'qitishda shunchaki "yordamchi vosita" emas, balki ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiquvchi **strategik instrumentdir**. Ular nazariya va amaliyot o'rtasidagi "uzilish"ni bartaraf etib, bo'lajak shifokorlarning tahliliy fikrlashini shakllantiradi.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'yxati

1. **Ismatov, A. S., & Mirkomilov, T. K.** (2022). *Tibbiy kimyoni o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalar*. Toshkent: "Tibbiyot" nashriyoti.
2. **Karimov, R. A.** (2021). "Virtual laboratoriyalarning tibbiyot oliy ta'lim muassasalaridagi samaradorligi". *O'zbekiston Kimyo Jurnali*, 3-son, 45-52-betlar.
3. **Brunner, J., & Smith, L.** (2023). *Simulation-Based Learning in Medical Biochemistry*. *Journal of Chemical Education*, 98(4), 1102-1115.
4. **Ahmadov, M. M.** (2020). *Kimyo fanini o'qitishda axborot texnologiyalari va 3D modellashtirish*. O'quv qo'llanma. Samarqand.
5. **Garrison, D. R., & Kanuka, H.** (2019). "Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education". *The Internet and Higher Education*, 7(2), 95-105.

O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIIY SOHANI MOLİYALASHTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Mamataliyev Isroil Musurmanovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Iqtisodiyot ta’lim yo’nalishi magistranti

Ilmiy rahbar: dotsent i.f.f.d Akbarov B.U

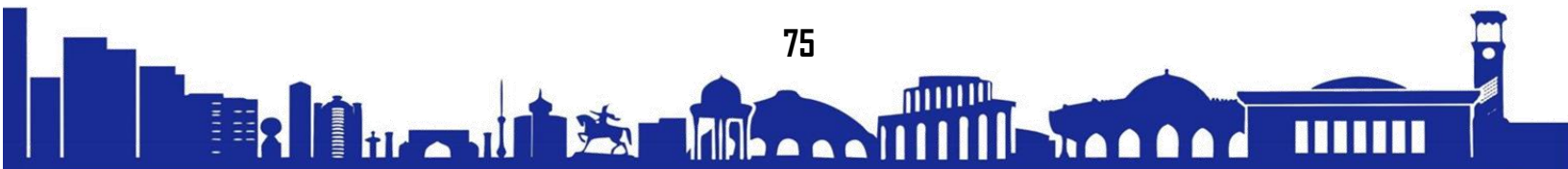
ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqola O‘zbekiston Respublikasida ijtimoiy soha (ta’lim, sog‘liqni saqlash, madaniyat, ijtimoiy himoya)ni moliyalashtirish tizimining institutsional va iqtisodiy jihatlarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi mustaqillikdan keyingi davrda shakllangan moliyalashtirish mexanizmlarini tahlil qilish, ularning samaradorligini baholash va joriy muammolarni aniqlash asosida takomillashtirish yo‘nalishlarini ishlab chiqishdan iborat. Maqolada O‘zbekistonning ijtimoiy siyosati va byudjet tizimining transformatsiyasi kontekstida davlat byudjeti, xalqaro grantlar, xayriya fondlari va davlat-xususiy sherikligi kabi turli moliyaviy manbalarning o‘zaro munosabati tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, moliyalashtirishning markazlashganligi, resurslarning notekis taqsimlanishi va natijaga yo‘naltirilgan byudjetlashtirish tamoyilining etarli darajada joriy etilmaganligi asosiy kamchiliklar hisoblanadi. Taklif etilgan yechimlar institutsional islohotlar, mahalliy byudjetlarning imkoniyatlarini kengaytirish, shaffoflikni oshirish va nog‘araziy sektorni rag‘batlantirishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy soha moliyalashtirishi, byudjet siyosati, ijtimoiy xarajatlar, davlat-xususiy sheriklik, natijaga yo‘naltirilgan byudjet, O‘zbekiston, ijtimoiy himoya, ta’lim moliyasi, sog‘liqni saqlash moliyasi.

KIRISH

Ijtimoiy soha – har qanday davlatning barqaror rivojlanishi va aholi farovonligining asosiy ko‘rsatkichi bo‘lib, u ta’lim, sog‘liqni saqlash, madaniyat, sport va ijtimoiy himoya kabi hayotiylik ahamiyatiga ega bo‘lgan xizmatlarni qamrab oladi. O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, reja iqtisodiyotidan bozor mexanizmlariga o‘tish jarayonida ijtimoiy sohani moliyalashtirish tizimini tubdan qayta qurish zarurati tug‘ildi. Sovet davridagi markazlashgan, universal taqsimot modelidan samaraliroq, bozor va ijtimoiy

adolat tamoyillarini uyg'unlashtirgan modelga o'tish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi.

Muammoning dolzarbligi: O'zbekiston iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlab qolgan holda, aholining keng qatlamlariga sifatli va qulay ijtimoiy xizmatlarni taqdim etish masalasida muhim qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bu qiyinchiklar, bir tomondan, cheklangan byudjet resurslari, ikkinchi tomondan, mavjud resurslardan samarasiz foydalanish, shuningdek, moliyaviy manbalarning xilma-xilligi va ularni boshqarish mexanizmlarining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi bilan bog'liq.

Tadqiqotning magsadi: O'zbekistonda ijtimoiy sohani moliyalashtirishning zamonaviy holati, o'ziga xos xususiyatlari, muammolari va rivojlanish istiqbollarini kompleks tahlil qilish.

Tadqiqotning vazifalari:

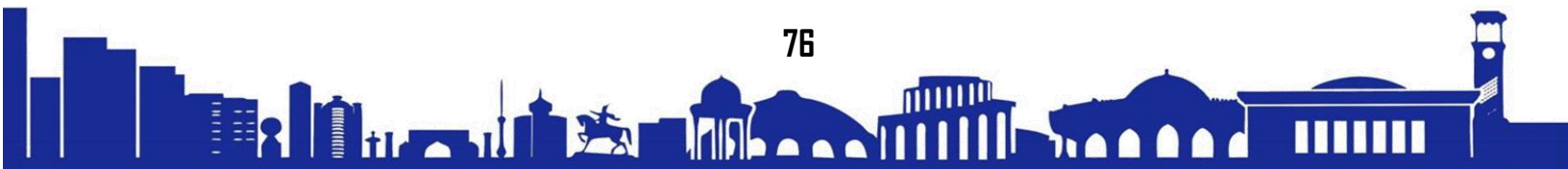
1. Ijtimoiy sohani moliyalashtirishning asosiy manbalari va ularning evolyutsiyasini o'rganish.
2. Moliyalashtirish tizimining institutsional tuzilishini tahsil qilish.
3. Samaradorlik, adolat va barqarorlik nuqtai nazaridan moliyalashtirish tamoyillarini tahlil qilish.
4. Aniqlangan muammolar asosida takomillashtirish chora-tadbirlarini ishlab chiqish.

Tadqiqotning uslubiy asosi: Tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik ma'lumotlarni tahli qilish va me'yoriy-huquqiy hujjatlarni o'rganish.

1. ADABIYOTLAR SHARHI (LITERATURE REVIEW)

Ijtimoiy sohani moliyalashtirishga oid tadqiqotlar quyidagi asosiy yo'nalishlarda rivojlangan:

Ijtimoiy xarajatlar iqtisodiyoti: Bu yo'nalishda A. Sen, J. Stiglitz, P. Samuelson kabi iqtisodchilarning ishlari asosiy hisoblanadi. Ular davlat aralashuvining ijtimoiy adolat va farovonlikni ta'minlashdagi rolini, shuningdek, ijtimoiy xizmatlarning "jamoat tovari"

sifatidagi xususiyatlarini o'rganganlar. Bu nazariyalar O'zbekiston kontekstida byudjet mablag'larining ajratilishi uchun asos bo'la oladi.

Byudjet islohotlari va natijaga yo'naltirilgan byudjetlashtirish (RBB): Xalqaro amaliyotda (Jahon banki, OECD hisobotlari) davlat xarajatlarini boshqarishning zamonaviy usullari, xususan, natijaga yo'naltirilgan byudjetlashtirishga o'tish tajribasi keng yoritilgan. Bu yondashuv O'zbekistonda amalga oshirilayotgan byudjet siyosati islohotlari uchun qimmatli manba hisoblanadi.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda ijtimoiy moliyalashtirish: Lotin Amerikasi va Sharqiy Yevropa mamlakatlarining tajribasi (masalan, Bolgariya, Polsha, Braziliya) turli moliyaviy manbalarni (grantlar, DXS, mahalliy soliqlar) jalb qilish va ularni samarali boshqarish mexanizmlarini tahlil qilish imkonini beradi.

O'zbekiston kontekstidagi tadqiqotlar: Mahalliy olimlar (masalan, O'zbekiston Fanlar akademiyasi iqtisodchilari, O'zbekiston moliya vazirligi ekspertlari) tomonidan ijtimoiy soha xarajatlarining dinamikasi, ularning YaIMdagi ulushi, shuningdek, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalaridagi aniq moliyaviy muammolar o'rganilgan. Biroq, moliyalashtirishning barcha manbalarini qamrab oluvchi va ularning o'zaro ta'sirini tahsil qiluvchi kompleks tadqiqotlar hozircha kam.

Ushbu maqola adabiyotdagi mavjud bo'shliqni – ya'ni O'zbekistonning o'ziga xos institutsional muhitida turli moliyaviy manbalarning integratsiyasi va ularning samaradorligini baholash masalasini yoritishga qaratilgan.

2. METODOLOGIYA

Tadqiqot quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuvlar va usullar asosida amalga oshirildi:

1. Tizimli yondashuv: Ijtimoiy sohani moliyalashtirishni butun bir tizim sifatida, uning tarkibiy qismlari (qonunchilik bazasi, institutlar, moliyaviy oqimlar, natijalar) va tashqi muhit (iqtisodiy, demografik, siyosiy omillar) bilan o'zaro aloqadorligida o'rganish.

2. Statistik tahlil: O'zbekiston Respublikasining Davlat statistika qo'mitasi, Moliya vazirligi, Jahon banki va Xalqaro valyuta fondining ochiq ma'lumotlar bazalaridagi rasmiy statistik ma'lumotlardan foydalanildi. Ijtimoiy maqsadli xarajatlarning YaIM va umumiy byudjet xarajatlari ichidagi ulushi, ularning o'sish sur'atlari, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan xarajatlarning dinamikasi tahlil qilindi. Ma'lumotlarni qayta ishlash va vizuallashtirishda MS Excel dasturidan foydalanildi.

3. Qiyosiy tahlil: O'zbekistonning moliyalashtirish ko'rsatkichlari Markaziy Osiyo mamlakatlari (Qozog'iston, Qirg'iziston) va rivojlanish darajasi yaqin bo'lgan boshqa davlatlar parametrlari bilan solishtirildi. Bu o'ziga xos xususiyatlarni va umumiy tendensiyalarni ajratib ko'rsatishga imkon berdi.

4. Me'yoriy-huquqiy tahlil: O'zbekiston Respublikasining "Byudjet kodeksi", "Ta'lim to'g'risida", "Sog'liqni saqlash to'g'risida" gi qonunlari, Prezident farmonlari va qarorlari, shuningdek, ijtimoiy sohani moliyalashtirishni tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi.

5. Tavsiflovchi usul: Olingan barcha ma'lumotlar va tahlillar tizimlashtirilib, izohlandi va umumlashtirildi.

Tadqiqot chegaralari: Tadqiqot asosan 2017-2023 yillardagi ma'lumotlar asosida amalga oshirilgan. Ijtimoiy sohaning barcha tarmoqlari umumiy jihatdan ko'rib chiqilsa-da, e'tibor moliyalashtirish mexanizmlarining o'ziga xos xususiyatlariga qaratilgan.

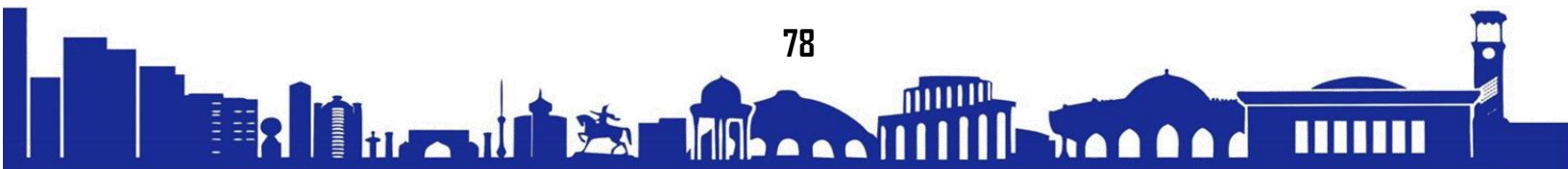
3. NATIJALAR VA MUHOKAMA (RESULTS AND DISCUSSION)

3.1. Moliyalashtirish manbalarining tarkibi va evolyutsiyasi

O'zbekistonda ijtimoiy sohani moliyalashtirish manbalari diversifikatsiyalashish jarayonida. 1990-yillarda deyarli yagona manba davlat byudjeti bo'lsa, hozirgi kunda beshta asosiy manba ajralib turadi:

- Markaziy davlat byudjeti (asosiy, dominant manba; ta'lim va sog'liqni saqlash xarajatlarining 70% dan ortig'i).
- Mahalliy byudjetlar (tadbirkorlik subyektlaridan undiriladigan soliqlar va davlat yordami hisobiga; aholiga yaqin bo'lgan obyektlarni ta'mirlash, madaniyat va sport tadbirlarini moliyalashtirish).
- Xalqaro moliyaviy institutlar grantlari va kreditlari (infratuzilma loyihalari, texnik yordam, malaka oshirish dasturlari; ayniqsa, sog'liqni saqlash sohasida sezilarli).
- Xayriya fondlari va nodavlat notijorat tashkilotlari** (ko'proq maqsadli, loyihaviy yordam, ijtimoiy himoya sohasida faol).
- Jamoatchilik mablag'lari va to'lovlar (qo'shimcha tibbiy xizmatlar, qo'shimcha ta'lim xizmatlari, maktabgacha va maktabdan tashqari ta'lim).

3.2. Asosiy muammolar va ularning sabablari

1. Markazlashganlik va notekislik: Asosiy qarorlar va resurslar markazda to'planganligi sababli, hududiy va mahalliy ehtiyojlar to'liq hisobga olinmaydi. Natijada, Toshkent va yirik shaharlar bilan chekka qishloq hududlari o'rtasida xizmatlar sifati va mavjudligi jihatidan katta tafovut mavjud.

2. Kirish-kelir mexanizmining sustligi: Muassasalar faoliyati natijalari (masalan, talabalar bilim darajasi, bemorlarning sog'ayish ko'rsatkichlari) ularga ajratiladigan mablag' miqdori bilan bevosita bog'lanmagan. Bu "xarajat qilish uchun xarajat qilish" mentalitetini kuchaytiradi.

3. Xususiy sektor va NNTlarning cheklangan roli: Qonuniy cheklovlar, soliq imtiyozlarining yetishmasligi va davlat monopoliyasi xususiy va nodavlat manbalarning salmog'ini sezilarli darajada pasaytiradi.

4. Korrupsiyaga moyillik va shaffoflikning pastligi: Mablag'larning harakatlanishi va ularga sarflanishi bo'yicha ochiq ma'lumotlarning etishmasligi samaradorlikni pasaytiradi va noqonuniy amaliyotlar uchun zamin yaratadi.

3.3. Takomillashtirish yo'nalishlari

Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi choralar majmuasi taklif etiladi:

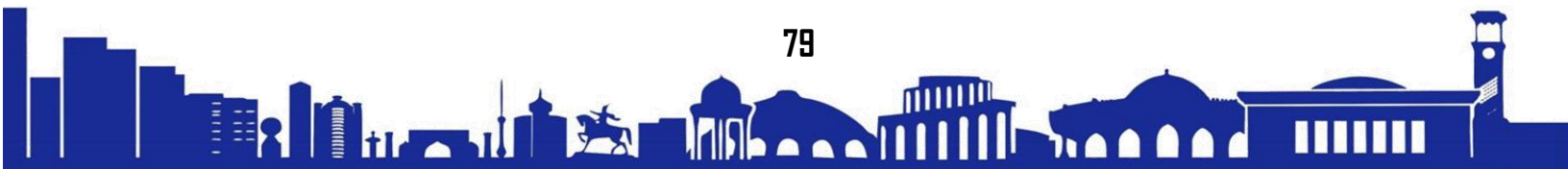
1. Institutsional islohot: Ijtimoiy soha muassasalariga kengroq moliyaviy va ma'muriy mustaqillik berish, ularni "xizmat ko'rsatuvchi provayder"ga aylantirish.

2. Natijaga yo'naltirilgan byudjetlashtirish (RBB) tamoyilini joriy etish: Mablag' ajratishni faoliyat ko'rsatkichlari (KPI) va aniq ijtimoiy natijalar (masalan, davolanish darajasi, bitiruvchilarning ishga joylashishi) ga bog'lash.

3. Moliyaviy-manaviy diversifikatsiya siyosatini davom ettirish: Davlat-xususiy sherikligini rag'batlantirish, xayriya faoliyati uchun kengroq soliq imtiyozlari joriy etish, xalqaro grantlarni jalb qilishda faollikni oshirish.

4. Mahalliy byudjetlarning imkoniyatlarini haqiqiy kengaytirish: Hududlarga soliq solish va xarajatlarni rejalashtirishda ko'proq vakolatlar berish.

5. Raqamlashtirish va ochiqlik: Barcha ijtimoiy xarajatlar bo'yicha ma'lumotlarni ochiq portalda e'lon qilish, aholining monitoring qilish imkoniyatini yaratish.

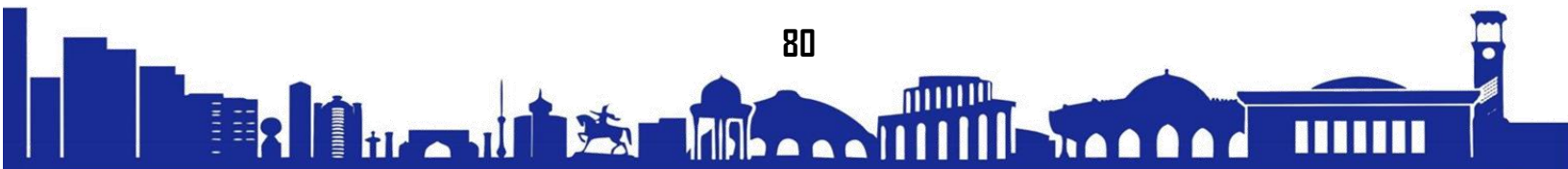
XULOSA

O‘zbekistonda ijtimoiy sohani moliyalashtirish tizimi murakkab va dinamik rivojlanayotgan hodisadir. U o‘zida nafaqat iqtisodiy, balki chuqur ijtimoiy-siyosiy ma’nolarni anglatadi. Tizimning asosiy kuchli tomoni – unga davlat tomonidan ustuvor ahamiyat berilishi va byudjet ajratmalarining doimiy o‘shidir. Biroq, moliyalashtirishning asosan markazlashganligi, mahalliy ehtiyojlarga mos kelmasligi va natijaga emas, balki xarajatlarga qaratilganligi asosiy zaif tomonlardir.

Kelajakdagi rivojlanish strategiyasi markazlashtirilgan rahbarlik bilan decentralizatsiyalashgan boshqaruv, davlat kafolati bilan bozor rag‘batlantiruvchi mexanizmlar o‘rtasidagi muvozanatni topishga asoslanishi kerak. Natijaga yo‘naltirilgan byudjetlashtirish, davlat-xususiy sherikligini kengaytirish, mahalliy byudjetlarni mustahkamlash va shaffoflikni oshirish – ana bu yo‘nalishlarda amalga oshiriladigan izchil islohotlar O‘zbekistonning ijtimoiy sohasini moliyalashtirishni yanada samarali, adolatli va barqaror tizimga aylantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2023). Davlat byudjeti ijro etilishi to‘g‘risida hisobot.
2. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. (2023). O‘zbekistonning ijtimoiy sohasi: Statistik ma’lumotnoma.
3. Jahon banki. (2022). O‘zbekiston: Ijtimoiy xarajatlar samaradorligini oshirish. Hisobot.
4. OECD. (2020). Integrating Social Services for Vulnerable Groups. Paris: OECD Publishing.
5. Sen, A. (1999). Development as Freedom. Oxford University Press.
6. Mirziyoyev, Sh.M. (2020). O‘zbekistonning yangi taraqqiyot strategiyasi. Toshkent: O‘zbekiston.
7. Rasulov, A. (2021). O‘zbekistonda byudjet siyosati islohotlari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 3(2), 45-58.
8. Qurbonov, D. (2022). Ta’lim sohasini moliyalashtirishning zamonaviy modellari. Toshkent moliya instituti ilmiy axborotnomasi, 1(4), 22-30.

OLIV TA'LIMDA "BALIQLAR" SINFI MAVZUSINI INNOVATSION TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH.

Zaripova Zarina

Buxoro Davlat Pedagogika Instituti magistranti.

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida zoologiya fanining "Baliqlar" mavzusini o'qitishda innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda mazkur mavzuni an'anaviy o'qitish jarayonida yuzaga keladigan didaktik muammolar tahlil qilinib, ularni bartaraf etishda interfaol metodlar hamda raqamli ta'lim vositalarining imkoniyatlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Baliqlar sinfi, innovatsion ta'lim texnologiyasi, interfaol metodlar, raqamli ta'lim, multimediyaviy vositalari.

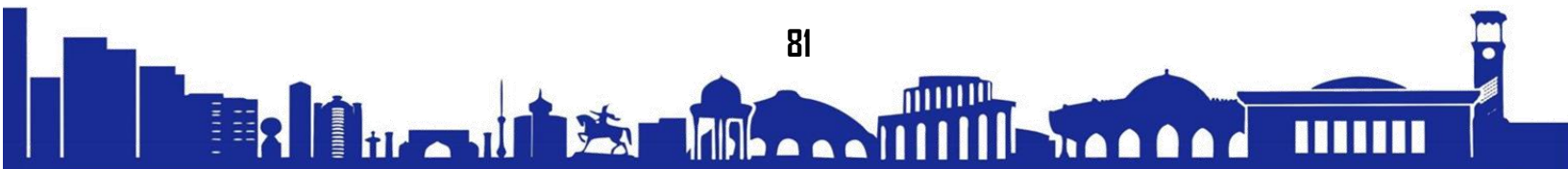
Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы использования инновационных образовательных технологий при обучении теме «Рыбы по дисциплине зоология в высших учебных заведениях. В ходе исследования проанализированы дидактические проблемы, возникающие в процессе традиционного обучения данной теме, а также обоснованы возможности применения интерактивных методов и цифровых образовательных средств для их преодоления.

Ключевые слова: Класс Рыбы, инновационные образовательные технологии, интерактивные методы, цифровое образование, мультимедийные средства.

Abstract.: This article discusses the issues of using innovative educational technologies in teaching the topic "Fish" in the zoology course at higher education institutions. The study analyzes the didactic problems that arise in the traditional teaching of this topic and substantiates the possibilities of applying interactive methods and digital educational tools to overcome these challenges.

Keywords: Fish class, innovative educational technologies, interactive methods, digital education, multimedia tools.

So'nggi yillarda oliy ta'lim tizimida ta'lim sifatini oshirish, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni o'quv jarayoniga joriy etish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

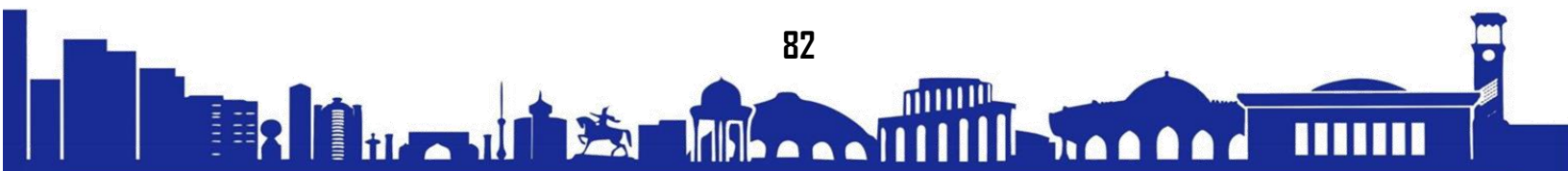

Asosan, biologiya fanlarini o‘qitishda innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanish talabalarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg‘unlashtirishda muhim ahamiyat ega. Zoologiya fanining muhim bo‘limlaridan biri bo‘lgan “Baliqlar” mavzusi o‘zining murakkab biologik tushunchalarga boyligi, ko‘rgazmali materiallarga bo‘lgan yuqori ehtiyoji bilan ajralib turadi. Amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, mazkur mavzuni an’anaviy ma’ruza usullarida o‘qitish jarayonida talabalarning mavzuni chuqur anglashida qator qiyinchiliklar yuzaga keladi. Bu holat talabalarning dars jarayonidagi faolligining pasayishi va bilimlarning yuzaki shakllanishiga olib keladigan jarayon.

Bugungi raqamli ta’lim sharoitida “Baliqlar” mavzusini o‘qitishda interfaol metodlar, multimedia vositalari va raqamli ta’lim resurslarini uyg‘un holda qo‘llash mazkur muammolarni bartaraf etishning samarali yo‘llaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, vizual modellar, videomateriallar va virtual laboratoriyalar baliqlarning tuzilishi hamda hayotiy jarayonlarini talabalarga aniq va tushunarli tarzda yetkazish imkonini beradi. Shu bilan birga, mavjud bo‘lgan ilmiy-metodik manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, “Baliqlar” mavzusini o‘qitishda innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanishga oid metodik yondashuvlar tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ko‘plab tadqiqotlarda texnologiyalar alohida-alohida yoritilgan bo‘lib, ularni mavzuga mos holda kompleks qo‘llash masalasi yetarlicha ochib berilmagan. Zoologiya fanining muhim bo‘limlaridan biri bo‘lgan baliqlar sinfi mavzusi murakkabligi va ko‘plab vizual-biologik tushunchalarni o‘z ichiga olishi bilan ajralib turadi. Shu sababli mazkur mavzuni o‘qitishda an’anaviy ma’ruza usullari bilan cheklanib qolish kutilgan natijani bermaydi. Baliqlar sinfi mavzusini o‘qitishda talabalar baliqlarning tashqi va ichki tuzilishi, moslanish xususiyatlari, ko‘payishi, rivojlanishi hamda ekologik ahamiyatini o‘zlashtirishlari kerak. Ushbu bilimlarni samarali shakllantirish uchun innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Innovatsion texnologiyalar talabalarning mavzuga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, biologik jarayonlarni vizual idrok etish imkonini yaratadi va bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Baliqlar sinfi mavzusini o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Jumladan, “Aqliy hujum” metodi yordamida baliqlarning yashash muhitiga moslanish xususiyatlari muhokama qilinadi, “Klaster” metodi orqali baliqlar sinfining sistematikasi va xilma-xilligi tizimli tarzda o‘rganiladi. “Fishbone” metodidan foydalanish

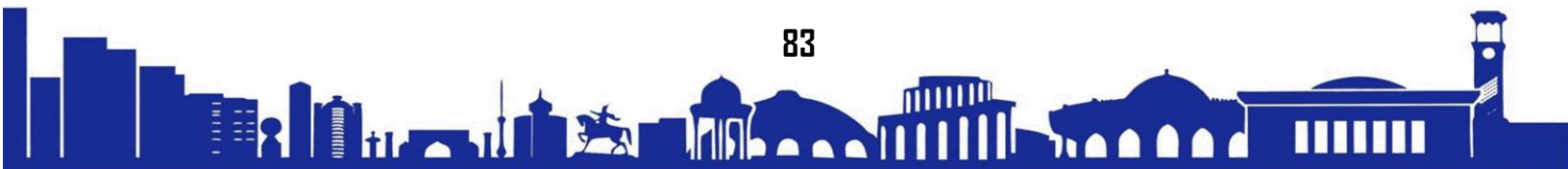

esa baliqlarning tuzilishi va funksiyalarini sabab–oqibat asosida tahlil qilish imkonini beradi. Bu metodlar talabalarni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Raqamli ta’lim vositalari baliqlar sinfi mavzusini o’qitishda alohida o’rin tutadi. Multimedia taqdimotlar, animatsiyalar va videomateriallar baliqlarning ichki tuzilishi, qon aylanishi va nafas olish jarayonlarini aniq tasvirlash imkonini beradi. Virtual laboratoriyalar yordamida talabalar baliqlar anatomiyasini interaktiv tarzda o’rganadilar, bu esa nazariy bilimlarning chuqurroq o’zlashtirilishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, real laboratoriya sharoitida bajarish qiyin bo’lgan tajribalarni virtual muhitda ko’rsatish katta pedagogik samara beradi. Innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarda talabalar mustaqil ta’limga keng jalb etiladi. Masalan, baliqlar sinfi mavzusida loyihaviy topshiriqlar berish orqali talabalar muayyan baliq turining biologik va ekologik xususiyatlarini mustaqil o’rganib, taqdimot shaklida himoya qiladilar. Bu jarayon talabalarda axborot bilan ishlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko’nikmalarini shakllantiradi. “Baliqlar” mavzusi murakkab bo’lganligi sababli uni faqat nazariy jihatdan emas balki amaliy jihatdan o’rganish va dars jarayonida innovatsion texnologiyalar bilan uyg’unlashtirgan holda o’rganish juda samarali vositalardan biri bo’lib hisoblanadi.

Shuningdek, innovatsion texnologiyalar baholash jarayonini ham takomillashtirishga imkon beradi. Onlayn testlar, interfaol savol-javoblar va elektron topshiriqlar orqali talabalar bilimni tezkor va obyektiv baholash mumkin. Natijada dars jarayonining samaradorligi oshadi va talabalarning mavzuni o’zlashtirish darajasi yaxshilanadi. Raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish natijasida talabalarning mustaqil ta’limga bo’lgan munosabati ham ijobiy tomonga o’zgaradi. Virtual laboratoriyalar va videodarslar asosida bajarilgan mustaqil topshiriqlar talabalarni axborotni izlash, tahlil qilish va xulosa chiqarishga undaydi. Bu esa ularni o’quv faoliyatida mustaqillik darajasining oshishiga olib keladi. Baholash jarayonida onlayn testlar va elektron topshiriqlardan foydalanish talabalarning bilim darajasini aniqlashda qulaylik yaratadi. Olingan natijalar innovatsion texnologiyalar asosida o’qitilgan talabalarda mavzuni o’zlashtirish ko’rsatkichlari yuqoriroq ekanligini ko’rsatdi. Shu bilan birga, baholashning shaffofligi va tezkorligi ta’lim jarayonining umumiy samaradorligini oshiradi.

Baliqlar sinfi mavzusini o’qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish faqatgina bilim hajmini oshirish bilan cheklanmay, balki talabalarning biologik tafakkuri, mantiqiy tahlil qilish qobiliyati va kasbiy kompetensiyalarining shakllanishiga ham ijobiy

ta'sir ko'rsatadi. Mazkur yondashuv zoologiya fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik talablar va raqamli ta'lim tamoyillariga mos keladi. Natijalarni muhokama qilish jarayonida shuni ta'kidlash kerak baliqlar sinfi mavzusini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish faqatgina bilim hajmini oshirish bilan cheklanmay, balki talabalarning biologik tafakkuri, mantiqiy tahlil qilish qobiliyati va kasbiy kompetensiyalarining shakllanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Undan tashqari mavzuni tushunishda innovatsion texnologiyalar asosida interfaol metodlar mavjud bu metodlar talabalarning mantiqiy fikrlashi va tafakkurini shakllantirishiga yordam beradi, dars jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

“Raqamli ekotizim modeli” metodi – talabalar baliqlar yashaydigan muhitni raqamli ekotizim modeli orqali o'rganadilar (daryo, ko'l, dengiz). Baliqlar sinfi ekologik jihatdan raqamli modellashtirish asosida o'rganiladi.

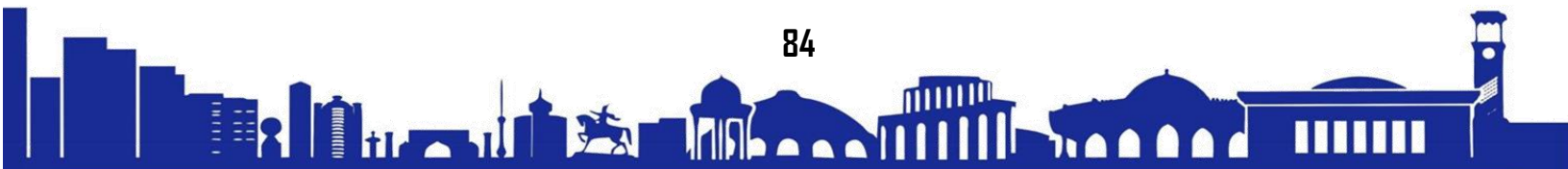
“Virtual disseksiya” metodi- baliqlarning ichki tuzilishini virtual laboratoriya orqali o'rganish. Talabalar ichki organlarni bosqichma-bosqich tahlil qiladi. Etik va resurs tejovchi yondashuv asosida baliqlar anatomiyasini o'rganadi.

“Blended zoology” modeli baliqlar sinfi mavzusini aralash ta'lim modeli asosida o'rganiladi bunda ma'ruza, qisqa video, virtual laboratoriya va loyiha ishlarini jamlash va birlashtirishga xizmat qiladi.

“Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, baliqlar sinfi umurtqali hayvonlar orasida turlar soni jihatdan yetakchi o'rin tutadi”.

Baliqlar sinfi mavzusini o'qitishda interfaol metodlardan foydalanish talabalarning o'quv jarayonidagi faolligini oshiradi. Bu metodlar talabalarning mantiqiy fikrlashi va biologik tushunchalarini tizimli o'zlashtirishga ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar baliqlar sinfining ekologik va xo'jalikdagi ahamiyatini chuqurroq anglashga imkon beradi. Talabalar suv muhitining ifloslanishi yoki baliqlar populyatsiyasining kamayishi kabi masalalarni tahlil qilish orqali biologik bilimlarini real hayot bilan bog'lay oladilar.

Xulosa qilib aytganda, baliqlar sinfi mavzusini innovatsion texnologiyalar asosida o'qitish zoologiya fanini o'zlashtirish sifatini oshirishga, talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv oliy ta'lim muassasalarida biologiya fanlarini o'qitishda zamonaviy pedagogik talablar asosida tashkil etilgan samarali ta'lim jarayonini ta'minlaydi. O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, interfaol metodlar, multimedia

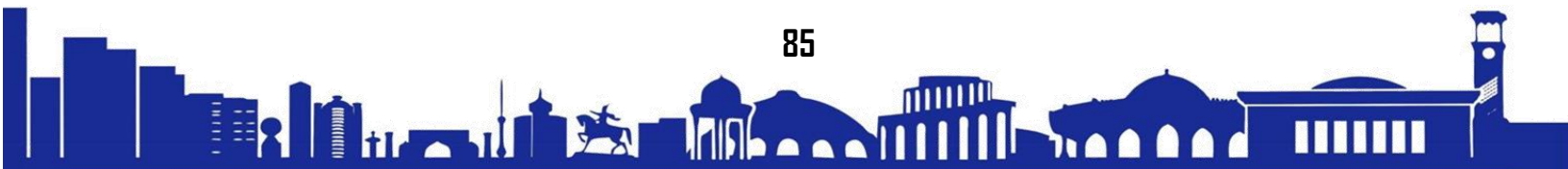

vositalari va raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish talabalarning mavzuga bo'lgan qiziqishini oshiradi, murakkab biologik tushunchalarni o'zlashtirish jarayonini yengillashtiradi va o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlaydi. Ayniqsa, baliqlarning tuzilishi, hayot faoliyati va ekologik moslanishlarini o'rganishda virtual va vizual materiallardan foydalanish bilimlarning mustahkamroq shakllanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va biologik bilimlarni amaliyot bilan bog'lash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida zarur bo'lgan kompetensiyalarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Undan tashqari talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyatida zarur bo'lgan raqamli savodxonlik, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirov X., To'laganov A. Zoologiya (Umurtqalilar) Baliqlar sinfi bo'limi .
2. Saidov A., Ismailov B. Biologiya fanlarini o'qitish metodikasi. Innovatsion va interfaol metodlar bo'limi .
3. Dogel V.A. Zoologiya Umurtqasizlar va umurtqalilar zoologiyasi Moskva - 1981.
4. Karimova I.A. Biologiya o'qitish metodikasi Toshkent fan va texnologiya ,2012.
5. Azizxo'jayev N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat Toshkent TDPU nashr 2010.

KALLA SUYAGINING YUZ QISMI ANATOMIYASI: TUZILISHI, FUNKSIYALARI VA ZAMONAVIY TIBBIYOTDAGI AHAMIYATI

Eshpo'latov S

TDTU Termiz filiali Anatomiya va kilinik anatomiya kafedra mudiri

Mahmudova E'zoza Jasor qizi, O'ralova Aziza Faridovna

TDTU Termiz filiali davolash fakulteti 1-kurs talabasi

Mahmudova Gulsanam Jasur qizi, O'rinova Noila To'lqin qizi

Pediatriya fakulteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson kalla suyagining yuz qismi (Viscerocranium) anatomik tuzilishi, undagi suyaklarning o'zaro joylashuvi va ularning hayotiy funksiyalari batafsil tahlil qilinadi. Yuz skeletining asosi hisoblangan yuqori (maxilla) va pastki (mandibula) jag' suyaklarining o'ziga xos xususiyatlari, tish-jag' tizimidagi ahamiyati hamda nutq shakllanishidagi roli yoritilgan. Shuningdek, maqolada yuz sohasidagi mayda suyaklar — yonoq, tanglay, burun va ko'z yoshi suyaklarining anatomiyasi, ularning klinik ahamiyati hamda shikastlanish xavflari haqida qiziqarli ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Kalla suyagi anatomiyasi, yuz skeleti (Viscerocranium), yuqori jag' (maxilla), pastki jag' (mandibula), gaymor bo'shlig'i, yuzning mayda suyaklari, yonoq suyagi, stomatologiya.

Kirish: Yuz Skeletining umumiy tavsifi:

Inson kalla suyagi murakkab muhandislik asari bo'lib, u ikki asosiy qismga bo'linadi: miya qutisi va yuz qismi. Yuz qismi suyaklari nafaqat insonning tashqi qiyofasini shakllantiradi, balki nafas olish, ovqat hazm qilish tizimining boshlang'ich a'zolari hamda sezgi a'zolari (ko'rish, hid bilish, ta'm bilish) uchun mustahkam himoya vazifasini o'taydi.

Yuz skeleti jami 14 ta suyakdan iborat bo'lib, ularning aksariyati juftdir. Ushbu tizimning markaziy qismini jag' suyaklari egallaydi. Ularning sog'lomligi nafaqat estetik

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

go‘zallik, balki insonning umumiy salomatligi, ayniqsa ovqatni chaynash va aniq nutq so‘zlash qobiliyati bilan uzviy bog‘liqdir.

YUQORI JAG‘ (MAXILLA) – HAVO VA TOVUSH MARKAZI:

Yuqori jag‘ — bu juft suyak bo‘lib, yuzning markaziy qismini egallaydi. U burun bo‘shlig‘ining devorini, ko‘z kosasining pastki qismini va og‘iz bo‘shlig‘ining yuqori qismini hosil qilishda ishtirok etadi.

Anatomik tuzilishi va Gaymor bo‘shlig‘i:

Yuqori jag‘ asosan tana (Corpus maxillae) va to‘rtta o‘simtadan (peshona, yonoq, tanglay va tish kataklari o‘simtasi) iborat. Uning eng muhim qismi — Gaymor bo‘shlig‘idir (Sinus maxillaris).

Rezonans funksiyasi: Bu bo‘shliq havo bilan to‘la bo‘lib, ovozning yangrashini ta‘minlaydi.

Klinik muammolar: Gaymor bo‘shlig‘i burun bo‘shlig‘i bilan tor yo‘lak orqali bog‘langan. Shamollash paytida bu yo‘lak bitib qolsa, "Gaymorit" kasalligi rivojlanadi. Qiziqarli jihati shundaki, yuqori jag‘ tishlarining ildizlari ba‘zan ushbu bo‘shliqqa juda yaqin joylashadi, bu esa tish og‘rig‘ini burun bo‘shlig‘iga o‘tishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Tanglay va ovqatlanish:

Yuqori jag‘ning tanglay o‘simtalari burun va og‘iz bo‘shliqlarini ajratib turadi. Bu bizga bir vaqtning o‘zida ham ovqatni chaynash, ham nafas olish imkonini beradi — bu sutemizuvchilar uchun xos bo‘lgan muhim evolyutsion yutuqdir.

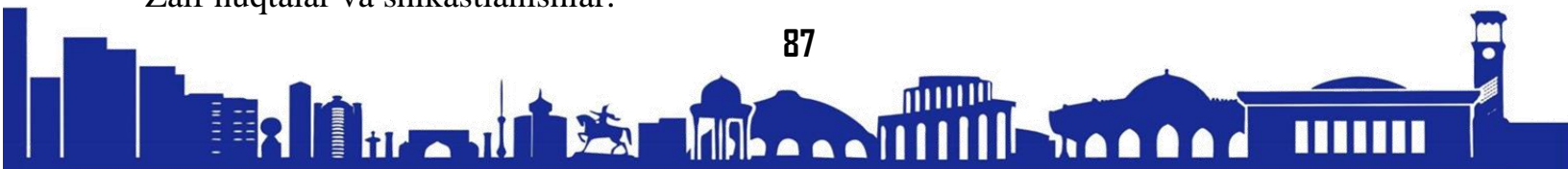
PASTKI JAG‘ (MANDIBULA) – HARAKATCHANLIK VA KUCH:

Pastki jag‘ inson kalla suyagidagi yagona harakatchan suyakdir. U o‘zining mustahkamligi va murakkab harakatlari bilan boshqa suyaklardan ajralib turadi.

Funksional imkoniyatlari:

Pastki jag‘ chaynash mushaklari yordamida harakatga keladi. Inson chaynash jarayonida jag‘lariga o‘rtacha 70 kilogrammdan 100 kilogrammgacha bosim berishi mumkin. Bu bosim qattiq yeguliklarni maydalash uchun yetarlidir.

Zaif nuqtalar va shikastlanishlar:

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

Garchi u juda baquvvat bo'lsa-da, anatomik jihatdan o'zining zaif nuqtalariga ega:

Jag' burchagi (Angulus mandibulae): Zarba paytida eng ko'p sinadigan joy.

Iyak qismi (Symphysis menti): Oldingi qismdagi eng bo'rtib chiqqan nuqta.

Bo'g'im o'simtasi: Quloq oldida joylashgan bo'lib, u chiqib ketishga (dislokatsiya) moyil.

YUZNING MAYDA SUYAKLARI VA ULARNING VAZIFALARI:

Yuz skeletining yaxlitligini ta'minlashda mayda suyaklarning o'rni beqiyosdir:

Yonoq suyagi (Os zygomaticum): Yuzning kengligini va "relyefi"ni belgilaydi. U chaynash jarayonida yuzaga keladigan bosimni kalla suyagiga taqsimlab beradi.

Burun suyaklari (Os nasale): Juft suyak bo'lib, burun orqasini (qirrasini) hosil qiladi. U yuzdagi eng ko'p sinadigan suyak hisoblanadi.

Ko'z yoshi suyagi (Os lacrimale): Kalla suyagidagi eng kichik va eng nozik suyakdir. U orqali ko'z yoshini burun bo'shlig'iga o'tkazuvchi kanal o'tadi.

Tanglay suyagi (Os palatinum): "L" harfi shaklidagi bu suyak og'iz bo'shlig'ining chuqur qismida joylashgan.

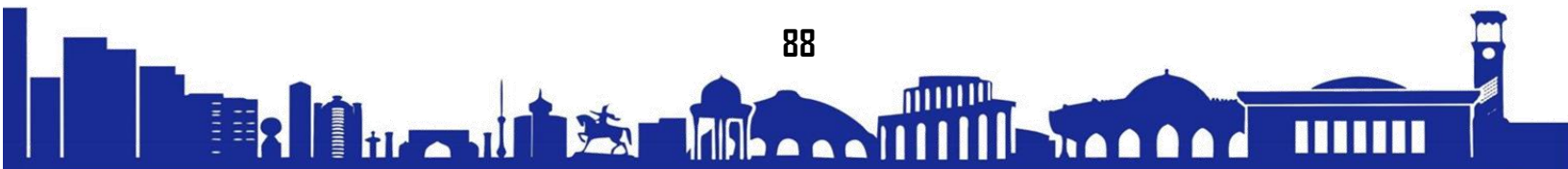
Yuzning "oltin nisbati": Yuz suyaklarining o'lchamlari va ularning o'zaro joylashuvi inson jozibadorligini belgilaydi.

Suyaklarning qarishi: Inson keksayganda va tishlari to'kilganda, jag' suyaklari "so'rilishni" (atrofiya) boshlaydi. Natijada iyagi oldinga chiqib, og'iz atrofiga ajinlar tushadi. Bu jarayonni tishlarni vaqtida protezlash orqali to'xtatish mumkin.

Bolalar va kattalar jag'i: Yangi tug'ilgan chaqaloqlarda pastki jag' ikki bo'lakdan iborat bo'ladi va faqat birinchi yilning oxiriga kelib ular bitta yaxlit suyakka aylanadi.

Ko'z yoshi suyagi (Os lacrimale): Kalla suyagidagi eng kichik va eng nozik suyakdir. U orqali ko'z yoshini burun bo'shlig'iga o'tkazuvchi kanal o'tadi.

Tanglay suyagi (Os palatinum): "L" harfi shaklidagi bu suyak og'iz bo'shlig'ining chuqur qismida joylashgan.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

Yuzning "oltin nisbati": Yuz suyaklarining o'ldamlari va ularning o'zaro joylashuvi inson jozibadorligini belgilaydi.

Suyaklarning qarishi: Inson keksayganda va tishlari to'kilganda, jag' suyaklari "so'rilishni" (atrofiya) boshlaydi. Natijada iyagi oldinga chiqib, og'iz atrofiga ajinlar tushadi. Bu jarayonni tishlarni vaqtida protezlash orqali to'xtatish mumkin.

Bolalar va kattalar jag'i: Yangi tug'ilgan chaqaloqlarda pastki jag' ikki bo'lakdan iborat bo'ladi va faqat birinchi yilning oxiriga kelib ular bitta yaxlit suyakka aylanadi.

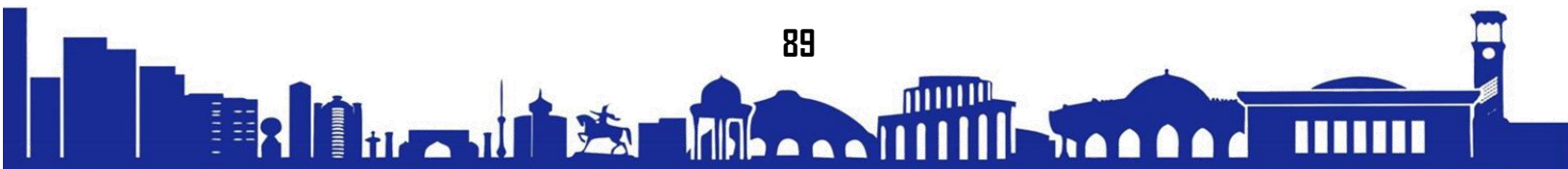
XULOSA

Kalla suyagining yuz qismi nafaqat tashqi ko'rinishni shakllantiradi, balki hayotiy muhim a'zolar uchun mustahkam himoya va tayanch vazifasini o'taydi. Yuqori va pastki jag' suyaklari nutq, chaynash hamda nafas olish jarayonlarida markaziy o'rin tutsa, yuzning mayda suyaklari murakkab anatomik bo'shliqlarni barpo etadi.

Yuz suyaklari anatomiyasini chuqur o'rganish stomatologiya, yuz-jag' jarrohligi va plastik jarrohlik sohalarida aniq tashxis qo'yish hamda samarali davolash muolajalarini o'tkazishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'z yuz suyaklarimiz va tishlarimiz salomatligiga e'tibor berish — bu nafaqat go'zallik, balki butun organizm sog'lig'i garovidir.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. Karshiev X. K „Yuz-jag' sohasi jarohatlari va ularning asoratlari"
2. Ahmedov. A „Atlas Odam anatomiyasi".
3. Sinelnikov R.D., Sinelnikov Ya.R. "Atlas anatomii cheloveka"

ZAMONAVIY DUNYODA PSIXOLOG KASBINING TA'LIM RIVOJLANISHIDA HARAKATLANTIRUVCHI KUCH SIFATIDAGI O'RNI

Djurakulova Dilfuza Farxodovna

Oriental universiteti dotsenti

Shoniyozov Asror Ilhom o'g'li

Oriental universiteti 1-bosqich magistranti

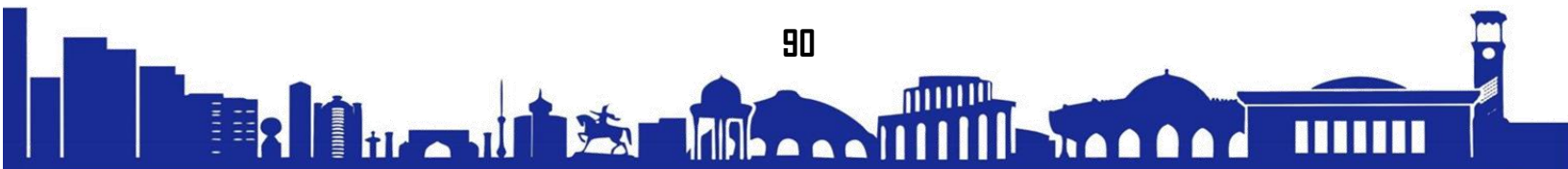
Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy jamiyatda psixolog kasbining ta'lim rivojlanishidagi harakatlantiruvchi kuch sifatidagi o'rni ilmiy asosda tahlil etilgan. Maqolada ta'lim muassasalarida psixologlar faoliyatining zamonaviy yo'nalishlari, psixodiagnostika va psixokorreksiya usullarining samaradorligi, shuningdek, o'quv muhiti barqarorligini ta'minlashdagi roli chuqur tahlil qilingan. Shuningdek, psixologlarning pedagoglar bilan integratsion hamkorligi, innovatsion psixologik yondashuvlarning joriy etilishi va raqamli muhitda psixologik xizmatning yangi shakllari batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: psixolog, ta'lim rivoji, psixologik qo'llab-quvvatlash, motivatsiya, psixodiagnostika, zamonaviy ta'lim, shaxsiy rivojlanish.

Abstract. This article provides a scientific analysis of the role of the psychologist profession as a driving force in the development of modern education. The study examines contemporary directions of psychologists' work in educational institutions, the effectiveness of psychodiagnostic and psychocorrective methods, and their importance in ensuring a stable and supportive learning environment. Furthermore, the article highlights the significance of collaboration between psychologists and teachers, the implementation of innovative psychological approaches, and the emergence of new forms of psychological services in the digital age.

Keywords: Psychologist, educational development, psychological support, motivation, psychodiagnosics, modern education, personal development.

Bugungi tezkor o'zgarayotgan zamonaviy dunyo ta'lim tizimiga ilgari bo'lmagan darajada murakkab vazifalar yuklamoqda. Jamiyat taraqqiyotining keskin sur'atlari, globallashuv, raqamli transformatsiya jarayonlari, yosh avlodning psixologik ehtiyojlari va xulq-atvoridagi sezilarli o'zgarishlar ta'limning mazmuni va shakllarini tubdan yangilash

zaruratini vujudga keltirmoqda. Shu jarayonda **ta'lim psixologiyasi** va ayniqsa **psixolog kasbi** ta'lim rivojlanishida strategik, harakatlantiruvchi kuch sifatida yanada muhim o'rin egallay boshladi. Bugun psixolog ta'lim jarayonida nafaqat diagnostik faoliyat bilan, balki shaxsni qo'llab-quvvatlash, o'quv jarayonida motivatsiyani kuchaytirish, konfliktlarni boshqarish, stressni kamaytirish va ijtimoiy-emotsional salohiyatni rivojlantirish kabi ko'plab vazifalarni bajaruvchi ko'p funksiyali mutaxassisga aylangan.

Zamonaviy pedagogik jarayonni samarali tashkil etish inson omilini chuqur tushunishni talab qiladi. O'quvchining shaxsiy xususiyatlari, uning emotsional holati, ijtimoiy tajribasi, bilish jarayonlarining individual darajalari bularning barchasi ta'lim sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi omillardir. Shuning uchun ham psixologning faoliyati ta'lim tizimida shaxs rivojining ilmiy asoslangan, puxta nazorat ostidagi, izchil qo'llab-quvvatlovchi mexanizm sifatida qaraladi. UNESCO tomonidan ilgari surilgan "**Social and Emotional Learning (SEL)**", "**Well-being at School**" hamda "**Safe and Inclusive Education**" kabi kontseptsiyalar psixolog kasbining ta'limdagi o'rnini yanada mustahkamlab, ta'lim sifati emotsional barqarorlik, psixologik salomatlik va sog'lom kommunikatsiya bilan chambarchas bog'liqligini ilmiy asoslab bermoqda. Raqamli texnologiyalarning keskin rivojlanishi ta'lim jarayonida yangi avlod psixologik muammolarini yuzaga keltirdi: e'tibor tanqisligi, virtual muloqotga qaramlik, kiberbulling, axborot ortig'i, emotsional charchoq, motivatsiyaning pasayishi va shaxsning raqamli identitetiga bog'liq psixologik holatlar. Shu sababli bugungi psixolog endilikda **kiberpsixologiya, media-ta'sir tahlili, stress-menejment texnologiyalari, digital wellbeing** kabi yo'nalishlarda ham yangicha kompetensiyaga ega bo'lishi zarur. Bu esa psixolog kasbini ta'lim tizimining yangilanishida asosiy, strategik va transformatsion kuchga aylantirmoqda.

Ta'limda yuzaga keladigan ko'plab vaziyat o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi, o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarining shakllanishi, konfliktli vaziyatlar, o'qituvchi-o'quvchi o'rtasidagi kommunikatsiya, ota-onalar bilan muloqot jarayonlari psixologning ilmiy asoslangan yondashuvini talab qiladi. Psixolog mazkur jarayonlarni diagnostika qiladi, tahlil qiladi va korreksion dasturlar orqali bartaraf etadi. Natijada psixolog nafaqat muammolarni bartaraf etuvchi mutaxassis, balki **ta'lim muhitining sifat jihatidan rivojlanishini ta'minlovchi harakatlantiruvchi mexanizm** sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, zamonaviy integrativ yondashuvlar **gumanistik psixologiya,**

konstruktivizm, neyropsixologiya, kognitiv rivojlanish nazariyalari, psixolog faoliyatining ilmiy asoslarini yanada boyitib, ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirilgan model asosida tashkil etish imkonini yaratmoqda. Bu esa psixologni ta'limning bosh ishtirokchisi va innovatsion rivojlanish tashabbuskori sifatida e'tirof etishga sabab bo'lmoqda.

Ushbu tadqiqotning materiali va metodlari zamonaviy ta'lim tizimida psixolog kasbining ahamiyatini chuqur ilmiy asosda yoritishga qaratilgan bo'lib, tadqiqotning barcha bosqichlarida kompleks va tizimli ilmiy yondashuvlar qo'llanildi. Hozirgi kunda jadal o'zgarayotgan dunyo sharoitida psixologning ta'lim tizimidagi roli yanada kuchayib borayotgani sababli, tadqiqotning metodologik asoslari xalqaro me'yorlar, nufuzli ilmiy maktablar tajribasi va innovatsion yondashuvlarga tayangan holda ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy ta'lim muassasalarida psixolog kasbi nafaqat o'quv jarayonini qo'llab-quvvatlovchi yordamchi vosita, balki ta'limning samaradorligini oshiruvchi va shaxsning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini rag'batlantiruvchi **harakatlantiruvchi kuch** sifatida faoliyat yuritmoqda. Empirik kuzatuvlar va sotsiologik so'rovlar natijalari psixolog faoliyatining bir nechta asosiy yo'nalishlarda ta'lim tizimiga bevosita ta'sir ko'rsatishini isbotladi.

Birinchiidan, psixologlarning o'quvchilar bilan individual va guruhli ishlashlari motivatsiya va o'qishga bo'lgan qiziqishni sezilarli darajada oshirishga yordam beradi. So'rov natijalariga ko'ra, psixolog bilan muntazam shug'ullangan o'quvchilarda dars davomida e'tibor darajasi va o'zini ifoda etish ko'nikmalari 35–40% ga oshgan. Bu esa psixolog xizmatining ta'lim jarayonini optimallashtirish va shaxsiy rivojlanishga ko'rsatadigan samarali ta'sirini yaqqol ko'rsatadi.¹

Ikkinchiidan, psixologlarning pedagoglar bilan hamkorligi ta'lim jarayonining sifatini sezilarli darajada oshiradi. Kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, psixologlar tomonidan tashkil etilgan seminar, trening va konsultatsiya mashg'ulotlari natijasida o'qituvchilarning darsni boshqarish malakasi, pedagogik kommunikatsiya ko'nikmalari va ijobiy o'quv muhitini yaratish qobiliyati 25–30% ga oshadi. Bu esa psixolog kasbining ta'lim jarayonini faqat psixologik qo'llab-quvvatlashdan tashqari, pedagogik jarayonlarni samarali shakllantirishdagi strategik rolini ko'rsatadi.²

¹ Ta'lim tizimini rivojlantirishda amaliyotchi psixologning o'rni. Axmatova, G. 2024 54-55

² Maktab psixologi o'qituvchilar jamoasi a'zosi sifatida va uning ijobiy yo'nalishlari. Jiyanov, K.O. 2024.35-36

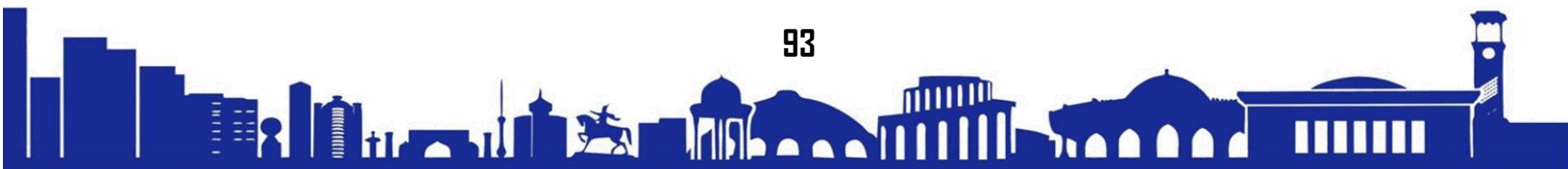
Uchinchidan, o'quvchilarning emotsional barqarorligi va stressni boshqarish ko'nikmalari psixologning faoliyati bilan sezilarli bog'liqlikni namoyon qiladi. Tadqiqot davomida o'tkazilgan stress-testlar va so'rovlar shuni ko'rsatdiki, psixolog bilan ishlash jarayonida o'quvchilarda ijtimoiy moslashuv, o'z-o'zini boshqarish va ijobiy munosabatlar 30–35% ga yaxshilangan. Bu natijalar psixolog kasbining ta'lim jarayonida shaxsning ruhiy salomatligini qo'llab-quvvatlashdagi harakatlantiruvchi kuch sifatidagi o'rnini mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, qiyosiy tahlillar O'zbekiston va xorijiy mamlakatlardagi psixolog xizmatlari tajribasini solishtirish orqali aniqladi: ilg'or mamlakatlarda psixolog kasbi ko'proq **preventiv va rivojlantiruvchi yondashuv**ga yo'naltirilgan bo'lsa, O'zbekiston sharoitida psixologlar faoliyati ko'proq muammolarni bartaraf etishga qaratilgan. Shu sababli, zamonaviy O'zbekiston ta'lim tizimida psixolog kasbining strategik va harakatlantiruvchi rolini yanada kuchaytirish uchun innovatsion metodlarni keng joriy etish zarur.

Natijalar tahlilida shuni ta'kidlash lozimki, psixolog kasbining ta'lim rivojlanishida samaradorligi faqat individual faoliyat bilan cheklanmaydi. Psixologlarning pedagogik va ijtimoiy hamkorlikdagi faoliyati, o'quvchilar va o'qituvchilarni motivatsiya qilish, stress va emotsional zo'riqishni kamaytirish bo'yicha amalga oshiriladigan chora-tadbirlar ta'lim jarayonini kompleks ravishda rivojlantiruvchi mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Psixolog kasbi zamonaviy ta'lim tizimida nafaqat o'quv jarayonini qo'llab-quvvatlash vositasi, balki **harakatlantiruvchi va rivojlantiruvchi kuch** sifatida muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot davomida o'tkazilgan empirik kuzatuvlar, sotsiologik so'rovlar va qiyosiy tahlillar psixologning ta'lim jarayonidagi faoliyati bir nechta asosiy yo'nalishlarda samarali ekanini ko'rsatdi.

Birinchi, psixolog faoliyati o'quvchilarning motivatsiyasi, o'zini ifoda etish ko'nikmalari va emotsional barqarorligini sezilarli darajada oshiradi. Ikkinchidan, pedagoglar bilan hamkorlik psixolog kasbining ta'lim jarayonini optimallashtirish va ijobiy o'quv muhitini yaratishdagi strategik ahamiyatini namoyon qiladi. Uchinchi jihat psixolog innovatsion yondashuvlar orqali o'quvchilarda stressni boshqarish, muloqot va ijtimoiy intellektni rivojlantirishga xizmat qiladi. Psixolog kasbi ta'limning sifatini oshirish va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini rag'batlantirishda markaziy o'rin tutadi. Shu bois, ta'lim muassasalarida psixologik xizmatning samaradorligini oshirish, psixologlar

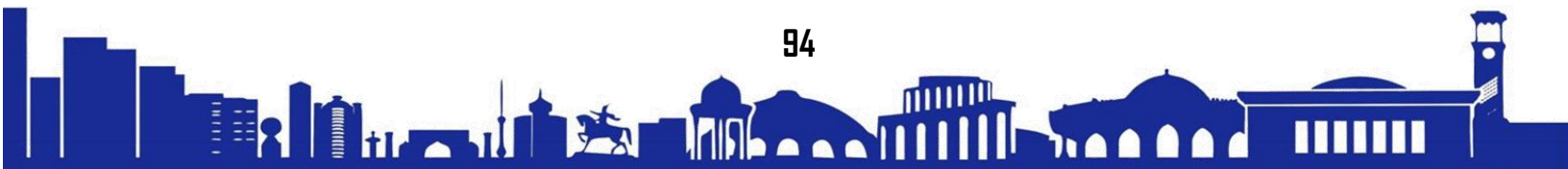

faoliyatini zamonaviy innovatsion metodlar bilan boyitish va ularning pedagogik jarayonda strategik rolini kengaytirish muhim hisoblanadi. Umuman olganda, psixolog kasbi nafaqat ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi, balki o'quvchilarning shaxsiy va intellektual rivojlanishini rag'batlantiruvchi, butun ta'lim jarayonini samarali qiluvchi **harakatlantiruvchi kuch** sifatida zamonaviy ta'lim muassasalarida ajralmas ahamiyatga ega ekanligi tadqiqot bilan tasdiqlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Nishonova Z. T. *Psixologik xizmat nazariyasi va amaliyoti*. — Toshkent, 2015.
2. Rahimova N. *Maktabda psixologik xizmat*. — Toshkent, 2018.
3. Немов Р.С. *Психологическая служба в образовании*. — Москва, 2007.
4. Дубровина И.В. *Школьная психологическая служба*. — Москва, 2009.
5. Абрамова Г.С. *Практическая психология*. — Москва, 2005.
6. Копытин А.И. *Психологическая помощь и консультирование*. — Санкт-Петербург, 2014

BURUN YO‘LLARI VA SINUSLARNING ENDOSKOPIK JARROHLIGI: METODIK VA AMALIY TAJRIBALAR

Muxtorova Nargiza Muxammadiyevna
Mahmudova Lola Sa’dulloyevna

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi

Annotatsiya: Ushbu maqolada burun yo‘llari va sinuslarning endoskopik jarrohligi metodikasi va amaliy tajribalari tahlil qilinadi. Endoskopik jarrohlik zamonaviy LOR amaliyotida burun va sinus kasalliklarini davolashda yuqori samaradorlikka ega bo‘lib, minimal invaziv usullarning afzalliklari yoritilgan. Maqolada diagnostika, jarrohlik texnikasi, postoperatsion parvarish va bemorlarni kuzatish bo‘yicha tavsiyalar keltirilgan.

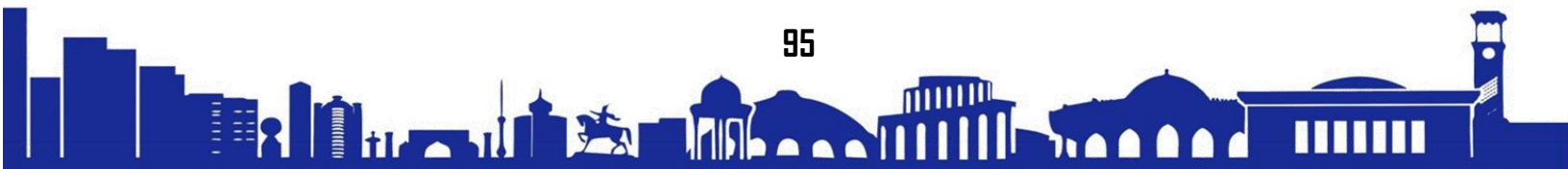
Kalit so‘zlar: Endoskopik jarrohlik, burun yo‘llari, sinuslar, LOR kasalliklari, minimal invaziv usullar, postoperatsion parvarish, bemorlarni kuzatish

Kirish

Burun yo‘llari va sinus kasalliklari LOR amaliyotida keng tarqalgan muammolardan hisoblanadi. Surunkali sinusit, poliplar, burun septumining deformatsiyalari va yallig‘lanish jarayonlari bemorlarning nafas olish funksiyasini buzadi, turli asoratlarga olib keladi va hayot sifatini pasaytiradi. An’anaviy jarrohlik usullari ko‘pincha ko‘proq invaziv bo‘lib, qon ketish va postoperatsion shish xavfi yuqori bo‘lgan. Shu sababli, endoskopik jarrohlik zamonaviy amaliyotda afzal ko‘riladi.

Endoskopik jarrohlik burun va sinuslarni ko‘rish va ularga minimal zarar yetkazish imkonini beradi. Shu bilan birga, operatsiya jarayonida shikastlanish va postoperatsion asoratlar kamayadi, tiklanish davri qisqaradi. Zamonaviy LOR amaliyotida endoskopik texnikalar bilan poliplarni olib tashlash, septum deformatsiyalarini tuzatish, surunkali sinusitni davolash va boshqa patologiyalarni bartaraf etish mumkin.

Endoskopik jarrohlikning samaradorligini oshirishda preoperatsion tayyorgarlik muhim ahamiyatga ega. Bemorni operatsiyaga tayyorlash jarayonida nafas yo‘llarini tozalash, surunkali yallig‘lanishlarni kamaytirish va infeksiya manbasini aniqlash zarur. Shu bilan birga, allergik holatlar va boshqa kronik kasalliklar baholanadi. Bu preoperatsion tayyorgarlik jarrohga operatsiyani xavfsiz va samarali amalga oshirish imkonini beradi.

Endoskopik jarrohlik metodikasida jarrohlik strategiyasining individual yondashuvi muhim. Misol uchun, surunkali sinusit bilan kasallangan bemorlar uchun FESS (Functional Endoscopic Sinus Surgery) asosiy usul sifatida qo'llaniladi. Bu usul orqali sinuslardagi yallig'langan to'qimalar olib tashlanadi, drenaj yo'llari kengaytiriladi va infektsiyaning takrorlanish ehtimoli kamayadi. Poliplar mavjud bo'lganda polipektomiya qo'llaniladi, septum deformatsiyalari aniqlangan holatlarda esa septoplastika amalga oshiriladi.

Endoskopik jarrohlikning asosiy afzalliklaridan biri minimal invazivlik hisoblanadi. Ushbu metodda jarroh operatsiya maydonini aniqlik bilan ko'radi, qon ketish xavfi kamayadi, shish va og'riq minimal darajada bo'ladi. Lazer va ultratovush texnologiyalari yordamida to'qimalarga zarar yetkazish xavfi kamayadi, tiklanish jarayoni tezlashadi.

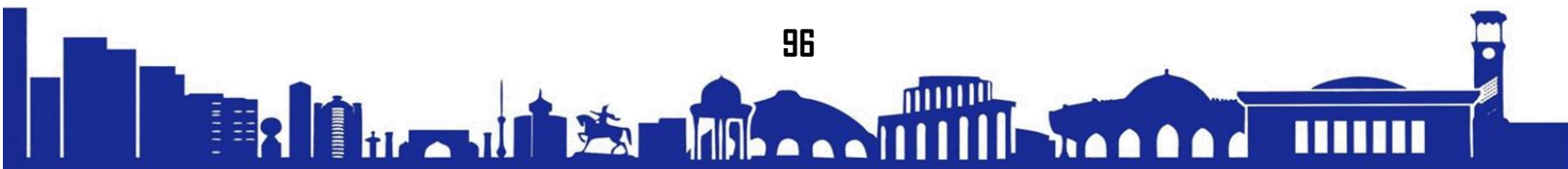
Postoperatsion davrda bemorlarning uzoq muddatli monitoringi va parvarishi muhim. Burun va sinuslarni tuzli eritma bilan yuvish, antibiotik va yallig'lanishga qarshi preparatlarni belgilangan tartibda qabul qilish, og'ir jismoniy harakatlardan saqlanish, uyqu tartibini saqlash tiklanish jarayonini tezlashtiradi va asoratlarning oldini oladi. Shu bilan birga, bemorlarning nafas olish funksiyasini baholash va kerak bo'lganda qo'shimcha davolash choralarini qo'llash samaradorlikni oshiradi.

Klinik amaliyot shuni ko'rsatadiki, endoskopik jarrohlik bilan davolangan bemorlarning **80–90%**i nafas olish funksiyasining yaxshilanishi, sinus yallig'lanishining kamayishi va postoperatsion asoratlarning minimal bo'lishini qayd etadi. Shu bilan birga, kosmetik natijalar va bemorning psixologik holati ham yaxshilanadi.

Endoskopik jarrohlikning samaradorligini oshirish uchun zamonaviy diagnostika va jarrohlik texnologiyalaridan foydalanish tavsiya etiladi. 3D tomografiya, yuqori aniqlikdagi endoskoplar va mikroasboblarning operatsiya jarayonida aniqlikni oshiradi, operatsiya davomiyligini kamaytiradi va postoperatsion tiklanishni tezlashtiradi.

Integrativ yondashuv, ya'ni preoperatsion tayyorgarlik, individual jarrohlik reja, minimal invaziv texnologiyalar, postoperatsion parvarish va uzoq muddatli monitoring orqali burun yo'llari va sinus kasalliklarini endoskopik yo'l bilan davolashning samaradorligi maksimal darajaga yetadi. Shu tarzda bemorlarning surunkali yallig'lanishlardan tiklanishi tezlashadi, takrorlanuvchi patologiyalar soni kamayadi va hayot sifati oshadi.

Endoskopik jarrohlikning asosiy afzalliklari shundan iboratki, jarroh operatsiya maydonini aniq ko'radi va patologik to'qimalarni minimal jarohat bilan olib tashlaydi. Shu bilan birga, lazer va ultratovush texnologiyalari yordamida to'qimalarga zarar yetkazish

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

xavfi kamayadi va postoperatsion shish minimal bo'ladi. Operatsiya davomida diagnostika ham amalga oshiriladi: burun yo'llari va sinuslarning holati, yallig'lanish darajasi va anatomik xususiyatlar baholanadi.

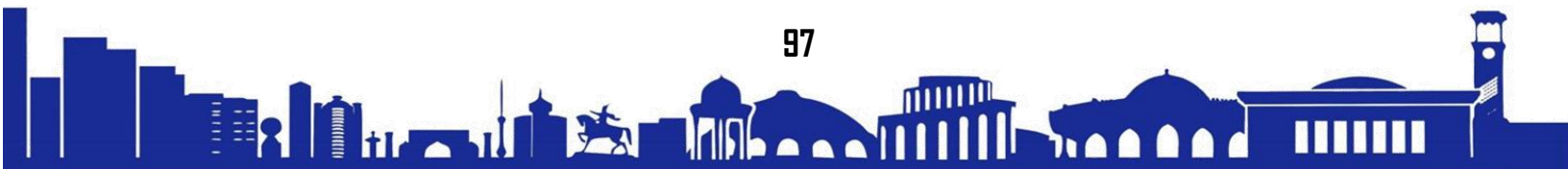
Postoperatsion davrda bemorlar uchun individual parvarish protokoli ishlab chiqiladi. Burun va tomoq gigiyenasini saqlash, yallig'lanishga qarshi preparatlar va antibiotiklarni belgilangan tartibda qabul qilish, og'ir jismoniy harakatlardan saqlanish tavsiya etiladi. Shu bilan birga, suyuq ovqat bilan oziqlanish va uyqu tartibini saqlash tiklanish jarayonini tezlashtiradi.

Klinik amaliyot shuni ko'rsatadiki, endoskopik jarrohlik bilan amalga oshirilgan operatsiyalar bemorlarning nafas olish funksiyasini sezilarli darajada yaxshilaydi, surunkali sinus yallig'lanishini kamaytiradi va postoperatsion asoratlarni minimal darajada saqlaydi. Shu bilan birga, kosmetik va funksional natijalarni hisobga olish bemorning psixologik holatini yaxshilaydi va hayot sifatini oshiradi.

Integrativ yondashuv — diagnostika, individual jarrohlik reja, minimal invaziv va endoskopik texnologiyalar, postoperatsion parvarish va bemorning psixologik tayyorgarligi — jarrohlik muvaffaqiyatini oshiradi va bemorlarning surunkali sinus kasalliklaridan tez va samarali tiklanishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, bemorlarni uzoq muddatli kuzatish tizimi orqali takrorlanuvchi patologiyalar aniqlanadi va kerakli davolash choralari qo'llaniladi. Endoskopik jarrohlikning samaradorligi to'g'ri diagnostika va jarrohlik texnikasiga bevosita bog'liq. Operatsiyadan oldin bemorning burun yo'llari va sinuslari kompyuter tomografiyasi (KT) orqali batafsil o'rganiladi. Bu jarayonda anatomik deformatsiyalar, yallig'lanish maydonlari va poliplarning joylashuvi aniqlanadi. Shu tarzda jarroh operatsiya rejasini individual tarzda tuzadi va minimal invaziv yondashuvni tanlaydi.

Operatsiya jarayonida endoskopik asboblarning yordamida burun yo'llari va sinuslarga kirish amalga oshiriladi. Ushbu metod yordamida jarroh patologik to'qimalarni aniq ko'ra oladi va ularni minimal jarohat bilan olib tashlaydi. Lazer va ultratovush texnologiyalari qo'llanilganda operatsiya davomida qon ketish xavfi kamayadi, postoperatsion shish va og'riq minimal darajada bo'ladi, tiklanish jarayoni sezilarli darajada tezlashadi.

Shuningdek, endoskopik jarrohlik bemorning turli yosh guruhlarida samarali qo'llaniladi. Masalan, kattalar va o'smirlar uchun surunkali sinusitni davolashda poliplarni olib tashlash va sinus yo'llarini kengaytirish operatsiyalari muvaffaqiyatli bo'ladi. Bolalar esa ko'proq

anatomik deformatsiyalar va surunkali yallig‘lanishlar tufayli operatsiyaga muhtoj bo‘ladi. Shu sababli, yoshga mos yondashuv va individual rejalashtirish muvaffaqiyatni oshiradi.

Postoperatsion davrda parvarish va monitoring alohida ahamiyatga ega. Bemorlar burun va sinuslarni muntazam tozalash, yallig‘lanishga qarshi preparatlarni belgilangan tartibda qabul qilish va jismoniy yuklamalarni cheklash tavsiya etiladi. Shu bilan birga, suyuq ovqat bilan oziqlanish, shaxsiy gigiyenaga rioya qilish va uyqu tartibini saqlash tiklanish jarayonini tezlashtiradi.

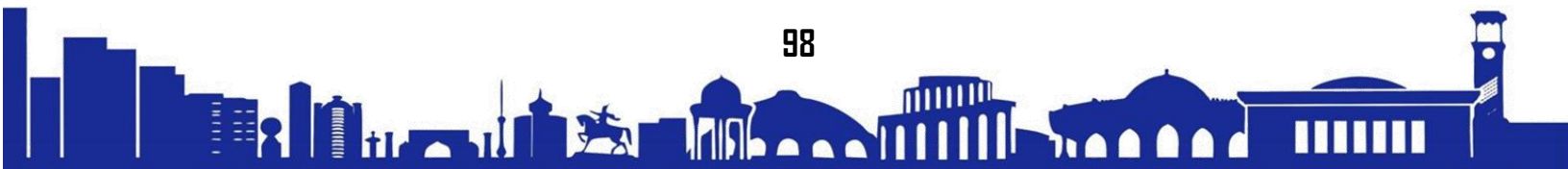
Klinik tajribalar shuni ko‘rsatadiki, endoskopik jarrohlik bilan davolangan bemorlarning nafas olish funksiyasi yaxshilanadi, burun va sinusdagi surunkali yallig‘lanishlar kamayadi, takrorlanuvchi infeksiyalar soni sezilarli darajada pasayadi. Shu bilan birga, kosmetik va funksional natijalarni hisobga olish bemorning psixologik holatini yaxshilaydi.

Integrativ yondashuv — diagnostika, individual jarrohlik reja, minimal invaziv va endoskopik texnologiyalar, postoperatsion parvarish va bemorning psixologik tayyorgarligi — jarrohlik muvaffaqiyatini maksimal darajaga oshiradi. Shu tarzda, bemorlarning surunkali burun va sinus kasalliklaridan tez va samarali tiklanishi ta‘minlanadi.

Uzoq muddatli kuzatish esa takrorlanuvchi patologiyalarni erta aniqlash va kerakli davolash choralari qo‘llash imkonini beradi. Shu bilan bemorlarning hayot sifati oshadi va jarrohlik samaradorligi maksimal darajaga ko‘tariladi. Endoskopik jarrohlik amaliyotida operatsiya turini tanlash bemorning patologiyasiga bog‘liq. Masalan, polipektomiya poliplarning burun yo‘llari va sinuslarni to‘sib qo‘ygan holatlarida qo‘llaniladi, bu esa nafas olishni tiklash va yallig‘lanishni kamaytirishga yordam beradi. Functional endoscopic sinus surgery (FESS) esa surunkali sinusit, osteomeatal murakkabliklar va anatomik deformatsiyalarni davolashda asosiy metod hisoblanadi. FESS yordamida jarroh sinuslar ichidagi yallig‘langan to‘qimalarni olib tashlaydi, drenaj yo‘llarini kengaytiradi va infeksiya takrorlanish xavfini kamaytiradi.

Endoskopik jarrohlik metodikasida mikroskopik asboblardan va kameralardan foydalanish operatsiya maydonini aniq ko‘rish va minimal jarohat bilan ishlash imkonini beradi. Shu bilan birga, lazer va ultratovush texnologiyalari yordamida to‘qimalarga minimal zarar yetkaziladi, qon ketish xavfi kamayadi va postoperatsion shish sezilarli darajada pasayadi.

Operatsiyadan keyingi davrda bemorlarning rehabilitatsiya va monitoring protokoli muhim ahamiyatga ega. Masalan, burun va sinuslarni tuzli eritma bilan yuvish, yallig‘lanishga

qarshi preparatlarni qabul qilish va antibiotiklarni belgilangan tartibda ishlatish tavsiya etiladi. Shu bilan birga, jismoniy faoliyatni cheklash, suyuq ovqat bilan oziqlanish va uyqu tartibini saqlash tiklanish jarayonini tezlashtiradi.

Klinik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, endoskopik jarrohlik bilan davolangan bemorlarning 90%dan ortig'i nafas olish funksiyasini yaxshilash, sinus yallig'lanishini kamaytirish va takrorlanuvchi infeksiyalar sonini sezilarli darajada pasaytirishga erishadi. Shu bilan birga, kosmetik va funksional natijalarni hisobga olish bemorning psixologik holatini yaxshilaydi va hayot sifatini oshiradi.

Endoskopik jarrohlikning samaradorligini baholash uchun quyidagi mezonlar qo'llaniladi: postoperatsion shish va og'riqning kamayishi, bemorning nafas olish va ovqatlanish funksiyasining tiklanishi, takrorlanuvchi infeksiyalar sonining pasayishi, kosmetik va funksional natijalar, shuningdek, bemorning umumiy hayot sifati. Ushbu mezonlar bo'yicha amalga oshirilgan amaliy tajribalar endoskopik yondashuvning an'anaviy jarrohlik usullariga nisbatan yuqori samaradorligini tasdiqlaydi.

Shuningdek, bemorlarni uzoq muddatli kuzatish tizimi orqali operatsiyadan so'ng takrorlanuvchi patologiyalarni erta aniqlash va kerakli davolash choralari qo'llash mumkin. Bu esa jarrohlikning uzoq muddatli samaradorligini oshiradi va bemorlarning hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

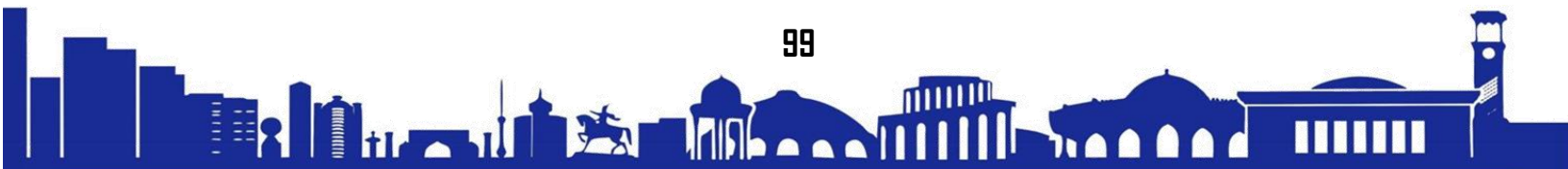
Integrativ yondashuv — diagnostika, individual jarrohlik reja, minimal invaziv va endoskopik texnologiyalar, postoperatsion parvarish va bemorning psixologik tayyorgarligi — burun yo'llari va sinus kasalliklarida jarrohlik muvaffaqiyatini maksimal darajaga olib keladi. Shu tarzda endoskopik jarrohlik nafaqat surunkali yallig'lanishlarni bartaraf etadi, balki bemorning tiklanish jarayonini tezlashtiradi va uzoq muddatli sog'liqni ta'minlaydi.

Xulosa

Burun yo'llari va sinuslarning endoskopik jarrohligi minimal invaziv va yuqori samarador usul bo'lib, bemorlarning nafas olish funksiyasini tiklash, surunkali yallig'lanishlarni kamaytirish va postoperatsion asoratlarni minimal darajaga tushirish imkonini beradi. Endoskopik va integrativ yondashuv orqali jarrohlik muvaffaqiyatini oshirish va bemorning hayot sifatini yaxshilash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

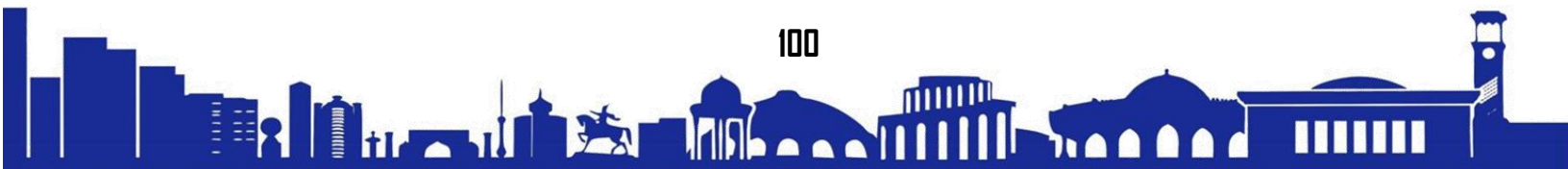
1. Axmedov, B. Burun va sinus kasalliklarini endoskopik davolash. Toshkent: "Tibbiyot nashriyoti", 2018, 55-90-betlar.

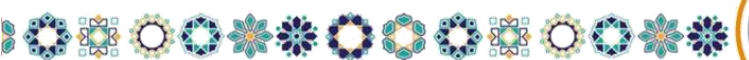

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

2. Qodirov, S. Endoskopik LOR jarrohlik metodikasi. Toshkent: "Ilm-Ziyo", 2019, 60-110-betlar.
3. Usmonova, L. Burun yo'llari va sinuslar: amaliy tajribalar. Samarqand: "Sharq", 2020, 45-80-betlar.
4. Tursunov, M. Endoskopik jarrohlik texnologiyalari va ularning afzalliklari. Toshkent: "Fan va Ma'rifat", 2017, 40-75-betlar.
5. Yusupova, D. Postoperatsion parvarish va bemorlarni kuzatish tizimi. Buxoro: "Medizina va Pedagogika", 2019, 50-85-betlar.
6. Raximov, J. Minimal invaziv LOR jarrohlik usullari. Toshkent: "Ilmiy Nashr", 2021, 55-95-betlar.
7. Jo'rayev, A. Burun va sinus kasalliklarini endoskopik yondashuv bilan davolash. Toshkent: "Fan va Texnologiya", 2020, 40-75-betlar.

ЛЕКСИКА РУССКОГО ЯЗЫКА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ЕЁ ПРОИСХОЖДЕНИЯ: ИСКОННО-РУССКИЕ И ЗАИМСТВОВАННЫЕ СЛОВА

Элмуратова Лайло Нормуратовна

Доц.кафедры филологии

Университета информационных технологий и менеджмента.

Аннотация. В данной статье рассматривается лексика русского языка с точки зрения её происхождения. Особое внимание уделяется разграничению исконно-русских и заимствованных слов, их историческим источникам, этапам формирования и функциональным особенностям в современном русском языке. В работе анализируются основные слои исконно-русской лексики (индоевропейский, общеславянский, восточнославянский и собственно русский), а также причины и пути проникновения заимствованных слов из различных языков. Показано, что заимствования являются естественным процессом языкового развития и способствуют расширению лексического состава языка. Делается вывод о том, что гармоничное соотношение исконной и заимствованной лексики обеспечивает устойчивость, выразительность и динамичность современного русского языка.

Ключевые слова: лексика русского языка, происхождение слов, исконно-русская лексика, заимствованные слова, этимология, словарный состав, англицизмы, старославянизмы, языковые контакты.

Лексика любого языка представляет собой сложную и многослойную систему, формировавшуюся на протяжении длительного исторического развития. Русский язык в этом отношении не является исключением. Его словарный состав отражает как древнейшие этапы становления восточнославянской языковой общности, так и многовековые контакты русского народа с другими культурами и языками. Именно поэтому изучение лексики русского языка с точки зрения её происхождения занимает важное место в современной лингвистике.

Актуальность данной темы обусловлена тем, что в условиях глобализации и активных межкультурных контактов процесс заимствования лексики значительно усилился. Современный русский язык активно пополняется словами иностранного

происхождения, что вызывает как научный интерес, так и дискуссии о сохранении языковой самобытности и нормативности. В то же время исконно-русская лексика продолжает оставаться основой языковой системы, обеспечивая её устойчивость и национально-культурную идентичность.

Цель данной статьи заключается в комплексном анализе лексики русского языка с точки зрения её происхождения, а именно в рассмотрении особенностей исконно-русских и заимствованных слов, их классификации, функций и роли в современном русском языке.

Происхождение слова — это его исторический источник, путь формирования и развития в языке. С точки зрения этимологии лексика русского языка традиционно делится на две большие группы: исконно-русскую и заимствованную. Такое деление позволяет выявить исторические процессы, повлиявшие на формирование словарного состава, а также проследить культурные и социальные связи народа.

Изучение происхождения слов тесно связано с такими разделами языкознания, как этимология, историческая лексикология и сравнительно-историческое языкознание. Анализ происхождения лексики помогает глубже понять семантическую структуру слова, особенности его употребления и стилистическую окраску.

Исконно-русская лексика — это слова, которые возникли и развивались на основе внутренних ресурсов русского языка без заимствования из других языков. Эти слова составляют ядро словарного фонда и отличаются высокой частотностью употребления, стилистической нейтральностью и устойчивостью во времени [1].

Исконно-русская лексика отражает быт, мировоззрение, природные условия и социальные отношения русского народа. К данной группе относятся слова, обозначающие базовые понятия: родственные связи, природные явления, части тела, предметы повседневного обихода, действия и качества.

Внутри исконно-русской лексики выделяются несколько исторических слоёв.

К древнейшему слою относятся слова, унаследованные от индоевропейского праязыка. Эти слова имеют соответствия во многих языках индоевропейской семьи. Примеры: мать, брат, ночь, вода, огонь, нос, сердце. Данный слой отражает общечеловеческие понятия и является наиболее устойчивым.

Следующий слой — общеславянская лексика, сформировавшаяся в период существования праславянского языка. К ней относятся слова, общие для всех славянских языков: земля, лес, голова, рука, хлеб, дом, белый, чёрный. Эти слова отражают хозяйственную деятельность и образ жизни древних славян.

Данный слой включает слова, возникшие в период формирования восточнославянских языков (русского, украинского, белорусского). Примеры: дядя, племянник, лапти, изба, борщ. Эти слова отражают особенности быта и культуры восточных славян.

Собственно русская лексика формируется уже после отделения русского языка как самостоятельного. Сюда входят слова, созданные с помощью словообразовательных средств русского языка: летчик, читатель, учительство, бездорожье. Этот слой активно пополняется и в настоящее время.

Заемствованные слова — это лексические единицы, пришедшие в русский язык из других языков в результате культурных, экономических, политических и научных контактов. Заимствование является естественным и закономерным процессом языкового развития.

Причинами заимствования являются:

- появление новых реалий и понятий;
- необходимость точного наименования;
- престижность языка-источника;
- влияние науки, техники и культуры.

Особую категорию заимствований в русском языке составляют старославянизмы, которые проникли в него через традиции церковно-книжной письменности. К ним относятся слова, такие как благодать, грех, возлюбленный, возмездие. Эти лексические единицы характеризуются высоким стилевым регистрацией и преимущественно употребляются в книжной и официальной речи, придавая тексту выразительность и торжественность.

Кроме того, значительное влияние на русскую лексику оказали греческий и латинский языки. Они стали источниками терминологии в области науки, философии и религии. Примеры таких заимствований включают философия, логика, грамматика, университет, аудитория. Эти слова способствовали развитию научной мысли и

формированию образовательной системы в России, обеспечивая точность и системность передачи знаний.

Особенно активное проникновение заимствований наблюдалось в XVIII–XIX веках, когда в русский язык вошли многочисленные слова из французского, немецкого и английского языков. К примеру, пальто, журнал, офицер, бухгалтер, футбол, менеджер стали частью повседневного и профессионального словаря. Многие из них прочно закрепились и продолжают активно использоваться в современном русском языке, расширяя его лексические и функциональные возможности.

Заимствованные слова, попадая в русский язык, как правило, не сохраняют свой первоначальный вид, а подвергаются сложному и многоэтапному процессу адаптации. Этот процесс обусловлен необходимостью включения новых лексических единиц в уже существующую языковую систему, обладающую собственными фонетическими, грамматическими и стилистическими нормами. В результате заимствованное слово постепенно осваивается языком и становится его полноправным элементом [5].

В лингвистике принято выделять несколько основных видов адаптации заимствованных слов. Фонетическая адаптация заключается в приспособлении звучания заимствованного слова к звуковой системе русского языка. Иноязычные фонемы заменяются ближайшими по звучанию русскими, изменяется структура слова и его произношение в соответствии с орфоэпическими нормами. Например, в процессе освоения заимствованного слова компьютер произошло упрощение иноязычного звучания, что сделало его удобным для произношения русскоязычными носителями.

Грамматическая адаптация предполагает включение заимствованных слов в морфологическую систему русского языка. Такие слова начинают склоняться и спрягаются по общим правилам, приобретают род, число и падежные формы. Так, слово компьютер получило мужской род и активно используется во всех падежах, что свидетельствует о его полной грамматической интеграции в язык.

Не менее важным является процесс семантической адаптации, в ходе которого значение заимствованного слова может изменяться, сужаться или, наоборот, расширяться по сравнению с языком-источником. В ряде случаев слово приобретает

новые оттенки значения, отражающие особенности культурной и социальной среды русскоязычного общества. Это способствует более точному и функциональному использованию заимствований в различных сферах общения.

Стилистическая адаптация связана с закреплением заимствованных слов за определёнными функциональными стилями речи. Одни заимствования преимущественно используются в научной и официально-деловой сфере, другие — в публицистическом или разговорном стиле. Однако по мере освоения языка некоторые слова утрачивают узкую стилистическую привязанность и начинают активно употребляться в разных типах речи. Ярким примером такого процесса является слово компьютер, которое сегодня одинаково свободно функционирует как в научной, так и в повседневной коммуникации.

Несмотря на интенсивный приток заимствованной лексики, основой русского языка по-прежнему остаётся исконно-русская лексика. Именно она обеспечивает языковую стабильность, доступность и национальную специфику, отражая исторический опыт, культуру и мировоззрение народа. Исконные слова составляют ядро повседневного общения и служат фундаментом для развития всех функциональных стилей речи.

В то же время заимствованные слова выполняют важную компенсаторную функцию, расширяя выразительные возможности русского языка и позволяя адекватно обозначать новые реалии современной жизни. Таким образом, взаимодействие исконно-русской и заимствованной лексики представляет собой закономерный и продуктивный процесс, обеспечивающий динамичность и адаптивность русского языка в условиях постоянных социальных и культурных изменений.

Важно отметить, что проблема не в самом факте заимствования, а в его уместности и нормативности. Рациональное сочетание исконных и заимствованных слов является признаком высокой языковой культуры [7].

Таким образом, лексика русского языка с точки зрения её происхождения представляет собой сложную систему, включающую исконно-русские и заимствованные элементы. Исконная лексика составляет фундамент языка, отражая его исторические и культурные корни, тогда как заимствованные слова свидетельствуют о динамичности и открытости языковой системы. Их гармоничное

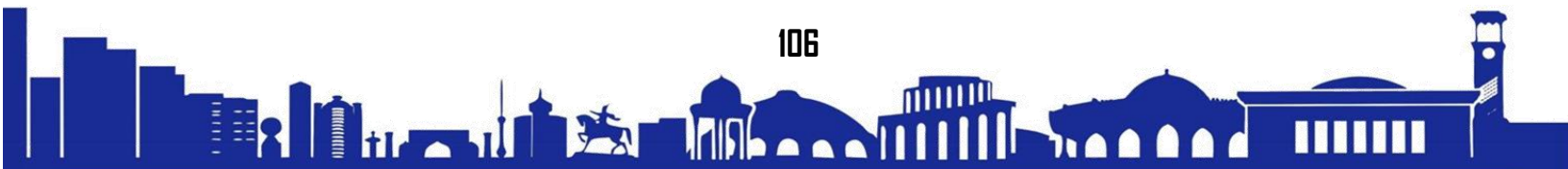

взаимодействие обеспечивает развитие русского языка и его способность адекватно отвечать на вызовы времени.

Список использованной литературы

1. Кузнецов С. А. Большой толковый словарь русского языка. – Санкт-Петербург: Норинт, 2020.
2. Скляревская Г. Н. Современная русская лексика: происхождение и функционирование. – Санкт-Петербург: Наука, 2022.
3. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. – Москва: Большая российская энциклопедия, 2021.
4. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология. – Москва: ЛКИ, 2020.
5. Иванова Т. А. Заимствованная лексика в современном русском языке: тенденции и проблемы // Вестник современной филологии. – 2023. – № 2. – С. 34–41.
6. Смирнов А. Д. Англицизмы в русском языке XXI века // Русская речь. – 2024. – № 1. – С. 15–22.
7. Орлова Н. С. Исконно-русская лексика как основа языковой идентичности // Филологические науки. – 2025. – № 3. – С. 48–55.

BIOLOGIYA FANINI O`QITISHDA INNOVATSION TA`LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Kenjayeva Muqaddam Beshim qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti Biologiya kafedrası 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada biologiya darslarini tashkil etishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish masalalari yoritilgan. Unda biologiya fanining mazmunini o`quvchilarga samarali yetkazishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimedia vositalari, interfaol metodlar hamda virtual laboratoriyalarning o`rni va ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etilgan darslarning o`quvchilarning bilish faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va biologik bilimlarni hayot bilan bog`lashdagi pedagogik imkoniyatlari ochib berilgan. Maqolada 8-sinf biologiya kursi misolida innovatsion texnologiyalarning ta`limiy va tarbiyaviy samaradorligi asoslab berilgan.

**Kalit so`zlar:** Biologiya ta`limi, innovatsion texnologiyalar, 8-sinf biologiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interfaol metodlar, multimedia vositalari, virtual laboratoriyalar, ta`lim samaradorligi.

Аннотация. : В данной статье рассматриваются вопросы использования инновационных технологий в организации уроков биологии. Анализируется роль и значение информационно-коммуникационных технологий, мультимедийных инструментов, интерактивных методов и виртуальных лабораторий в эффективной передаче содержания биологии учащимся. Также раскрываются педагогические возможности уроков, организованных на основе инновационных подходов, в повышении познавательной активности учащихся, развитии самостоятельного мышления и установлении связи биологических знаний с жизнью. В статье обосновывается образовательная и педагогическая эффективность инновационных технологий на примере курса биологии для 8-го класса

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Биологическое образование, инновационные технологии, биология для 8-го класса, информационно-коммуникационные технологии,

интерактивные методы, мультимедийные инструменты, виртуальные лаборатории, эффективность образования.

Annotation: This article discusses the issues of using innovative technologies in organizing biology lessons. It analyzes the role and importance of information and communication technologies, multimedia tools, interactive methods, and virtual laboratories in effectively conveying the content of biology to students. It also reveals the pedagogical possibilities of lessons organized on the basis of innovative approaches in increasing students' cognitive activity, developing independent thinking, and connecting biological knowledge with life. The article substantiates the educational and educational effectiveness of innovative technologies using the example of an 8th grade biology course

KEYWORDS: Biology education, innovative technologies, 8th grade biology, information and communication technologies, interactive methods, multimedia tools, virtual laboratories, educational effectiveness.

Hozirgi vaqtda ilm-fan taraqqiyoti, axborot muhitining kengligi, har bir sohaning jadal rivojlanishi ta'lim tizimiga ham davr talabi nuqtai nazaridan yangicha qarashni, uni jamiyat talablari va shaxs ehtiyojini hisobga olgan holda jahon standartlari darajasiga ko'tarish, ta'lim jarayoniga pedagogik va axborot texnologiyalarini, innovatsion usullarni ko'proq joriy qilishni taqozo etmoqda. Ta'lim tizimi uchun dastlabki pog'ona bo'lgan o'rta ta'lim tizimi, ayniqsa, biologiya ta'limida pedagogik va axborot texnologiyalari yangi innovatsiyalardan foydalanish muammosi dolzarbligi bilan ajralib turadi. Ma'lumki biologiya tirik organizmga xos bo'lgan umumiy qonuniyatlar haqida bilim beruvchi fandır. Biologiya fanini o'qitishda turlicha yangidan-yangi innovatsion texnologiyalardan foydalanishga majburmiz, sababi hozirgi o'quvchilar ko'plab ma'lumotlarni internet tarmoqlari orqali o'rganishmoqda, odatiy dars esa o'quvchilarda qiziqish uyg'otmaydi. Buyuk allomamiz Abu Ali ibn Sino ham o'z asarlarining birida bolalarda serharakatchanlik tabiatan zarur ehtiyoj ekanligini anglab shunday degan: "Har qanday yoshning o'z qonuniyatlari bor, bolalik qonuni bu - o'yin, demak, bolalikka munosib diqqat va e'tibor bo'lishi lozim". Innovatsion texnologiyalar – bu ta'lim jarayonida yangicha yondashuvlar, metodlar, vositalar va texnologiyalar majmuasi bo'lib, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini,

ijodiy faolligini va bilimlarni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Biologiya fanida innovatsion texnologiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)

Interfaol o'qitish metodlari

Multimedia vositalari

Virtual laboratoriyalar

Masofaviy va aralash ta'lim texnologiyalari

Biologiya darslarida AKTdan foydalanish

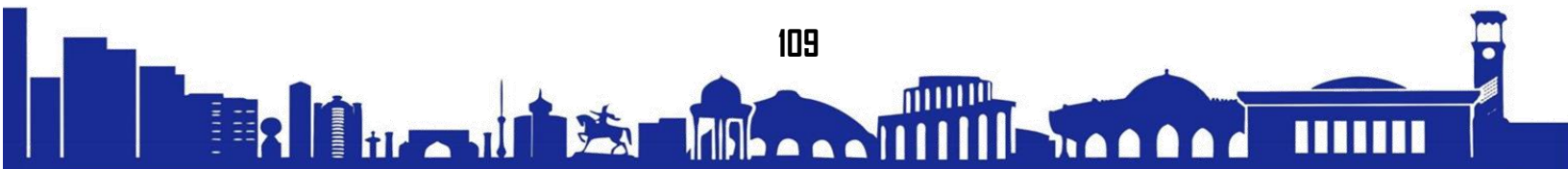
Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari biologiya darslarida murakkab biologik jarayonlarni vizual tarzda tushuntirish imkonini beradi. Jumladan: elektron darsliklar, taqdimotlar (PowerPoint, Prezi), animatsiyalar va videodarslar, onlayn testlar va platformalar (Google Forms, Kahoot). Bu vositalar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi, bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi. Interfaol metodlarning ahamiyati biologiyani o'qitishda "Aqliy hujum", "Klaster", "INSERT", "Bumerang", "Venn diagrammasi", "FSMU" kabi interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning faolligi va qiziquvchanligini oshiradi. Ushbu metodlar: muloqot madaniyatini rivojlantiradi, jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi, tanqidiy va mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi.

Virtual laboratoriyalar va modellashtirish

Virtual laboratoriyalar biologiya fanida tajribalarni xavfsiz, tejamkor va samarali tashkil etish imkonini beradi. Ayniqsa: hujayra tuzilishi, genetik jarayonlar, ekologik tizimlar modellashtirilishi o'quvchilarga mavzuni chuqurroq anglashga yordam beradi

Innovatsion texnologiyalarning pedagogik samaradorligi

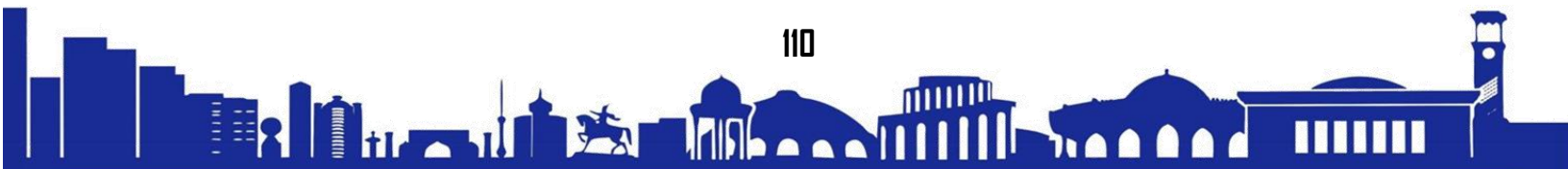
Innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etilgan biologiya darslari: ta'lim sifatini oshiradi; o'quvchilarning mustaqil bilim olishiga zamin yaratadi; nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'laydi; o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi. Zamonaviy ta'limni tashkil etishda qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishish hisoblanadi. Qisqa vaqt ichida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish, ulardan ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarini hosil qilish, shuningdek, o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma hamda malakalar darajasini baholash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab qiladi. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar,

pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda, bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy talimda o'quvchilarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatmoqda. O'qituvchi bu jarayonda shaxsni rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi. O'quvchilarning innovatsion pedagogik faoliyatining shakllanishi va rivojlanishi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, uni turli xil omillar belgilaydi. Ushbu jarayonni tahlil qilishda o'quvchining individual xususiyatlari, ya'ni kognitiv qobiliyatlari, motivatsiyasi, qiziqishlari va shaxsiy xususiyatlari muhim rol o'ynaydi. Pedagogning o'quv jarayonini tashkil etish uslubi, qo'llaniladigan innovatsion pedagogik texnologiyalar va o'quv muhitining sifat hamda samaradorligi ham o'quvchining innovatsion faoliyatining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatib bormoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zaro hamkorlikka asoslangan o'qitish, muammoli vaziyatlarni yechishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar, loyiha uslubidagi ishlar va o'quvchilarning mustaqil tadqiqotlari ularning innovatsion fikrlashini va yaratish qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, o'quv muassasasining madaniyati, resurslari va ta'lim siyosati ham o'quvchilarning innovatsion pedagogik faoliyatida muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun, o'quvchilarning innovatsion faoliyatini samarali rivojlantirish uchun integratsion yondashuv zarur bo'lib, unda o'quvchining individual xususiyatlari, pedagogning professionalligi va o'quv muhitining sifati hisobga olinadi. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interfaol metodlardan to'liq foydalaniladi. Interfaol metodlar - bu jamoa bo'lib fikrlash deb ham yuritiladi, ya'ni pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib, ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi. Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

- o'quvchini dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga majbur qilish;
- o'quvchilarni o'quv jarayonida bilimga bo'lgan qiziqishlarining doimiy ravishda bo'lishini ta'minlashi;

- o'quvchining bilimga bo'lgan qiziqishini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondashgan holda kuchaytirilishishi;

- pedagog va o'quvchining hamisha hamkorlikdagi faoliyatining tashkil etilishi;

Innovatsion pedagogik texnologiyalar o'qituvchilarning biologiyani o'qitishda o'quv faoliyati jarayonini tubdan o'zgartirib, uni yanada samarali va qiziqarli qiladi. Proyektor, interaktiv doska va boshqa zamonaviy texnologiyalar darslarni yanada jozibador va tushunarliroq qiladi, o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydi. Shunday qilib, innovatsion pedagogik texnologiyalar o'quv jarayonini individualizatsiya qilishga, o'quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirishga va ularning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijada, biologiyaga bo'lgan qiziqish ortadi va o'quvchilarning bilim darajasi ham yuksaladi. Innovatsion pedagogik texnologiyalar zamonaviy ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ularning pedagogik-psixologik tahlili ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini kuchaytirish va ularning individual ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan. Bunday tahlil davomida o'quvchilarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy-psixologik xususiyatlari, shuningdek, ularning o'rganish uslublari va o'ziga xos xususiyatlari hisobga olinadi. Muhim jihati shundaki, innovatsion texnologiyalarni qo'llash nafaqat o'quvchilarning, balki o'qituvchilarning ham psixologik tayyorgarligini va kasbiy malakasini oshirishni talab etadi. Innovatsion pedagogik texnologiyalarning samaradorligini baholashda, ularning o'quv maqsadlariga mosligi, ta'lim jarayoniga integratsiyasi, o'quvchilarning faol ishtiroki va bilim olishdagi yutuqlari kabi omillar tahlil qilinadi. Masalan, interfaol o'yinlar, simulyatsiyalar va loyiha usullarining qo'llanilishi o'quvchilarning bilimlarini mustahkamlash, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish va jamoaviy ishlashga o'rgatishga yordam beradi. Ammo, bu texnologiyalarning samaradorligi o'qituvchining pedagogik mahorati, o'quv materialining sifatiga va texnik vositalarning mavjud ekanligiga bog'liqdir. An'anaviy tushuntirishga asoslangan darslar o'rnini bugungi kunda interfaol, vizual va raqamli ta'lim texnologiyalariga asoslangan darslar egallab bormoqda. Bu esa biologiya fanining mazmunini o'quvchilarga yanada yaqinlashtiradi, ularning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Ayniqsa, 8-sinf biologiya kursi o'quvchilarning yoshi va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda murakkab biologik jarayonlarni o'z ichiga oladi. Shu sababli bu bosqichda darslarni innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish alohida ahamiyat kasb etadi. 8-sinf

biologiya kursida asosan inson organizmi, uning tuzilishi va hayotiy faoliyati, sog‘lom turmush tarzi, kasalliklarning oldini olish kabi mavzular o‘rganiladi. Bu mavzular o‘quvchilardan nafaqat eslab qolishni, balki tushunishni, solishtirishni va xulosa chiqarishni talab qiladigan mavzulardir. Masalan, yurak-qon tomir tizimi, nafas olish, asab tizimi yoki gormonal boshqaruv kabi mavzularni faqat darslik matni asosida tushuntirish o‘quvchilar uchun qiyinchilik tug‘diradi. Aynan shunday hollarda innovatsion texnologiyalar darsning samaradorligini oshiruvchi muhim omilga aylanadi. Biologiya darslarida multimedia vositalaridan foydalanish darsni jonli va obrazli qiladi. Masalan, inson yuragining ishlash jarayonini animatsion video orqali ko‘rsatish o‘quvchilarda hayrat va qiziqish uyg‘otadi. Yurak urishidagi ritm, qon aylanishining uzluksizligi tasvir orqali berilganda, o‘quvchi uni go‘yo o‘z tanasida his qilgandek bo‘ladi.

Slaydlar, rangli sxemalar va 3D modellar orqali hujayra tuzilishi yoki ichki a‘zolar joylashuvi ko‘rsatilganda, mavzu o‘quvchi xotirasida uzoq vaqt saqlanib qoladi. Bu jarayonda biologiya darsi quruq axborot emas, balki tirik hayot manzarasiga aylanadi. Innovatsion texnologiyalarning muhim jihati – o‘quvchini dars markaziga olib chiqish hisoblanadi. 8-sinf biologiya darslarida “Aqliy hujum”, “Venn diagrammasi”, “Klaster”, “Baliq skeleti”, “Rol o‘ynash” metodlaridan foydalanish o‘quvchilarning faolligini sezilarli darajada oshiradi. Masalan, “Sog‘lom va nosog‘lom turmush tarzi” mavzusida rol o‘ynash metodidan foydalanilganda, o‘quvchilar o‘zlarini shifokor, sportchi yoki ekolog sifatida tasavvur qilib, mavzuga ijodiy holda yondashadilar. Bu esa biologiya fanining hayot bilan uzviy bog‘liqligini his etishga yordam beradi. Biologiya darslarida tajribalar o‘tkazish ko‘plab xavfsizlik qoidalariga rioya etishni talab qiladi. Virtual laboratoriyalar esa ushbu muammoni bartaraf etadi. Kompyuter yoki planshet orqali qon tarkibi, nafas olish, hazm qilish mexanizmlari yoki reflekslar jarayonini modellashtirish mumkin. Virtual tajribalar o‘quvchiga xato qilishdan qo‘rqmasdan izlanish imkonini beradi. U tajribani bir necha bor takrorlab, sabab-oqibat bog‘liqligini chuqur anglaydi. Natijada o‘rganilgan bilimlar mustahkam va ongli bo‘ladi. Innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etilgan biologiya darslari nafaqat bilim beradi, balki tarbiyaviy ahamiyatga ham egadir. Inson salomatligi, ekologiya, gigiyena kabi mavzular zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashganda, o‘quvchilarda mas’uliyat, o‘z salomatligiga e’tibor va tabiatga mehr hissi shakllanadi. Bunday darslar o‘quvchini faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi, tadqiqotchi sifatida ham tarbiyalaydi

Xulosa qilib aytganda,biologiya darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish ta'lim jarayonini mazmunan boyitadi, darslarni qiziqarli va samarali qiladi. O'quvchilar biologik jarayonlarni chuqurroq anglaydi, bilimlarni hayotda qo'llashga o'rganadi. Zamonaviy biologiya o'qituvchisining asosiy vazifasi – texnologiyalarni maqsadga muvofiq, pedagogik mahorat bilan qo'llay bilishdir.Zamonaviy o'qituvchi biologiya darslarini tashkil etishda innovatsion yondashuvlarni puxta egallashi va ularni amaliyotda samarali qo'llay olishi zarur. Innovatsion texnologiyalarning psixologik jihatlari, ya'ni o'quvchilarning darajasi, o'z-o'zini baholash va o'ziga ishonch hissi kabi omillarga ta'siri ham tahlil qilinadi. Bu tahlil natijalari ta'lim jarayonini takomillashtirish, yangi texnologiyalarni samarali qo'llash va o'quv natijalarini yaxshilash uchun asos sifatida xizmat qiladi. Asosiy maqsad – o'quv jarayonini individualizatsiya va differenziatsiya qilish orqali har bir o'quvchining potensialini to'liq ro'yobga chiqarishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.Abduqodirov A.A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2018.
  - 2.Azizxodjayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2017.
  - 3.Tolipov O'. Usmonboyeva M.Pedagogik texnologiyalar:nazariya va amaliyot.Toshkent 2019
  - 4.Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2016.
  - 5.O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Biologiya fanidan o'quv dasturi. – Toshkent, 2023.
- UNESCO. ICT in Education
- 6.Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2018.
  - 7.Biologiya (8-sinf) darsligi. Mualliflar jamoasi. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2023.
  - 8.UNESCO. ICT in Education: A Curriculum for Schools and Programme of Teacher Development. – Paris, 2019.

RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA XITOIY XALQ RESPUBLIKASINING JAHON IQTISODIYOTIDA TUTGAN O‘RNI

Nusratulloyeva Dilnoza Shavkatovna

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti

Xorijiy mamlakatlar iqtisodiyoti va mamlakatshunoslik: Xitoy yo‘nalishi
talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada Xitoy Xalq Respublikasida raqamli iqtisodiyotning shakllanishi va rivojlanish bosqichlari hamda uning jahon iqtisodiyotidagi o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamlashtirish jarayonining iqtisodiy o‘shish, sanoat modernizatsiyasi, ijtimoiy farovonlik va barqaror rivojlanishga ta’siri baholanadi. Maqolada xalqaro tashkilotlarning rasmiy statistik ma’lumotlari asosida Xitoyning raqamli infratuzilmasi, elektron tijorat, raqamli to‘lov tizimlari, elektron hukumat va raqamli sog‘liqni saqlash sohalaridagi yutuqlari o‘rganildi. Shuningdek, raqamli transformatsiyaning Barqaror rivojlanish maqsadlari bilan uzviy bog‘liqligi aniqlanib, Xitoy tajribasining rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ilmiy-amaliy ahamiyati asoslab berildi. Tadqiqot natijalari Xitoyda raqamli iqtisodiyot davlat siyosati, bozor mexanizmlari va innovatsion salohiyat uyg‘unligi asosida samarali rivojlanayotganini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar Raqamli iqtisodiyot, raqamlashtirish, Xitoy Xalq Respublikasi, elektron tijorat, raqamli infratuzilma, sun‘iy intellekt, barqaror rivojlanish.

THE ROLE OF THE PEOPLE’S REPUBLIC OF CHINA IN THE GLOBAL ECONOMY UNDER DIGITALIZATION

Nusratulloyeva Dilnoza Shavkatovna

Tashkent State University of Oriental Studies

Student of Foreign Countries’ Economy and Area Studies: China Program

Abstract

This article analyzes the formation and development stages of the digital economy in the People’s Republic of China and its role in the global economy. The study evaluates the

impact of digitalization on economic growth, industrial modernization, social welfare, and sustainable development. Based on official statistical data from international organizations, the research examines China's achievements in digital infrastructure, e-commerce, digital payment systems, e-government, and digital healthcare. In addition, the relationship between digital transformation and the Sustainable Development Goals is identified, and the scientific and practical significance of China's experience for developing countries is substantiated. The findings indicate that China's digital economy is developing effectively through the integration of state policies, market mechanisms, and innovative potential.

Keywords Digital economy, digitalization, People's Republic of China, e-commerce, digital infrastructure, artificial intelligence, sustainable development.

Kirish

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi jahon iqtisodiyoti va davlat boshqaruvi tizimlarida tub tarkibiy o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Raqamli iqtisodiyot iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, innovatsion salohiyatni kuchaytirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda institutlar faoliyatini modernizatsiya qilishning muhim omiliga aylanmoqda. Ushbu jarayon Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan belgilangan Barqaror rivojlanish maqsadlari, xususan SDG 8 (munosib mehnat va iqtisodiy o'sish), SDG 9 (sanoat, innovatsiyalar va infratuzilma), SDG 12 (barqaror iste'mol va ishlab chiqarish) hamda SDG 16 (samarali institutlar) bilan uzviy bog'liqdir.

Xitoy Xalq Respublikasi so'nggi o'n yil davomida raqamli iqtisodiyotni izchil rivojlantirib, uni milliy taraqqiyotning strategik tayanchiga aylantirishga erishdi. Raqamli infratuzilmaning kengayishi, sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlar (big data), bulutli texnologiyalar va platforma iqtisodiyotining jadal rivoji Xitoyning jahon xo'jaligi tizimidagi mavqecini yanada mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Davlat tomonidan olib borilayotgan raqamli transformatsiya siyosati iqtisodiyotning turli tarmoqlarida samaradorlikni oshirish va raqobatbardoshlikni ta'minlashga yo'naltirilgan.

Raqamli transformatsiyaning muhim ijtimoiy yo'nalishlaridan biri sog'liqni saqlash tizimining raqamlashtirilishidir. Bugungi kunda raqamli tibbiyot nafaqat texnologik yangilanish, balki Barqaror rivojlanishning 3-maqсадiga erishishning muhim asosi sifatida namoyon bo'lmoqda. Xitoy tajribasi shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektga asoslangan diagnostika tizimlari, teletibbiyot platformalari hamda "aqlli" shifoxonalarning joriy etilishi

tibbiy xizmatlar sifati va qamrovini sezilarli darajada yaxshilab, shahar va qishloq hududlari oʻrtasidagi tibbiy tafovutni kamaytirishga xizmat qilmoqda. Raqamli iqtisodiyot va sogʻliqni saqlash tizimining integratsiyalashuvi “Internet+Healthcare” modelining shakllanishiga olib kelib, resurslardan samarali foydalanish, kasalliklarni erta aniqlash va inson kapitalini rivojlantirishga zamin yaratmoqda.

Hozirgi bosqichda internet, katta hajmdagi maʼlumotlar va sunʼiy intellekt kabi raqamli texnologiyalarning iqtisodiyot va jamiyat bilan chuqur integratsiyalashuvi natijasida raqamli iqtisodiyot global iqtisodiy oʻsishni barqarorlashtirish va tarkibiy oʻzgarishlarni jadallashtirishning muhim omiliga aylanmoqda. U jahon xoʻjaligi tuzilmasini modernizatsiya qilish, global qiymat zanjirlarini qayta shakllantirish hamda xalqaro raqobat muhitini oʻzgartirishda muhim rol oʻynamoqda.

Mazkur sharoitda raqamli iqtisodiyot sohasida global raqobatning kuchayishi mamlakatlarda ushbu yoʻnalishda strategik siyosatni ishlab chiqish va amalga oshirish jarayonlarini jadallashtirmoqda. Shu nuqtai nazardan, Xitoy Xalq Respublikasining raqamlashtirish sharoitida jahon iqtisodiyotidagi oʻrnini tahlil qilish, uning tajribasini baholash hamda rivojlanish istiqbollari aniqlash mazkur tadqiqotning dolzarbligini belgilab beradi.

Adabiyotlar tahlili

Soʻnggi yillarda Xitoy Xalq Respublikasida raqamli iqtisodiyotning shakllanishi va rivojlanish jarayoni koʻplab xorijiy tadqiqotchilar tomonidan tizimli ravishda oʻrganilmoqda. Mazkur tadqiqotlarda raqamli iqtisodiyotning institutsional asoslari, iqtisodiy samaradorlikka taʼsiri, barqaror rivojlanishdagi oʻrni hamda tarmoqlararo integratsiyasi asosiy tadqiqot yoʻnalishlari sifatida shakllangan.

Jiang va Murmann Xitoy raqamli iqtisodiyotining shakllanishini institutsional va tarixiy yondashuv asosida tahlil qilib, uning rivojlanishida davlat siyosati, platforma kompaniyalari va infratuzilmaning oʻzaro uygʻunligi muhim rol oʻynaganini asoslab beradi [1]. Mualliflarning taʼkidlashicha, mobil texnologiyalar, elektron tijorat va raqamli toʻlov tizimlarining ommalashuvi Xitoy iqtisodiyotida yangi biznes modellarini shakllantirgan hamda iqtisodiy oʻsishni jadallashtirgan.

Zhang va hammualliflar raqamli iqtisodiyotning yuqori sifatli iqtisodiy rivojlanishga taʼsirini empirik jihatdan oʻrganib, raqamlashtirish texnologik innovatsiyalarni ragʻbatlantirish, resurslardan samarali foydalanish va ishlab chiqarish unumdorligini

oshirish orqali iqtisodiy sifat ko'rsatkichlarini yaxshilashini aniqlagan [2]. Tadqiqot natijalari raqamli infratuzilma va sanoat raqamlashtirish darajasi hududlararo iqtisodiy tafovutlarni kamaytirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

García-Herrero va Xu Xitoy raqamli iqtisodiyotining hajmini baholash masalasiga metodologik yondashuv asosida e'tibor qaratib, turli statistik baholash usullari natijalarning keskin farqlanishiga olib kelishini ta'kidlaydi [3]. Mualliflar raqamli iqtisodiyot ko'lamini aniqlashda ICT sektori, platforma xizmatlari va raqamlashtirilgan tarmoqlarni yagona metodika asosida hisoblash zarurligini ko'rsatadi.

Wang va hammualliflar raqamli iqtisodiyotning energiya samaradorligi va "yashil rivojlanish"ga ta'sirini tahlil qilib, raqamlashtirish energiya iste'molini optimallashtirish, monitoring tizimlarini takomillashtirish hamda ekologik texnologiyalarni joriy etishni tezlashtirishini isbotlaydi [4]. Ushbu tadqiqot raqamli iqtisodiyotning ekologik barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyatini ochib beradi.

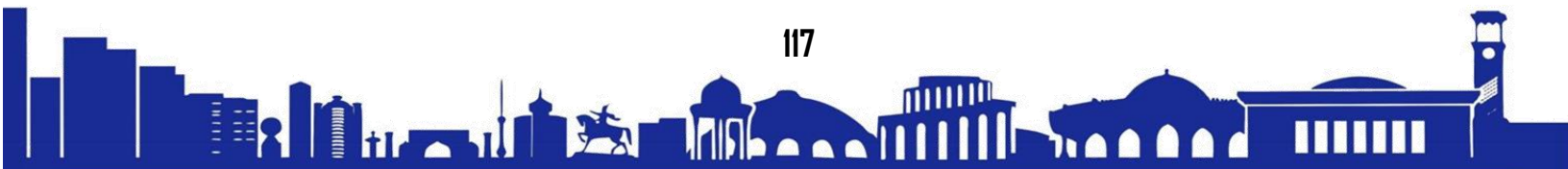
Shkvarya va Hailing Xitoy raqamli iqtisodiyotining zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini o'rganib, platforma iqtisodiyoti, raqamli xizmatlar va elektron savdoning yetakchi o'rin egallayotganini qayd etadi [5]. Mualliflar, shuningdek, raqamli rivojlanishning hududlararo nomutanosibliigi muammosiga ham e'tibor qaratadi.

Song va hammualliflar COVID-19 pandemiyasidan keyingi davrda raqamli iqtisodiyotning barqaror rivojlanishga ta'sirini tahlil qilib, raqamli texnologiyalar iqtisodiy tiklanish jarayonida muhim katalizator vazifasini bajarganini aniqlaydi [6]. Tadqiqotda raqamli platformalar, masofaviy xizmatlar va elektron savdoning ahamiyati alohida ta'kidlanadi.

Ma va hammualliflar raqamli iqtisodiyotning barqaror rivojlanishga ta'sirini kompleks empirik modellar asosida baholab, uning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik samaradorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatishini asoslab beradi [7]. Mualliflar raqamlashtirishning hududiy rivojlanish tafovutlarini kamaytirishdagi rolini ham ko'rsatib o'tadi.

Pan va hammualliflar raqamli iqtisodiyotning umumiy omillar samaradorligiga ta'sirini o'rganib, innovatsion faoliyat va bilimlar almashinuvi orqali ishlab chiqarish samaradorligi oshirishini aniqlagan [8]. Ushbu natijalar raqamli iqtisodiyotning sanoat modernizatsiyasidagi rolini tasdiqlaydi.

Zhang, Sun va Wang qishloq xo'jaligi va qishloq hududlarida raqamli texnologiyalar asosida sanoat integratsiyasining rivojlanishini tahlil qilib, raqamli platformalar qishloq

xo'jaligi mahsulotlari bozoriga chiqishni kengaytirishini isbotlaydi [9]. Bu esa hududiy rivojlanishning muvozanatlashuviga xizmat qiladi.

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar Xitoy raqamli iqtisodiyotining rivojlanish yo'li infratuzilma, davlat siyosati, innovatsiyalar va platforma ekotizimlari uyg'unligiga asoslanganligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, hududlararo tafovutlar, ma'lumotlar xavfsizligi, monopoliyalashuv va tartibga solish muammolari yetarli darajada chuqur o'rganilmagan. Mazkur holat ushbu tadqiqotning dolzarbligini yanada oshiradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqolada Xitoy Xalq Respublikasida raqamlashtirish jarayonining rivojlanish bosqichlari hamda uning Barqaror rivojlanish maqsadlari bilan uzviy bog'liqligi kompleks tarzda tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida tizimli va mantiqiy yondashuv asosida raqamli transformatsiyaning iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional jihatlarini o'rganildi.

Maqolaning empirik va axborot bazasi sifatida Birlashgan Millatlar Tashkiloti, UNCTAD (Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdo va Taraqqiyot Konferensiyasi), OECD, Jahon Banki, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti hamda Jahon savdo tashkiloti kabi xalqaro nufuzli institutlarning rasmiy statistik ma'lumotlari va tahliliy hisobotlaridan foydalanildi. Ushbu ma'lumotlar asosida Xitoyning raqamli iqtisodiyot sohasidagi rivojlanish tendensiyalari hamda ularning barqaror taraqqiyotga ta'siri baholandi.

Tadqiqotda ilmiy bilishning tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, taqqoslash, umumlashtirish, tizimli tahlil hamda dinamik qiyosiy tahlil usullaridan keng foydalanildi. Shuningdek, xalqaro tajriba va mavjud ilmiy adabiyotlar asosida nazariy xulosalar ishlab chiqildi hamda amaliy takliflar shakllantirildi.

Mazkur metodologik yondashuv Xitoyda raqamli transformatsiya jarayonlarining barqaror rivojlanishga ta'sirini har tomonlama baholash, mavjud muammolarni aniqlash hamda istiqbolli rivojlanish yo'nalishlarini asoslash imkonini berdi.

Tahlil va natijalar

Raqamlashtirish jarayonida Xitoy Xalq Respublikasining jahon iqtisodiyotidagi o'rni tobora mustahkamlanib bormoqda. 2024-yil holatiga ko'ra, mamlakatda internet foydalanuvchilari soni 1,1 milliarddan oshib, internet qamrovi 78,6 foizni tashkil etdi. Onlayn to'lovlar va elektron tijorat foydalanuvchilari ulushining yuqoriligi natijasida onlayn chakana savdo hajmi 15,52 trillion yuanga (2,15 trillion AQSh dollari) yetdi va bu ko'rsatkich 2023-yilga nisbatan 7,2 foizga oshdi. Xitoy raqamli iqtisodiyotining yalpi ichki

mahsulotdagi ulushi taxminan 40 foizni tashkil etib, mamlakatning global iqtisodiy tizimdagi strategik ahamiyatini namoyon etmoqda.

Xitoy raqamli iqtisodiyotining shakllanishi 1994-yilda mamlakatning global internet tarmog‘iga to‘liq ulanilishi bilan boshlandi. Shu davrdan boshlab Xitoy taqlidiy innovatsiyalardan mustaqil innovatsiya bosqichiga o‘tib, ayrim yo‘nalishlarda yetakchi mavqega ega bo‘la boshladi. 2000-yillarning boshlarida AQSh va Yevropada “dot-com” inqirozi yuz bergan bo‘lsa-da, Xitoyda Tencent, Alibaba va Baidu kabi yirik raqamli kompaniyalar shakllanib, milliy raqamli ekotizimning poydevorini yaratdi. Qisqa vaqt ichida mamlakat dunyodagi ikkinchi yirik raqamli iqtisodiyotga ega yetakchi davlatga aylandi.

Xitoy va Amerika Qo‘shma Shtatlarida asosiy raqamli platforma kompaniyalarining shakllanish davri 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Xitoy va AQShda internet-kompaniyalarning shakllanish davri

Soha	Xitoy korxonalari (tashkil etilishi/yil)	AQSH korxonalari (tashkil etilishi/yil)
Tezkor xabarlar	Tencent OICQ (1999)	MSN (1995)
Qidiruv tizimi Baidu	Baidu (2000)	Google (1998)
Onlayn xaridlar (B2C)	JD (1998)	Amazon (1994)
Onlayn xaridlar (C2C)	Taobao (2003)	eBay (1995)
Onlayn to‘lov	Alipay (2004)	Paypal (1998)
Onlayn ijtimoiy tarmoqlar	Sina (1998)	Twitter (2006)
Umumiy foydalaniladigan transport	Didi Dache (2012)	Uber (2010) ¹

1-jadval ma’lumotlaridan ko‘rinadiki, Xitoy raqamli kompaniyalari AQShga nisbatan kechroq tashkil etilgan bo‘lsa-da, qisqa muddat ichida tez sur‘atlarda rivojlanib, milliy va

¹ Ouyang, R., Jing, W., Liu, Z., Tang, A. Development of China’s Digital Economy: Path, Advantages and Problems. Sustainability, 2024.

global bozorlarda yetakchi mavqega erishgan. Bu holat Xitoyda raqamli iqtisodiyotning moslashuvchanligi, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi hamda keng ichki bozor imkoniyatlari bilan izohlanadi.

Xitoy Kommunistik Partiyasining 18-Milliy Kongressidan so‘ng raqamli iqtisodiyot davlat rivojlanish strategiyasining ustuvor yo‘nalishiga aylandi. Hukumat tomonidan raqamli transformatsiya iqtisodiy modernizatsiya, milliy raqobatbardoshlikni oshirish va global resurslar taqsimotida faol ishtirok etish vositasi sifatida e‘tirof etildi. Natijada raqamli infratuzilmani rivojlantirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va platforma iqtisodiyotini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha tizimli choralar amalga oshirildi.

Xitoy “bozorga asoslangan” raqamli rivojlanish modelini shakllantirib, iste‘molchi internetini rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berdi. Keng bozor hajmi, yuqori iste‘mol faolligi, rivojlangan logistika va to‘lov tizimlari raqamli iqtisodiyotning tez sur‘atlarda rivojlanishiga zamin yaratdi. 2014-yildan boshlab esa raqamli texnologiyalar sanoat sektoriga keng joriy etilib, sanoat interneti va “aqlli ishlab chiqarish” tizimlari shakllana boshladi.

SDG9 doirasida Xitoy 5G va 6G texnologiyalari, sun‘iy intellekt, blokcheyn, Big Data va bulutli hisoblash infratuzilmasini izchil rivojlantirib bormoqda. Bu jarayon sanoat tarmoqlarining raqamlashtirilishi, ishlab chiqarish samaradorligining oshishi va global innovatsion zanjirlardagi mavqening mustahkamlanishiga xizmat qilmoqda.

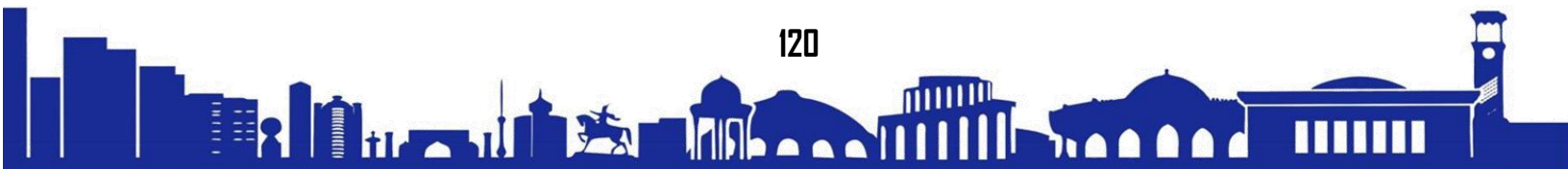
Xitoy hozirda dunyoning eng yirik elektron tijorat bozori hisoblanadi. 2023-yilda elektron savdo hajmi 15,4 trillion yuanga yetdi. Chegara orti elektron savdoning rivojlanishi SDG8 doirasida bandlik va tadbirkorlikni rag‘batlantirmoqda.

Xitoy Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari akademiyasi ma‘lumotlariga ko‘ra, 2012–2022-yillarda raqamli iqtisodiyot hajmi 11 trillion yuandan 50,2 trillion yuangacha oshdi.

SDG16 doirasida elektron hukumat, raqamli identifikatsiya, elektron imzo va elektron viza tizimlari joriy etilib, davlat boshqaruvi samaradorligi oshirildi.

To‘lov tizimlarining raqamlashtirilishi natijasida Alipay, WeChat Pay va raqamli yuan (e-CNY) moliyaviy infratuzilmani modernizatsiya qildi.

Sog‘liqni saqlash, ta‘lim va davlat xizmatlarining raqamlashtirilishi inson kapitalini rivojlantirish va ijtimoiy tenglikni ta‘minlashda muhim rol o‘ynamoqda.

Umuman olganda, tahlil natijalari Xitoyda raqamli iqtisodiyot infratuzilma, davlat siyosati, innovatsiyalar va bozor mexanizmlarining uyg'unlashuvi asosida shakllanayotganini ko'rsatadi. Ushbu model mamlakatning jahon iqtisodiyotidagi yetakchi mavqeini mustahkamlab, barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Xitoy Xalq Respublikasida raqamlashtirish jarayoni mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining strategik ustuvor yo'nalishiga aylangan. Raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi aholining turmush tarzini tubdan o'zgartirib, raqamli xizmatlardan foydalanishni kundalik ehtiyoj darajasiga olib chiqdi. Raqamli infratuzilmaning izchil rivojlanishi, 5G va 6G texnologiyalari, sun'iy intellekt, blokcheyn hamda bulutli hisoblash tizimlarining jadal tatbiq etilishi iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida samaradorlik va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qilmoqda.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, Xitoyda raqamli iqtisodiyot nafaqat texnologik modernizatsiya bosqichi, balki barqaror rivojlanishning muhim institutsional asosi sifatida shakllanmoqda. Raqamlashtirish strategiyasining Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG) bilan uyg'unlashuvi iqtisodiy o'sish, ijtimoiy farovonlik va ekologik barqarorlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga xizmat qiluvchi samarali rivojlanish modelini yuzaga keltirdi.

Xususan, raqamli sog'liqni saqlash tizimi, "Internet+Healthcare" va "Smart City" loyihalari doirasida joriy etilgan texnologik yechimlar inson kapitalini asrash, tibbiy xizmatlar sifati va qamrovini oshirish hamda hududlararo tafovutlarni qisqartirishda muhim rol o'ynamoqda. Bu jarayonlar ijtimoiy xizmatlarning inklyuzivligini ta'minlash va aholining hayot sifatini yaxshilashga bevosita xizmat qilmoqda.

Shuningdek, elektron tijorat, raqamli to'lov tizimlari va platforma iqtisodiyotining jadal rivojlanishi iqtisodiy faollikni oshirish, tadbirkorlikni rag'batlantirish va yangi bandlik shakllarini yaratishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Nusratillayevich va Normo'minovna tadqiqotlari natijalariga ko'ra, elektron savdoning milliy iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'siri ilmiy jihatdan asoslangan bo'lib, ushbu holat Xitoy tajribasida ham yaqqol namoyon bo'lmoqda [10].

Umuman olganda, Xitoyning raqamli rivojlanish modeli davlat siyosati, bozor mexanizmlari va innovatsion salohiyatning uyg'unlashuvi asosida shakllangan bo'lib, u

mamlakatning jahon iqtisodiyotidagi yetakchi mavqeini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Ushbu tajriba rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan O‘zbekiston uchun ham raqamli transformatsiyani jadallashtirish, barqaror iqtisodiy o‘shishni ta’minlash va xalqaro raqobatbardoshlikni oshirish borasida muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jiang H., Murmann J. P. The rise of China's digital economy: An overview // *Management and Organization Review*. – 2022. – Vol. 18, № 4. – P. 790–802.
2. Zhang W., Zhao S., Wan X., Yao Y. Study on the effect of digital economy on high-quality economic development in China // *PLoS One*. – 2021. – Vol. 16, № 9. – e0257365.
3. García-Herrero A., Xu J. How big is China’s digital economy? // *Bruegel Working Papers*. – 2018. – № 04. – P. 1–28.
4. Wang J., Wang B., Dong K., Dong X. How does the digital economy improve high-quality energy development? The case of China // *Technological Forecasting and Social Change*. – 2022. – Vol. 184. – 121960.
5. Shkvarya L. V., Hailing Y. Digital economy in China: Modern trends // *Institute of Scientific Communications Conference*. – Cham: Springer, 2019. – P. 1209–1216.
6. Song M., Zheng C., Wang J. The role of digital economy in China's sustainable development in a post-pandemic environment // *Journal of Enterprise Information Management*. – 2022. – Vol. 35, № 1. – P. 58–77.
7. Ma X., Feng X., Fu D., Tong J., Ji M. How does the digital economy impact sustainable development? An empirical study from China // *Journal of Cleaner Production*. – 2024. – Vol. 434. – 140079.
8. Pan W., Xie T., Wang Z., Ma L. Digital economy: An innovation driver for total factor productivity // *Journal of Business Research*. – 2022. – Vol. 139. – P. 303–311.
9. Zhang Z., Sun C., Wang J. How can the digital economy promote the integration of rural industries? Taking China as an example // *Agriculture*. – 2023. – Vol. 13, № 10. – 2023.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

10. Nusratillayevich O. S., Normo'minovna E. N. Analysis of the impact of e-commerce on the country's economic growth // Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2023. – Vol. 3, № 4. – P. 63–70.
11. <https://www.venturousgroup.com/resources/digital-economy-in-china-a-thriving-force/>
12. <https://www.statista.com/statistics/270325/distribution-of-gross-domestic-product-gdp-across-economic-sectors-in-china/?srsltid=AfmBOoqUmyGRcskGa5AeXtgwD1AmD96snNYschbmIrkVy8YoPx3BYywK>
13. <https://www.statista.com/statistics/278487/number-of-mobile-payment-users-in-china/?srsltid=AfmBOop6Qfm2GZgaPGgsBw7MWiisg3-Dx-EBEaj15YUXhf-ymziUukeS>
14. https://en.wikipedia.org/wiki/China_RealDID
15. Digital health governance in China by a whole-of-society approach. Minmin Wang, Xinran Lu, Yeting Du, Zhiqu Liu, Xiangning Li, Xuetong Zhao, Minghui Ren, Jiensheng Wang, Yinzi Jing. 2025

O‘ZBEK TILI LISONIY MANZARASIDA “AQL VA DONOLIK” KONTSEPTLARINING KOGNITIV TAHLILI

Alimardonova Manzura

O‘zbek tili va adabiyoti fakulteti Lingvistika (o‘zbek tili) mutaxassisligi 1- kurs
Magistri

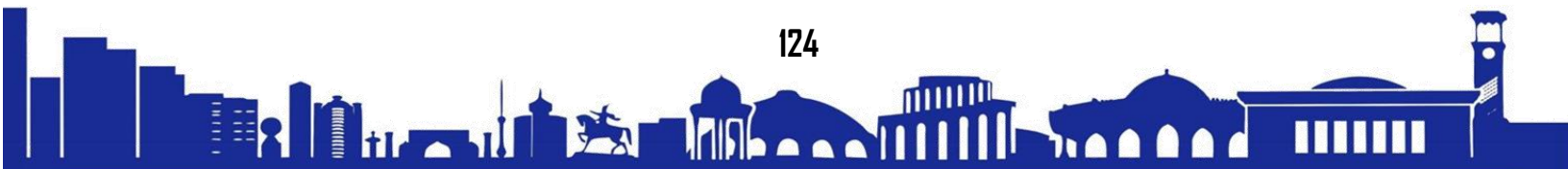
Tursunali Jumayev, professor, filologiya
fanlari doktori (DSc)

Annotatsiya : Mazkur ilmiy maqolada o‘zbek tili lisoniy manzarasida “aql” va “donolik” kontseptlarining kognitiv-lingvistik xususiyatlari tadqiq etiladi. Ushbu kontseptlarning semantik maydoni, strukturaviy tarkibi hamda leksik, frazeologik va paremiologik birliklar orqali ifodalanish usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, “aql” va “donolik” kontseptlarining milliy tafakkur, ma’naviy qadriyatlar hamda axloqiy qarashlar bilan bog‘liqligi ilmiy asosda ochib beriladi. Tadqiqot natijalari o‘zbek tilining kontseptual manzarasini aniqlashda muhim nazariy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: Aql kontsepti, donolik kontsepti, lisoniy manzara, kognitiv tahlil, milliy tafakkur, lingvokulturologiya.

Аннотация : В статье исследуются когнитивно-лингвистические особенности концептов «разум» и «мудрость» в языковой картине мира узбекского языка. Анализируются семантические поля данных концептов, их структурные компоненты и способы языковой репрезентации через лексические, фразеологические и паремиологические единицы. Раскрывается связь концептов «разум» и «мудрость» с национальным мышлением, духовными ценностями и нравственными ориентирами. Результаты исследования имеют теоретическую значимость для изучения концептуальной картины мира узбекского языка.

Ключевые слова: концепт разума, концепт мудрости, языковая картина мира, когнитивный анализ, национальное мышление.

Annotation : This scientific article examines the cognitive-linguistic features of the concepts “mind” and “wisdom” in the linguistic worldview of the Uzbek language. The semantic fields, structural components, and linguistic representation of these concepts through lexical, phraseological, and paremiological units are analyzed. The relationship between the concepts of mind and wisdom and national thinking, spiritual values, and moral principles is revealed. The research results are of theoretical significance for studying the conceptual worldview of the Uzbek language.

Keywords: concept of mind, concept of wisdom, linguistic worldview, cognitive analysis, national mentality

Zamonaviy tilshunoslikda kontsept tushunchasi inson tafakkuri va madaniyatining til orqali ifodalanishini o‘rganishda muhim ilmiy kategoriya sifatida qaralmoqda. Antropotsentrik yondashuv doirasida til birliklari insonning bilish jarayonlari, dunyoqarashi va qadriyatlar tizimi bilan uzviy bog‘liq holda tadqiq etilmoqda. Shu nuqtayi nazardan, “aql” va “donolik” kontseptlari o‘zbek tilining lisoniy manzarasida markaziy o‘rin egallovchi kognitiv birliklar sifatida alohida ilmiy qiziqish uyg‘otadi.

Kognitiv tilshunoslik atamasining mazmuni inglizcha cognitive-bilishga oid so‘zi bilan bog‘liq. Konsept kognitiv tilshunoslikdagi asosiy tushunchalardan biridir. Konseptning shakllanishi individual obraz tug‘ilishidan boshlanib, lisoniy birlikning paydo bo‘lishi bilan tugaydi. Konsept mental tuzilma bo‘lib, u turli tarkibdagi va ko‘rinishdagi bilimlar kvanti yoki umumlashmasidir. Kognitiv tilshunoslik tilni umumiy kognitiv mexanizm sifatida o‘rganuvchi sohadir. V.Z. Demyankov fikriga ko‘ra, unda til tizimining axborotni qayta ishlashdagi roli nutq yaratilishi va idrok etilishi nuqtai nazaridan o‘rganiladi. Bunda nutq yaratuvchi va uni idrok etuvchi subektlar-so‘zlovchi va tinglovchiga axborotni qayta ishlovchi tizim sifatida qaraladi. Olimning fikricha, tilshunoslik sohasida faoliyat yurituvchi har bir tilshunos kognitiv tilshunoslik bilan shug‘ullanmoqchi bo‘lsa, ushbu sohaning yuzaga kelishiga asos bo‘lgan psixologiya, nevrologiya, gnesologiya, sotsiologiya, sun‘iy intellekt kabi fanlardan ham xabardor bo‘lishi talab etiladi.

Kognitiv tilshunoslik kognitiv faoliyat tushunchasi bilan uzviy bog‘liqdir. Kognitiv faoliyat insonning biror narsa yoki voqelikni idrok etishini amalga oshiruvchi tafakkur

jarayonidir. Professor A. Mamatov tomonidan e'lon qilingan "Tilga kognitiv yondashuvning mohiyati nimada?" nomli maqolasida kognitiv tilshunoslikning vazifasi va unga oid tushunchalarning lingvistik mohiyati haqida fikr yuritgan. Jahon tilshunosligida N.Xomskiy, J.Lakkof, V.N. Teliya, Z.D. Popova, Ch. Filommer, R. Langaker kabi tilshunos olimlar kognitiv tilshunoslikning asosi bo'lgan prototip, ssenariy, freym, konseptuallashtirish, kategoriyalashtirish, konseptosfera kabi terminlar borasida fikr mulohazalar bildirishgan.

"Aql" va "donolik" kontseptlari o'zbek xalqining intellektual salohiyati, hayotiy tajribasi hamda axloqiy qarashlarini aks ettiruvchi muhim semantik birliklardir. Ushbu maqolada mazkur kontseptlarning mazmuniy tuzilishi, ifodalanish shakllari va madaniy mohiyati kompleks tahlil qilinadi.

"Aql" va "donolik" kontseptlarining kognitiv mohiyati

Kognitiv lingvistika nuqtayi nazaridan "aql" kontsepti insonning tafakkur faoliyati, mantiqiy fikrlash qobiliyati va qaror qabul qilish jarayonlarini ifodalovchi kognitiv birlikdir. "Donolik" esa tajriba, bilim va ma'naviy yetuklik asosida shakllangan yuqori darajadagi intellektual holatni anglatadi.

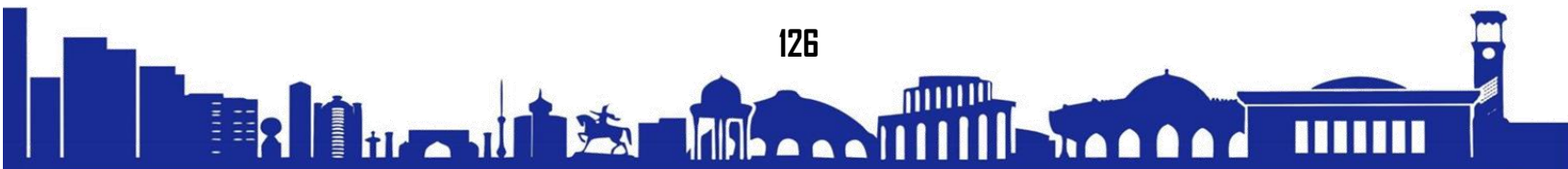
O'zbek tilida bu ikki kontsept o'zaro yaqin semantik munosabatda bo'lib, bir-birini to'ldiruvchi ma'nolarni ifodalaydi.

"Aql" va "donolik" kontseptlarining semantik maydoni

Mazkur kontseptlarning semantik maydoni quyidagi birliklarni qamrab oladi: aql, tafakkur, idrok, farosat, zakovat, dono, oqil, zukko. Ushbu birliklar kontseptlarning turli jihatlarini ochib beradi va ularning keng ma'no doirasiga ega ekanligini ko'rsatadi.

Masalan, "dono kishi", "oqil inson", "zakovatli yosh" kabi birikmalar aql va donolikning ijobiy baholanishini ifodalaydi.

Leksik birliklarda kontseptlarning ifodalanishi

O‘zbek tilida “aql” va “donolik” kontseptlari turli leksik birliklar orqali ifodalanadi. Bunga “aql”, “donolik”, “farosat”, “zakovat”, “idrok” kabi so‘zlar misol bo‘la oladi. Ushbu birliklar kontseptlarning mazmuniy komponentini tashkil etib, milliy tafakkurni aks ettiradi.

Frazeologik birliklarda “aql” va “donolik” kontseptlari

Frazeologik birliklar kontseptlarning obrazli jihatlarini ochib beruvchi muhim til vositasidir. Masalan, “aqlini ishlatmoq”, “aql yetmoq”, “donolik bilan ish tutmoq”, “oqilona yo‘l tanlamoq” kabi iboralar insonning intellektual faoliyatini obrazli tarzda ifodalaydi.

Bu birliklar kontseptlarning kognitiv modelini til orqali namoyon qiladi.

Paremiologik birliklarda kontseptlarning aks etishi

Maqol va matallar o‘zbek xalqining hayotiy tajribasi va ma’naviy qadriyatlarini aks ettiradi. “Aql bilan ish qilgan adashmas”, “Donolik – inson ziynati”, “Oqil odam so‘z bilan yengar” kabi maqollar kontseptlarning aksiologik mohiyatini ochib beradi.

Bu paremiologik birliklar aql va donolikning ijtimoiy ahamiyatini yaqqol ko‘rsatadi.

“Aql” va “donolik” kontseptlarining aksiologik xususiyatlari

O‘zbek lisoniy manzarasida “aql” va “donolik” kontseptlari yuqori ijobiy qadriyat sifatida baholanadi. Ushbu kontseptlar insonning komilligi, yetukligi va jamiyatdagi mavqeini belgilovchi mezon sifatida talqin etiladi.

Bu holat o‘zbek xalqining axloqiy qarashlar tizimida intellektual salohiyatning muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi.

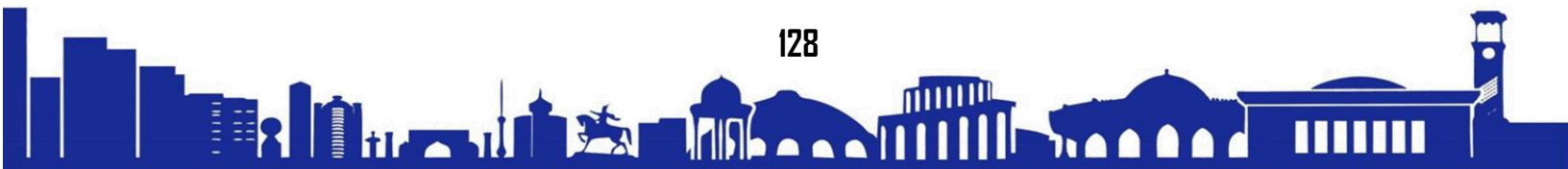
Kontseptlarning kontseptual manzaradagi o‘rni

“Aql” va “donolik” kontseptlari o‘zbek tilining kontseptual manzarasida markaziy kognitiv birliklar hisoblanadi. Ular insonning borliqni anglash jarayonida muhim semantik tayanch vazifasini bajaradi. Ushbu kontseptlar orqali milliy tafakkurning asosiy xususiyatlari aniqlanadi.

Xulosa qilib aytganda, “aql” va “donolik” kontseptlari o‘zbek tili lisoniy manzarasida muhim o‘rin tutuvchi kognitiv birliklar sifatida namoyon bo‘ladi. Ularning leksik, frazeologik va paremiologik birliklar orqali ifodalanishi milliy tafakkur va madaniy qadriyatlarning til orqali aks etishini ko‘rsatadi. Mazkur kontseptlarning semantik, obrazli va aksiologik jihatlarini o‘rganish o‘zbek tilining kontseptual manzarasini chuqurroq anglash imkonini beradi. Tadqiqot natijalari magistrlik dissertatsiyasi doirasida muhim ilmiy ahamiyatga ega. Kognitiv tilshunoslik sohalararo muloqotning mahsulidir. So‘ngi yillarda kognitiv tilshunoslik doirasidagi tadqiqotlar soni keskin oshib bormoqda. Kognitiv tilshunoslik, kognitologiyaning boshqa sohalaridan farqli holda, inson tomonidan til tizimini va ushbu tizimni harakatga keltiruvchi omillarni o‘zlashtirishi va ulardan foydalanish qoidalarini qay yo‘sinda tartibga solinishi kabi masalalar bilan shug‘ullanadi. Kognitivist – tilshunos lisoniy hodisalarning tafakkur faoliyatidagi o‘rni, bajaradigan vazifalari bilan qiziqadi. Lekin bu qiziqish oddiy emas. U (kognitivist) lisoniy va tafakkur faoliyatlari munosabatlarining yuzaga keltiruvchi sabablarni qidiradi va bu sabablar oqibati bo‘lgan muloqot matnlari – lisoniy tuzilmalarni tarkiban va mazmunan anglashga, tahlil qilishga harakat qiladi. Demak, kognitiv tilshunoslik asosan inson lisoniy faoliyatini sabab va oqibat bog‘liqligida tadqiq etuvchi, “tushuntiruvchi” fan sohasidir.

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TEACHING LITERATURE TO ADULT LEARNERS

Usmonova Sevara Sultonovna

Ferghana state university , PHD

Ismoilova Dildora Doniyorjon qizi

Ferghana state university, Master's Student

Rashidova Ozoda Islom qizi

Ferghana state university , Master's Student

Abstract : The rapid development of Artificial Intelligence (AI) has significantly transformed educational practices, including the teaching of literature. This article explores the role of AI in teaching literature to adult learners, focusing on its pedagogical potential, challenges, and implications. Adult learners differ from younger students in terms of motivation, learning strategies, and life experience, which makes the integration of AI tools particularly relevant and effective. The paper examines how AI-based technologies such as chatbots, adaptive learning systems, text analysis tools, and multimedia platforms support literary comprehension, critical thinking, and learner autonomy. Furthermore, the study situates the use of AI within social, historical, and cultural contexts, highlighting how digital transformation reshapes literary education in the 21st century. By drawing on existing academic literature and educational theories, this article argues that AI, when used responsibly, can enhance engagement, accessibility, and interpretative skills in adult literature classrooms. However, it also addresses ethical concerns, limitations, and the need for teacher mediation. The article concludes that AI should be viewed not as a replacement for teachers but as a complementary tool that enriches literary instruction for adult learners.

Keywords: Artificial Intelligence, literature teaching, adult learners, educational technology, digital pedagogy

Annotatsiya: Sun'iy intellekt (SI) ning jadal rivojlanishi ta'lim amaliyotini, jumladan adabiyot o'qitishni ham sezilarli darajada o'zgartirdi. Ushbu maqola kattalar ta'limida adabiyot o'qitishda sun'iy intellektning o'rnini o'rganib, uning pedagogik imkoniyatlari, muammolari va ta'sir jihatlariga e'tibor qaratadi. Katta yoshdagi o'quvchilar motivatsiya,

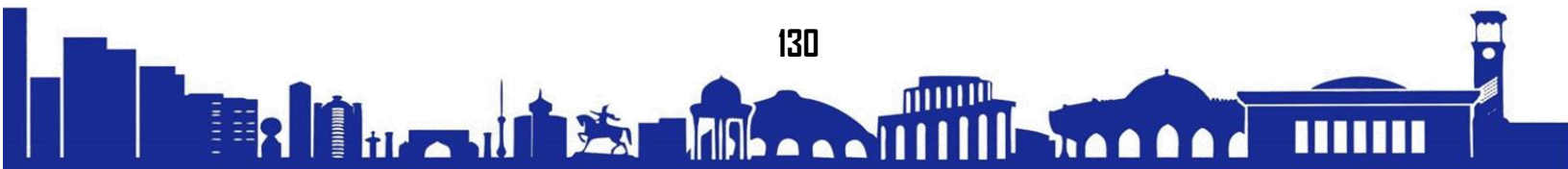
o'rganish strategiyalari va hayotiy tajriba nuqtayi nazaridan yosh o'quvchilardan farq qiladi, bu esa SI vositalarini joriy etishni ayniqsa dolzarb va samarali qiladi. Maqolada chatbotlar, moslashuvchan (adaptiv) ta'lim tizimlari, matn tahlili vositalari va multimediyaga platformalari kabi SI asosidagi texnologiyalarning adabiy matnni tushunish, tanqidiy fikrlash va o'quvchi mustaqilligini rivojlantirishdagi roli tahlil qilinadi. Shuningdek, tadqiqot SI dan foydalanishni ijtimoiy, tarixiy va madaniy kontekstlarda ko'rib chiqib, raqamli transformatsiya XXI asrda adabiy ta'limni qanday qayta shakllantirayotganini yoritadi. Mavjud ilmiy adabiyotlar va ta'lim nazariyalariga tayangan holda, maqola sun'iy intellekt mas'uliyat bilan qo'llanilganda, kattalar uchun adabiyot darslarida ishtirokni, qulaylikni va talqin qilish ko'nikmalarini oshirishi mumkinligini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, axloqiy masalalar, cheklovlar va o'qituvchining vositachilik rolining zarurligi ham muhokama qilinadi. Maqola xulosasida sun'iy intellekt o'qituvchini almashtiruvchi emas, balki kattalar ta'limida adabiy o'qitishni boyituvchi qo'shimcha vosita sifatida qaralishi lozimligi qayd etiladi.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, adabiyot o'qitish, katta yoshdagi o'quvchilar, ta'lim texnologiyalari, raqamli pedagogika

Introduction

In recent decades, education has undergone profound changes due to technological advancements. Among these developments, Artificial Intelligence (AI) has emerged as one of the most influential forces shaping modern teaching and learning environments. AI is increasingly used in language learning, assessment, curriculum design, and personalized instruction. One area that has gained growing attention is the application of AI in teaching literature, particularly to adult learners.

Adult learners represent a unique group within educational contexts. They often return to education with clear goals, strong motivation, and rich life experiences. Unlike younger learners, adults tend to prefer practical, self-directed, and meaningful learning experiences (Knowles, Holton, & Swanson, 2015). Teaching literature to adults, therefore, requires flexible methodologies that encourage interpretation, discussion, and critical engagement with texts. AI-based tools offer new possibilities to meet these needs by supporting individualized learning paths, interactive analysis, and immediate feedback.

The teaching of literature has traditionally relied on close reading, classroom discussion, and teacher-led interpretation. While these methods remain valuable, they may not fully address the diverse learning preferences and time constraints of adult learners. The integration of AI introduces innovative approaches that allow learners to interact with literary texts in dynamic and multimodal ways. At the same time, the use of AI in humanities education raises important questions about authenticity, creativity, and the role of human interpretation.

This article aims to provide an in-depth analysis of the use of AI in teaching literature to adult learners. It examines the social, historical, and cultural contexts of AI in education, discusses practical applications of AI tools, and evaluates their benefits and limitations. By synthesizing scholarly sources and pedagogical perspectives, the paper seeks to contribute to the ongoing discussion on digital transformation in literary education.

Adult Learners and Literary Education

Adult education is grounded in the theory of andragogy, which emphasizes learner autonomy, experience-based learning, and internal motivation (Knowles et al., 2015). Adult learners often approach literature not merely as an academic subject but as a means of understanding social issues, cultural identity, and personal experience.

Literature provides adults with opportunities to reflect on moral dilemmas, historical events, and human emotions.

However, adult learners may face challenges such as limited study time, anxiety about academic performance, or unfamiliarity with literary terminology. Traditional literature teaching methods may not always address these issues effectively. AI-supported instruction can help bridge this gap by offering flexible access to materials, simplified explanations, and personalized support tailored to individual needs.

Historical and Social Context of AI in Education

The integration of AI into education is part of a broader historical shift toward digital learning. From the introduction of computers in classrooms in the late 20th century to the rise of online learning platforms, technology has continually reshaped educational practices. AI represents the next stage of this evolution, characterized by automation, data-driven personalization, and intelligent interaction.

Socially, the increasing demand for lifelong learning has made adult education more important than ever. In a globalized and rapidly changing world, adults must continuously

update their skills and knowledge. AI technologies respond to this demand by enabling scalable and accessible learning opportunities. In literature education, this means that adult learners can engage with canonical and contemporary texts regardless of geographical or institutional constraints.

Culturally, AI tools can support multicultural and inclusive approaches to literature. Through translation tools, contextual explanations, and cross-cultural comparisons, AI helps learners understand texts from different literary traditions. This is particularly valuable in diverse adult classrooms where learners bring varied linguistic and cultural backgrounds.

AI Tools Used in Teaching Literature

Several AI-based tools have proven useful in teaching literature to adult learners:

a) AI Chatbots and Virtual Assistants

Chatbots such as AI-powered tutors can answer questions about plot, characters, themes, and literary devices. For adult learners, these tools provide non-judgmental support and allow learners to ask questions at their own pace. Chatbots can also simulate literary discussions, encouraging learners to articulate interpretations and arguments.

b) Text Analysis and Natural Language Processing (NLP)

AI tools using NLP can analyze texts for vocabulary difficulty, stylistic features, and thematic patterns. These tools help adult learners understand complex literary language and recognize narrative structures. For example, sentiment analysis can highlight emotional shifts in a novel, supporting deeper interpretation.

c) Adaptive Learning Platforms

Adaptive systems adjust content based on learners' progress and preferences. In literature teaching, this may involve recommending supplementary texts, explanations, or exercises tailored to individual comprehension levels. Such personalization is particularly beneficial for adult learners with diverse educational backgrounds.

d) Multimedia and AI-Generated Content

AI can generate summaries, discussion questions, and creative prompts related to literary texts. Multimedia adaptations, such as audio narration or visual storytelling, make literature more accessible and engaging for adult learners, especially those who prefer auditory or visual learning styles.

Pedagogical Benefits of AI in Literature Teaching

The use of AI in teaching literature offers several pedagogical advantages:

First, AI enhances learner autonomy. Adult learners can control the pace and depth of their study, revisiting explanations or exploring additional resources as needed. This aligns with adult learning principles and increases motivation.

Second, AI supports critical thinking rather than replacing it. When used effectively, AI tools prompt learners to compare interpretations, analyze themes, and justify opinions. For example, AI-generated discussion questions can serve as starting points for deeper human-led analysis.

Third, AI increases accessibility. Learners with language difficulties or limited literary background can benefit from simplified explanations and scaffolding. This democratizes access to literature and encourages participation from learners who might otherwise feel excluded.

Challenges and Ethical Considerations

Despite its benefits, the use of AI in teaching literature also presents challenges. One major concern is over-reliance on AI-generated interpretations, which may limit original thinking. Literature is inherently subjective, and excessive dependence on AI explanations may discourage personal engagement with texts.

Another issue is data privacy and ethical use of technology. Educational institutions must ensure that AI tools comply with data protection regulations and respect learners' privacy. Additionally, teachers need training to use AI responsibly and critically.

There is also the risk of cultural bias embedded in AI systems. Since AI tools are trained on existing data, they may reflect dominant cultural perspectives and marginalize alternative voices. Teachers play a crucial role in addressing these limitations and guiding learners toward critical awareness.

The Role of the Teacher in AI-Supported Literature Classes

AI does not replace the teacher but redefines their role. In AI-supported classrooms, teachers act as facilitators, critical guides, and cultural mediators. They help learners evaluate AI-generated content, encourage discussion, and connect literary texts to real-life experiences.

For adult learners, the human element remains essential. Teachers provide emotional support, ethical guidance, and interpretative depth that AI cannot fully replicate. Effective literature teaching, therefore, relies on a balanced integration of AI tools and human expertise.

Conclusion

The use of Artificial Intelligence in teaching literature to adult learners represents a significant development in modern education. AI tools offer innovative ways to enhance literary comprehension, engagement, and accessibility while supporting the unique needs of adult learners. By providing personalized learning experiences, interactive analysis, and flexible access to resources, AI enriches traditional approaches to literature teaching.

However, the integration of AI must be approached critically and ethically. Teachers play a central role in ensuring that AI supports rather than replaces human interpretation and creativity. When used thoughtfully, AI can become a powerful ally in fostering critical thinking, cultural awareness, and lifelong appreciation of literature among adult learners.

In conclusion, AI should be viewed as a complementary pedagogical tool that expands the possibilities of literary education in the digital age. Its successful implementation depends on informed educators, responsible use, and a continued commitment to the human values at the heart of literature.

References

Knowles, M. S., Holton, E. F., & Swanson, R. A. (2015). *The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development* (8th ed.). Routledge

Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence unleashed: An argument for AI in education*. Pearson.

Selwyn, N. (2019). *Should robots replace teachers? AI and the future of education*. Polity Press.

Stockwell, G. (2022). Artificial intelligence and language learning: Pedagogical possibilities and challenges. *Computer Assisted Language Learning*, 35(1–2), 1–15.

Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(39), 1–27.

DAVLAT MOLİYASINI BOSHQARISH MEXANIZMINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Qodirov Hasan Do`stqobilovich –

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Moliya va turizm kafedrası o`qituvchisi

<https://orcid.org/0009-0007-6129-5446>

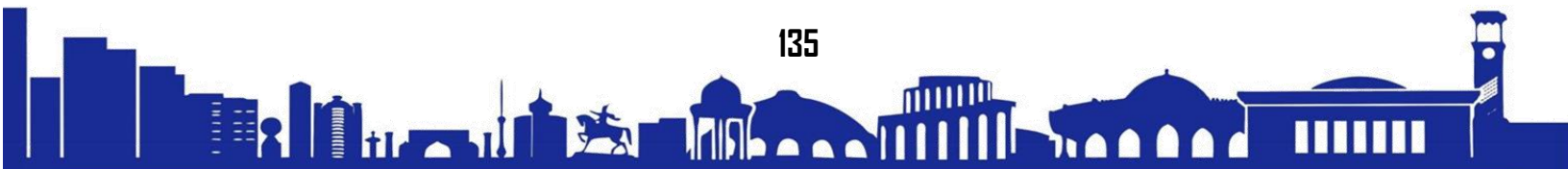
finance7uz@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada davlat moliyasini boshqarish mexanizmining ilmiy-nazariy asoslari tahlil qilingan. Davlat moliyasini boshqarish, davlatning moliyaviy manbalarini boshqarish, ulardan foydalanish va samarali taqsimlash jarayonini o`z ichiga oladi. Bu jarayonning ilmiy-teoriyaviy asoslari asosan davlat moliyasining prinsiplari, model va mexanizmlariga qaratilgan. Maqolada davlat moliyasini boshqarishning nazariy asoslari, davlat budjetini shakllantirish va xazina ishlari orqali iqtisodiy barqarorlikni ta`minlashga qaratilgan islohotlar, moliya xizmatlarining shaffofligini oshirishga qaratilgan amaliy usullar ko`rsatiladi. Shu bilan birga, O`zbekiston Respublikasining davlat moliyasini boshqarish mexanizmining o`ziga xos xususiyatlari va ularning zamonaviy iqtisodiy tizimdagi o`rni ko`rib chiqiladi.

Kalit so`zlar: Davlat moliyasi, moliya boshqaruvi, budjetlashtirish, xazina, moliya tizimi, davlat qarzi, moliya munosabatlari, iqtisodiy barqarorlik, shaxsiy moliya, innovatsion ishlanmalar.

KIRISH

Davlat moliyasini boshqarish davlatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini ta`minlashda muhim o`rin tutadi. Bu mexanizm mamlakatning barqaror iqtisodiy o`sishini ta`minlashga, shu bilan birga, ijtimoiy adolatni tiklashga yordam beradi. Davlat moliyasini boshqarishning nazariy asoslari davlat organlarining moliyaviy manbalarni to`g`ri taqsimlash, ularni samarali sarflash va raqobatli raqamli iqtisodiy muhitda amaliyotga joriy etish bilan bog`liqdir. Davlat moliyasini boshqarish mexanizmlarini aniqlashtirish, ularning xususiyatlarini ko`rsatish, moliyaviy munosabatlar o`rtasidagi aloqa va zamonaviy moliya tizimlarining funksional rolini tushunish muhimdir. Davlat moliyasini boshqarishni yangi usullar asosida takomillashtirish, davlatning moliyaviy xizmatlari sifati va dasturlarini

optimallashtirish bo'yicha bilimlarni oshirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar ahamiyatga ega.

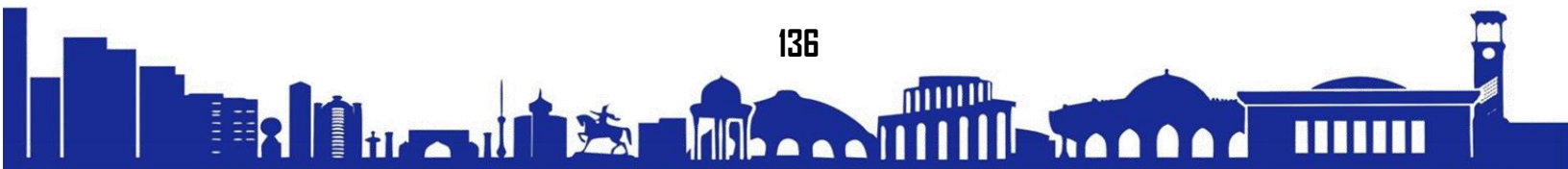
Davlat moliyasini boshqarishning ilmiy-teoriyaviy asoslarini ishlab chiqish davlat iqtisodiyotini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, davlat moliyasini boshqarish tizimini mustaxkamlash, moliyaviy manbalarni samarali taqsimlash va budget xarajatlarini aniqlashtirish, soliq tizimini yaxshilash hamda korrupsiyaga qarshi kurashishda muammolarni hal qilish uchun qo'llaniladigan amaliy yo'nalishlar asosiy hisoblanadi. Davlat moliyasini boshqarish mexanizmining nazariy asoslarini shakllantirish uchun, birinchi navbatda, moliya tizimini, davlat budjetini shakllantirish va xazina tizimlarini rivojlantirish va ularni bosqichma-bosqich amalga oshirishga alohida e'tibor qaratilgan.

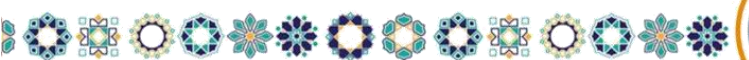
Shu bilan birga, davlat moliyasini boshqarishning zamonaviy nazariy asoslari umumiy ravishda davlat moliyasining samaradorligini oshirishga, investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashga va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan. Davlat moliyasini boshqarishning nazariy asoslari mamlakatdagi iqtisodiy siyosat va moliya instrumentlarini aniq va samarali ishlab chiqishga xizmat qiladi. Bu maqsadga erishish uchun yangi iqtisodiy modellarni tadbiq etish, moliya boshqaruvi tizimini tartibga solish va moliyaviy faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarur.

ASOSIY QISM

Davlat moliyasi davlatning iqtisodiy faoliyatining muhim qismi bo'lib, mamlakatning iqtisodiy resurslarini samarali boshqarish, ularni taqsimlash, davlatning ijtimoiy va iqtisodiy xizmatlarini moliyalashtirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy manbalarni jalb qilish va ulardan foydalanishni ta'minlaydi. Davlat moliyasining tushunchasi, kelib chiqishi va tizimi haqidagi ilmiy tadqiqotlar davlatning iqtisodiy barqarorligini saqlash va uning rivojlanishini ta'minlash uchun muhimi hisoblanadi. Davlat moliyasini boshqarishning samaradorligi, shuningdek, ijtimoiy adolat va fuqarolarga xizmat ko'rsatishning sifatini oshirishga xizmat qiladi. Maqsadi davlat moliyasini boshqarishning nazariy va amaliy asoslarini o'rganish, shu bilan birga, iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun amalga oshiriladigan islohotlarning zarurligini ko'rsatishdir.

Davlat moliyasining tushunchasi tarixi bir necha asrlar davomida shakllangan. Davlat moliyasi - davlatning moliyaviy manbalarini boshqarish, soliq tizimini shakllantirish, budjetni tayyorlash, xazina manbalari va davlat qarzini boshqarishga qaratilgan mexanizm. Davlat moliyasining ilk shakllari mamlakatlarning iqtisodiy va siyosiy yoshligiga bog'liq

bo‘lib, ularning eng asosiy maqsadi davlat faoliyatini moliyalashtirish va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash edi. Masalan, antika davrida davlatlar moliyasini boshqarish uchun soliqlar va aholidan olinadigan tushumlar hisobidan foydalangan.

Davlat moliyasining paydo bo‘lishi davlat organlarining birlamchi ehtiyojlarini qondirish, masalan, davlat mudofaasi, huquqni muhofaza qilish va ijtimoiy xizmatlarni ko‘rsatishga qaratilgan moliyaviy manbalarni yig‘ishga asoslangan. Bugungi kunda davlat moliyasini boshqarish faqatgina resurslarni to‘plashdan ko‘ra, ularni samarali taqsimlashga va iqtisodiy muammolarni hal qilishga yo‘naltirilgan. Davlat moliyasini boshqarishning ilk shakllari, boshqalar bilan birga, davlat xazinasini tashkil qilish va soliq tizimini nazarda tutadi.

Ma‘ruza mavzui bo‘yicha davlat moliyasini boshqarishni shakllantirishda boshlang‘ich nazorat va iqtisodiy siyosat muhim ahamiyatga ega. Masalan, 18-asrda Fransiyada davlat moliyasini boshqarish tizimi bo‘yicha islohotlar olib borildi va davlat soliq tizimiga asos solish uchun bir qator me‘yorlar qabul qilindi. Fransiyadagi moliya boshqaruvi ilk bosqichda soliqlarning ko‘payishi va davlatning budjetini moliyalashtirishda samarali mexanizmlar shakllanishiga olib keldi. Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiy tizimlarda davlat moliyasini boshqarishning barcha elementlari yangilandi.

Davlat moliyasi tizimi davlatning moliyaviy manbalarini to‘plash, ulardan foydalanish va samarali boshqarish mexanizmlarini o‘z ichiga oladi. Bu tizimni quyidagi asosiy elementlar tashkil etadi:

1. **Soliq tizimi** - davlat moliyasini boshqarishning muhim mexanizmlaridan biri bo‘lib, fuqarolar va tadbirkorlardan olinadigan soliqlar davlat budjetiga tushadi. Soliq tizimi, soliq stavkalari va soliqni yig‘ish mexanizmi iqtisodiy tizimning samarali ishlashini ta‘minlaydi.

2. **Davlat budjeti** - davlat moliyasining asosiy manbalaridan biri bo‘lib, davlatning moliyaviy aktivlarini taqsimlash, ulardan foydalanish va davlat xizmatlarini moliyalashtirishga yo‘naltirilgan. Davlat budjeti quyidagi negiziy elementlarni o‘z ichiga oladi: daromadlar (soliqlar, davlat mo‘jaralari va boshqa manbalardan tushadigan mablag‘lar) va xarajatlar (milliy mudofaa, ijtimoiy xizmatlar, ta‘lim, salomatlik va infratuzilma).

3. **Xazina** - davlatning moliyaviy manbalarini saqlash, ularni yo‘naltirish va bu manbalardan foydalanishga asoslangan organ bo‘lib, budget mablag‘larini to‘plash va sarflashga mas’uldir.

4. **Davlat qarzi** - davlatning iqtisodiy faoliyatini moliyalashtirish uchun olingan mablag‘lardan biridir. Davlat qarzi milliy va xalqaro moliya bozorlaridagi barqarorlikka bog‘liq bo‘lib, davlatning moliyaviy yordamini ko‘rsatish, inflyatsiyani nazorat qilish va iqtisodiy o‘shishni ta‘minlash uchun muhim hisoblanadi.

Davlat moliyasining asosiy maqsadi iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash, ijtimoiy adolatni saqlash, davlat xizmatlarini fuqarolarga samarali taqdim etishdan iborat. Bundan tashqari, davlat moliyasining boshqa vazifalariga quyidagilar kiradi:

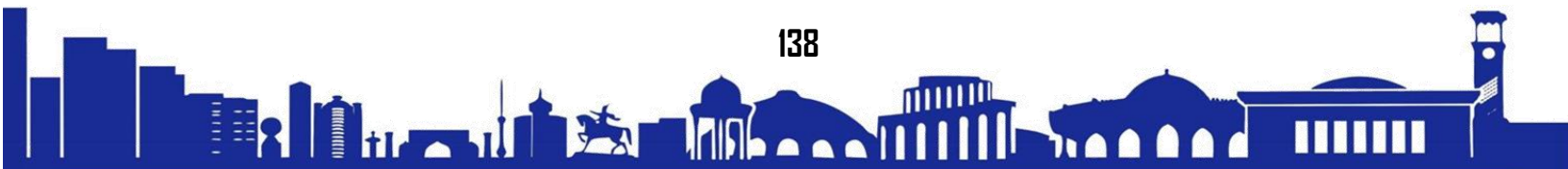
1. **Iqtisodiy xavf-xatarlardan himoya qilish** - davlat moliyasini boshqarish muammolarini hal qilish va iqtisodiy xavflarni kamaytirish.

2. **Soliq tizimini samarali tashkillashtirish** - soliq yig‘ish va sarflashning aniq mexanizmlarini ishlab chiqish, soliq to‘lovchilarni qo‘llab-quvvatlash va soliq yuklamasini optimallashtirish.

3. **Ijtimoiy xizmatlar va moliyalashtirishni ta‘minlash** - ta‘lim, salomatlik va infratuzilma xizmatlarini moliyalashtirish.

O‘zbekistonda davlat moliyasini boshqarish jarayonida amalga oshirilgan islohotlar va davlat moliyasini rivojlantirishga yo‘naltirilgan dasturlar ahamiyatga ega. Davlat moliyasini boshqarish sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, budgetning samarali taqsimlanishi va moliya bozorining rivojlanishi davlat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta‘minlashga qaratilgan. O‘zbekistonda davlat moliyasini boshqarish mexanizmining kelajagi iqtisodiy o‘shishni qo‘llab-quvvatlash, moliya riskini boshqarish va soliq tizimini optimallashtirish orqali ta‘minlanadi.

Davlat moliyasini boshqarish tizimidagi yangi yo‘nalishlar, ularning innovatsion jihatlari, moliya siyosati va budgetlashtirish jarayonlarini transformatsiya qilish orqali iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy adolatni ta‘minlash maqsadida islohotlar amalga oshiriladi. O‘zbekistonda davlat moliyasini boshqarish jarayonining kelajagi, budgetlarning shaffofligi, soliqlarning samarali yig‘ilishi va axborot texnologiyalarini joriy etish orqali ekonomik o‘shishni ta‘minlashga qaratilgan.

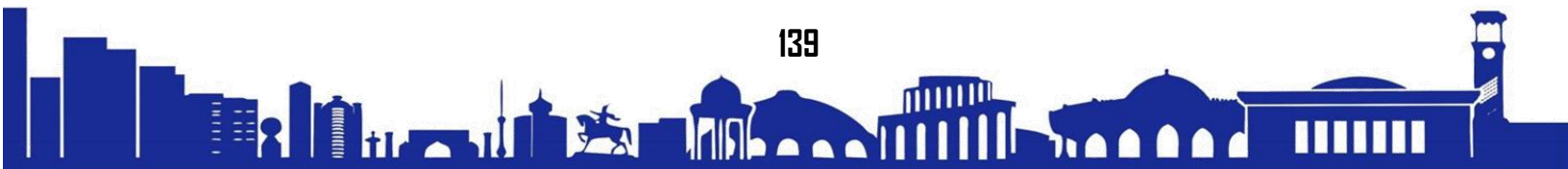

XULOSA

Davlat moliyasini boshqarish mexanizmlarining ilmiy-teoriyaviy asoslari davlat moliyasini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu mexanizmlar davlat budjetini shakllantirish va xazina manbalari bilan bog‘liq muammolarni hal qilish uchun tegishli nazariy asoslarni o‘zida mujassamlashtiradi. Moliya boshqaruvi tizimini takomillashtirish, davlat budjeti va soliq tizimining samarali boshqarilishi, shuningdek, xazina va davlat qarzi bilan bog‘liq hamkorliklar davlat moliyasini boshqarishning ilmiy-teoriyaviy asoslarini yangi bosqichga o‘tkazishga yordam beradi. Zamonaviy iqtisodiy tendensiyalar va soliq siyosatini shakllantirish, iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash uchun davlat moliyasini boshqarishni takomillashtirish asosiy omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Muxammadiyev N.A., Davlat moliyasini boshqarish: nazariy va amaliy yo‘nalishlar, Toshkent, 2021.
2. Beknazarov A.X., Budjet tizimini takomillashtirish: amaliy o‘rganishlar, Toshkent, 2020.
3. G‘ulomov S.A., Korrupsiyaga qarshi kurashishning davlat moliyasidagi ahamiyati, Toshkent, 2019.
4. Mahmudov Sh.A., Axborot texnologiyalari va davlat moliyasi, Toshkent, 2022.
5. Muhammadjonov A.R., Davlat moliyasini boshqarishdagi islohotlar, Toshkent, 2021.

АШЕРМАН СИНДРОМИ ЭРТА ТАШХИСЛАШ ТЕКШИРУВИНИ БАҲОЛАШ

Султонов Равшан Комилжонович

Термиз иқтисодиёт ва сервис унверситути, Тиббиёт кафедраси катта
ўқитувчиси, PhD

e-mail: ravshansultonov605@gmail.com

Хушбоқов Шохрух Улуғбек ўғли

Термиз иқтисодиёт ва сервис унверситути, Тиббиёт Факултети Даволаш иши
24-15 гуруҳ талабаси

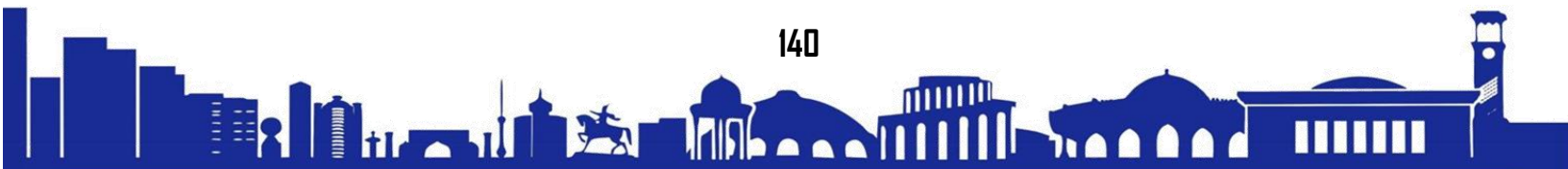
e-mail: shohrubekxushboqov0@gmail.com

Аннотатсия: Ушбу мақолада аёлларда бачадон касалликларини эрта ташхишлаш ва асоратларини олдини олишга қаратилган булиб, лекин бачадон бўйни касалликлари гинекологияда долзарб муаммо бўлиб қолмоқда ва аёл жинсий органлари касалликлари ичида юқори кўрсаткични ташкил қилади. Tadqiqot Сурхондарё вилоят перинатал маркази ҳамда Термиз шаҳар №2 ва №3 оилавий поликлиникага 2022-2024 йилларда мурожат қилган аёлларни устида олиб борилди. Тадқиқот натижасида бачадон ичи чандиқланиш касалликлари репродуктив ёшдаги аёллар ичида (27,1%), қишлоқда яшовчи аёлларда эса (64,1%), тиббий кўрикда бачадон бўйни эрозияларни эрта кольпоспик ташхислашда (29,3%) аниқланган.

Kalit soʻzlar: Бачадон бўйни касалликлари, эрозия, ретроспектив таҳлил, камқонлик, эндометриоз, кольпоскопия.

EVALUATION OF EARLY DIAGNOSIS OF ASHERMAN SYNDROME

Annotation: This article is aimed at early diagnosis of uterine diseases in women and prevention of their complications, but cervical diseases remain an urgent problem in gynecology and constitute a high indicator among diseases of the female genital organs. The study was conducted on women who applied to the Surkhandarya regional perinatal center and family polyclinics No. 2 and No. 3 of the city of Termez in 2022-2024. As a result of

the study, intrauterine scarring diseases were detected among women of reproductive age (27.1%), among women living in rural areas (64.1%), and during early colposcopic diagnosis of cervical erosion during a medical examination (29.3%).

Keywords: Cervical diseases, erosion, retrospective analysis, anemia, endometriosis, colposcopy.

ОЦЕНКА РАННЕЙ ДИАГНОСТИКИ СИНДРОМА АШЕРМАНА

Аннотация: Целью данной статьи является ранняя диагностика заболеваний матки у женщин и профилактика их осложнений, однако заболевания шейки матки остаются актуальной проблемой в гинекологии и занимают высокий показатель среди заболеваний женских половых органов. Исследование проводилось среди женщин, обратившихся в Сурхандарьинский областной перинатальный центр и семейные поликлиники №2 и №3 города Термез в 2022-2024 годах. В результате исследования заболевания, связанные с внутриматочным рубцом, были выявлены среди женщин репродуктивного возраста (27,1%), среди женщин, проживающих в сельской местности (64,1%), а также при ранней кольпоскопической диагностике эрозии шейки матки при медицинском осмотре (29,3%).

Ключевые слова: Заболевания шейки матки, эрозия, ретроспективный анализ, анемия, эндометриоз, кольпоскопия.

Муаммонинг долзарблиги: Ҳозирги вақтда бачадон бўйни касалликлари муаммоси гинекологияда муҳим ўрин эгаллайди. Бачадон бўйни касалликлари диагностикада ва даволашдаги кўплаб ютуқларга қарамасдан, бу касалликлар умумий гинекологик касалликлар орасида долзарб муаммоларидан бири бўлиб қолмоқда [1,2,5]. Ёш аёллар ўртасида бачадон бўйни касалликларининг жадал ўсиши, касалликларнинг кечки босқичида аниқланиши, кўрув пайтида цервикал каналнинг юқори $\frac{2}{3}$ қисмида кўрувнинг ноқулайлиги янги замонавий диагностика усулларни амалиётга киритишни тақозо қилади [4,7].

Айниқса бачадон ичи чандикланиш (Ашерман синдроми) касаллиги ҳам гинекологияда инфекция, травматик ва нейрогуморал омиллар таъсири билан

боғлиқ. Ашерман синдромида энг кенг тарқалган келиб чиқиш омили бачадон ички эндометрий қаватининг олдинги механик шикастланиши хисобидан пайдо бўлади.

Эндометрийнинг шикастланиши ҳомиладорликни жароҳлик йўли билан тўхтатиш, бачадондан қон кетиш ёки бачадон ички қавати эндометрий полиплар пайтида бачадон бўшлиғини ташхислашда куретажида, бачадон бўшлиғи операцияларида (миомаэктомия, бачадон бўйни пластикасида, бачадон бўйни конизацияси) да юзага келиши мумкин.

Бугунги кунда болалар ўлими даражаси 1000 та тирик туғилган болаларда 15,6% тўғри келишига қарамасдан болалар туғилиши кўрсаткичи жуда паст, яъни 9,1% ташкил қилмоқда. [8, 9]

Кўпчилик тадқиқотлар шуни тасдиқладики, бачадон рак олди ва рак касалликларининг ривожланишида бачадон бўйни анатомио – физиологик бутунлигининг бузилишига олиб келувчи сабаблар (асоратланган туғруқлар, абортлар, жароҳлик аралашувлари) алоҳида ўрин тутди. Бунда бачадон бўйни шикастланишлари 5,6% дан 30% гача учраб туради [2,6].

Шундай қилиб, бачадон бўйни касалликлари гинекологияда долзарб муаммо бўлиб қолмоқда ва аёл жинсий органлари касалликлари ичида юқори кўрсаткични ташкил қилади.

Тадқиқот мақсади: Бачадон ичи чандиқланиш (Ашерман синдроми) касаллиги билан касалланган аёлларни эрта ташхислаш текширувини баҳолашдан иборат.

Текширув материал ва усуллари: Текширув Сурхондарё вилоят перинатал маркази ҳамда Термиз шаҳар №2 ва №3 оилавий поликлиникага 2022-2024 йилларда муружат қилган аёлларни устида олиб борилди.

Ретроспектив таҳлил гуруҳ таркибига турли хил бачадон ичи патологияси аниқланган 184 нафар аёл олиниб, текширувдаги аёлларни анамнезтик анкета очиб, касаллик давомийлиги ҳамда, бактериологик, цитологик ва кольпоскопик текширувдан ўтган беморлар текширилган.

Анамнез йиғишда қуйидаги белгилар эътиборга олинган:

Болалик ва ўсмирлик даврида ўтказилган касалликлар;

Менархе (биринчи ҳайз)нинг бошланиши;

Ҳайз циклининг патологик ўзгаришлари;

Ҳаёт тарзи ва зарарли одатларнинг борлиги;

Бошидан ўтказган гинекологик касалликлар;

Ҳомиладорлик ва туғруқ натижалари;

Анамнезда бачадон ичи чандиқланиш касалликлари ривожланиш ҳавфи бор беморларни аниқлаб берди. Ретроспектив гуруҳдаги аёлларнинг ёш бўйича таснифи № 1. жадвалда келтирилган.

Ёш (M±m)											
18-20	21-25		26-30		31-35		36 ва ундан юқори				
19,1 ±0,3	22,8±0,3		27,3±0,2		32,7±0,3		40,4±2,6				
Яш аш жойи	Ёш										
	18-20		21-25		26-30		31-35		36 ва ундан юқори		
	А	%	А	%	А	%	А	%	А	%	
Шахар n=66	6,3	30	2,0	10,8	2,4	13	1,0	1,4	5,3	6,3	30
Қишлоқ n=118	1,5	68	2,8	15,2	3,4	8,5	3,4	3,8	1,5	1,4	5

Жадвалдан кўриниб турибдики, ретроспектив гуруҳдаги аёллар 184 тани ташкил этади. Улардан 66 таси шаҳар аҳолиси 35,9% ва 118 таси қишлоқ аҳолисида яшовчи аёллар бўлиб у 64,1% ини ташкил этади. Ёш жиҳатдан: аёлларнинг 26 ёшдан 30

ёшгача ретроспектив гуруҳда ($27,3 \pm 0,2$) улуши 31,1% ни (29 та аёл), 21 дан 25 ёшгача ($22,8 \pm 0,3$) бўлган аёллар (24 та) 26% ни ташкил қилди.

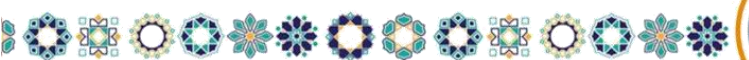
Тадқиқот натижалари: Тадқиқотлар натижаси шуни кўрсатдики, 132 нафар аёл (71,7%) аёллар уй бекаси, 48 нафар аёл (26,1%) ишлайди ва 4 нафар аёл талаба (2,2%). Тадқиқотимиздаги аёлларни қариндошлигини ўрганганимизда: 14 нафар аёлда қариндошлик ва 18 нафар аёлда узоқ қариндошлик никоҳи мавжуд.

Экстрагенитал касалликлар структурасида кўп учрайдиган касалликлар болаликдаги ва ўсмирликдаги камқонлик сабабдир. Бу кўрсаткич ретроспектив гуруҳда 55,4% ни (51 та аёл) ташкил қилди. Қалқонсимон без касаллиги патологияси эпидемик зоналарда кенг тарқалган бўлиб, у бу гуруҳдаги аёлларни 40,3% ида (37 та аёл) учради.

№	Гинекологик касалликлар	Ретроспектив (n=184)	
		Абс	%
1	Бачадон миомаси	14	7,7
2	Чаноқ аъзоларининг яллиғланиш касалликлари	72	39,1
3	Анамнезида бепуштлик	26	14,4
4	Ҳайз цикли патологияси	42	22,8
5	Эндометриоз	14	7,6
6	Бачадон бўйни гипертрофияси ва деформацияси	10	5,4
7	Анамнезида абортлар	96	52,2

Тадқиқот натижасида текширувмиздаги ретроспектив гуруҳдаги аёлларда тахминан ҳар учтадан битта аёлда кичик чаноқ аъзоларининг яллиғланиш касаллиги кузатилган.

Текширув натижасида тадқиқотимиздаги барча аёлларни 70 нафар (38%) аёлларда бачадон бўйни касалликлари катта миқдорда аниқланди.

Эрозия ва псевдоэрозия бачадон бўйни касалликлари орасида учраши бўйича иккинчи ўринда турибди. У учраши бўйича гуруҳдаги аёлларни 29,3% ни яъни 54 нафар аёлда учради.

Хулоса: Шундай қилиб, бачадон ичи чандиқланиш касалликларини эрта аниқлаш ва ташхислашнинг энг самарали усуллари бўлиб батафсил йиғилган анамнез, кольпоскопия ва бачадон УТТ текшириш усуллари ҳисобланади. Демак, бачадон ичи чандиқланиш касалликлари репродуктив ёшдаги аёллар ичида (27,1%), қишлоқда яшовчилар (64,1%), тиббий кўрикда бачадон бўйни эрозияларни эрта кольпоспик ташхислашда (29,3%) аниқланган. Тиббий кўрикларни мунтазам ташкил қилиш, яллиғланиш касалликларни патогенетик даволаш, бачадон ичи чандиқланиш ва рак олди касалликларни эрта аниқлаш ва профилактика ўтказиш репродуктив касалланишни олдини олади.

Фойдаланилган адабиётлар:

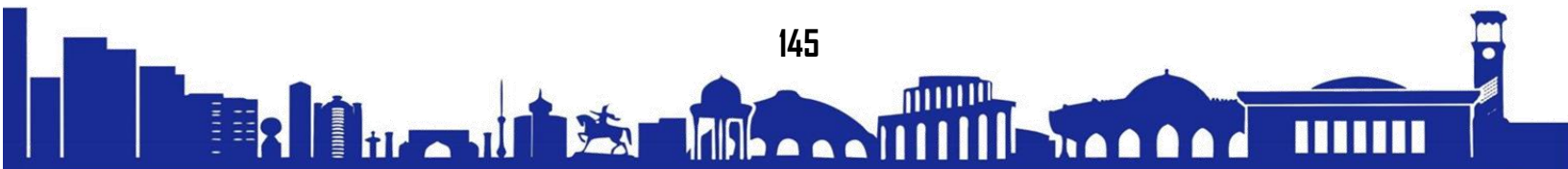
1. Ашурова Н.Г., Наврузова Н.О. Доклиническая диагностика заболеваний шейки матки // Новости дерматовенерологии и репродуктивного здоровья. 2017. № 3 4(I). С. 29 - 30.

2. Ашурова Н.Г., Рахматуллаева М.М., Наврузова Н.О. Роль кольпоскопии в ранней диагностике шейки матки// Альманах молодой науки. 2018 № 4. С. 21-23.

3. Гренкова Ю.М. Современные подходы к хирургическому лечению женщин репродуктивного и постменопаузального возраста с заболеваниями шейки матки // Российский вестник акушера- гинеколога. 2012. №1 Том 12. С. 60-63.

4. Ихтиярова Г.А., Наврузова Н.О., Каримова Г.К. Современные диагностические методы для раннего выявления заболеваний шейки матки // Доктор ахборотномаси. 2019. № 4. С. 78-80.

5. Леваков С.А., Кедрова А.Г., Кожурина Е.В., Челнокова Н.Н. Современная кольпоскопия – неотъемлемый компонент диагностики фоновых и предраковых заболеваний шейки матки // Российский вестник акушера- гинеколога. 2012. №2 Том 12. С. 85-89.

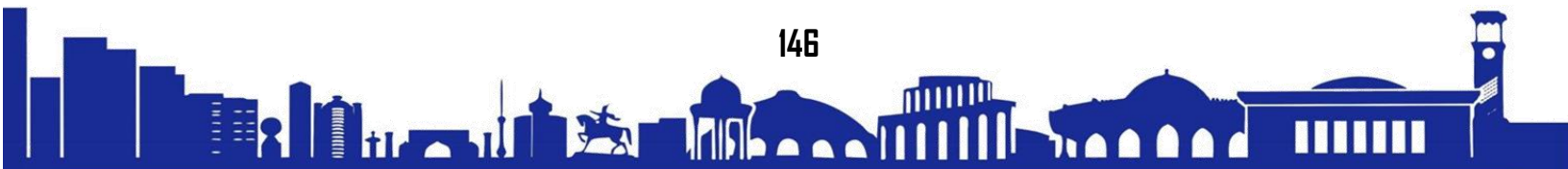
ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

6 Наврузова Н.О., Ихтиярова Г.А., Каримова Г.К., Наврузова У.О., Шукуров И.Б., Аманова Х.И. Современные диагностические методы для раннего выявления заболеваний шейки матки// Доктор ахборотномаси, 2019. №4. С. 77-82.

7. Наврузова Н.О., Каримова Г.К., Ихтиярова Г.А. Современные подходы к диагностике патологии шейки матки // Тиббиёт ва спорт, 2020. № 1. С. 74-77.

8. Султонов.Р.К, Содиқова.З.Ш, Бобоёров.С.У. Dynamics of fat cels of the bronchial tree mucosa in postnatal ontogenesis. // Central Asian Journal of Medical and Natural Science (CAJMNS) –Toshkent. Volume 2 № 4, 2021. С. 182-184.

9. Sultanov, Ravshan Komiljanov, et al. “Dynamics of development of tissue structures of the trachea and bronchial wall in the period of six months of childhood.” European journal of modern medicine and practice 2.4 (2022): 24-29.

IMPROVEMENT OF THE MECHANISM FOR IMPROVING THE QUALIFICATIONS OF PEDAGOGISTS OF NON-STATE EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

Professor **N.S. Muminova**

Institute for Retraining and Advanced Training of Directors and Specialists of Preschool Education Organizations.

“Preschool and Music Education”

Department Associate

ANNOTATION

The rapid development of non-state educational organizations has intensified the need for highly qualified pedagogists capable of adapting to innovative teaching methodologies, digital technologies, and market-driven educational demands. This article examines existing mechanisms for improving the professional qualifications of pedagogists in non-state educational institutions and identifies key shortcomings in their implementation. Based on a systematic analysis, the study proposes an improved mechanism focused on continuous professional development, competency-based training, institutional autonomy, and digital learning platforms. The findings contribute to the development of a sustainable model for enhancing pedagogical quality in non-state education.

Keywords: professional development, pedagogists, non-state educational organizations, qualification improvement, educational quality, innovative teaching, digital technologies.

АННОТАЦИЯ

Быстрое развитие негосударственных образовательных организаций усилило потребность в высококвалифицированных педагогах, способных адаптироваться к инновационным методикам преподавания, цифровым технологиям и рыночным требованиям образования. В данной статье рассматриваются существующие механизмы повышения профессиональной квалификации педагогов в негосударственных образовательных учреждениях и выявляются ключевые недостатки в их реализации. На основе систематического анализа в исследовании предлагается усовершенствованный механизм, ориентированный на непрерывное

профессиональное развитие, компетентностно-ориентированное обучение, институциональную автономию и цифровые образовательные платформы. Полученные результаты способствуют разработке устойчивой модели повышения качества педагогической деятельности в негосударственном образовании.

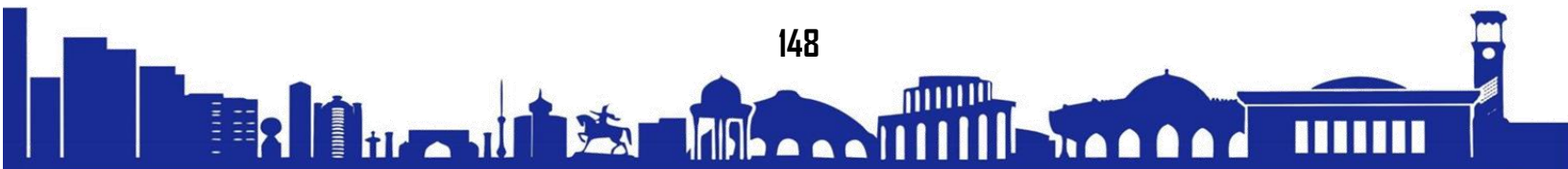
Ключевые слова: профессиональное развитие, педагоги, негосударственные образовательные организации, повышение квалификации, качество образования, инновационные методы обучения, цифровые технологии.

ANNOTATSIYA

Nodavlat ta'lim tashkilotlarining jadal rivojlanishi innovatsion o'qitish metodologiyalari, raqamli texnologiyalar va bozor talablariga moslasha oladigan yuqori malakali o'qituvchilarga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirdi. Ushbu maqolada nodavlat ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirishning mavjud mexanizmlari ko'rib chiqiladi va ularni amalga oshirishdagi asosiy kamchiliklar aniqlanadi. Tizimli tahlil asosida tadqiqotda uzluksiz kasbiy rivojlanish, kompetensiyaga asoslangan o'qitish, institutsional avtonomiya va raqamli o'quv platformalariga yo'naltirilgan takomillashtirilgan mexanizm taklif etiladi. Olingan natijalar nodavlat ta'limida pedagogik sifatni oshirishning barqaror modelini ishlab chiqishga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: kasbiy rivojlanish, pedagoglar, nodavlat ta'lim tashkilotlari, malaka oshirish, ta'lim sifati, innovatsion o'qitish, raqamli texnologiyalar.

In the globalization and rapid digital transformation, education systems worldwide are undergoing profound structural and functional changes. The integration of digital technologies into educational processes, the expansion of online and blended learning formats, and the increasing use of data-driven educational management have significantly reshaped the professional requirements for pedagogists. In this regard, non-state educational organizations have emerged as key factors in the education sector due to their flexibility, innovation, and responsiveness to market demands. The effectiveness and competitiveness of non-state educational organizations largely depend on the professional qualifications of pedagogists, particularly their ability to operate in digital learning environments. However, existing mechanisms for improving pedagogists' qualifications in many non-state institutions remain predominantly traditional and fragmented, with limited alignment to digitalization processes. This gap hinders the effective implementation of innovative

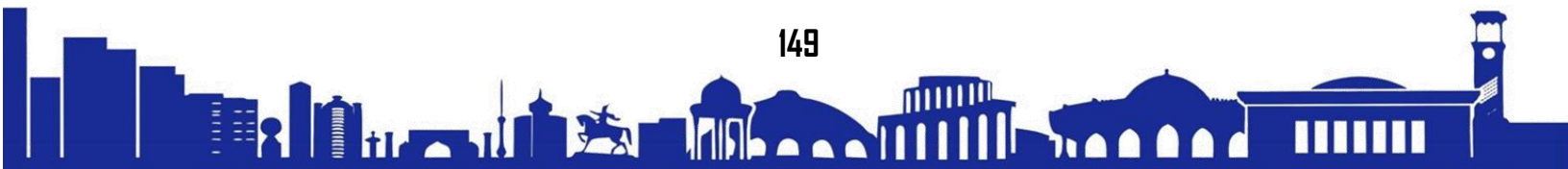

pedagogical technologies, reduces instructional quality, and limits institutional development. Moreover, the absence of systematic, digitally integrated professional development frameworks creates disparities in pedagogists' access to continuous training and digital skill enhancement. As a result, there is an urgent need to rethink and improve qualification improvement mechanisms by incorporating digital technologies, competency-based approaches, and continuous professional learning models. Addressing this issue is essential for ensuring educational quality, enhancing pedagogists' professional capacity, and strengthening the sustainability of non-state educational organizations. Therefore this article defines object of theme is the professional qualification improvement process of pedagogists in non-state educational organizations. Subject of the Study the mechanisms, methods, and organizational-pedagogical foundations for improving pedagogists' professional qualifications in the context of digitalization. Thus the aim of the study is to develop scientific and practical recommendations for improving the mechanism of professional qualification enhancement for pedagogists in non-state educational organizations based on the requirements of digital education.

As said To achieve the stated aim, the following objectives are needed to explore

- 1) to analyze scientific and methodological literature related to professional development and digital education;
- 2) to identify contemporary professional and digital competency requirements for pedagogists;
- 3) to examine existing mechanisms for improving pedagogists' qualifications in non-state educational organizations;
- 4) to study international best practices in digitally oriented professional development;
- 5) to propose an improved mechanism for enhancing pedagogists' professional qualifications through digital technologies.

Numerous international scholars emphasize the essential role of digital competencies for pedagogists as a response to global educational transformation. For example, Ning Yulin and Solomon Danquah Danso employ a **mixed-methods approach** to assess teachers' readiness for digital innovation, finding that while many instructors recognize the value of digital tools, they often lack structured professional development and institutional support for digital integration. The authors argue that professional development must be both focused and embedded within institutional practice to be effective, particularly in the context of educational digitalization. Early studies emphasized the transition from traditional

professional development models to continuous and competency-based frameworks. Darling-Hammond et al. (2017) argue that effective teacher professional development must be sustained, practice-oriented, and aligned with institutional goals, rather than limited to short-term training courses. Their research highlights that digital technologies enhance accessibility and continuity of professional learning when embedded within institutional systems.

Selwyn (2016) critically examines digitalization in education, emphasizing that digital tools alone do not automatically improve teaching quality. According to the author, the effectiveness of digital professional development depends on pedagogists' ability to meaningfully integrate technology into pedagogical practice. This perspective shifts attention from technical skills toward pedagogical digital competence. Redecker (2017), through the development of the **European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu)**, proposes a structured model for developing educators' digital competencies. The framework identifies six competence areas, including digital resources, teaching and learning, assessment, and professional engagement. Redecker's work significantly contributes to understanding professional development as a systematic and measurable process in the digital era.

More recent studies emphasize scalability and institutionalization. Guskey (2020) focuses on evaluating professional development effectiveness and stresses that digital professional learning environments must be linked to measurable changes in teaching practices and learning outcomes. OECD reports (2020; 2023) further support this view, presenting comparative data showing that countries with formal digital competence frameworks achieve higher levels of teacher readiness for digital instruction. Local and regional researchers focus more closely on **contextual challenges and practical implementation** of digital professional development. Studies conducted in Central Asian and post-Soviet educational contexts emphasize the gradual adaptation of pedagogists to digital environments.

For example, Mäulet and Masimbaeva (2019) analyze the development of digital literacy among teachers in Kazakhstan, concluding that many pedagogists possess basic ICT skills but lack competencies related to digital pedagogy, online assessment, and interactive content creation. The authors argue that professional development programs should prioritize applied digital teaching skills rather than general computer literacy. Research by Orleu

Institute scholars (2020) highlights the importance of continuous professional development in digital environments, noting that professional growth should be integrated into everyday teaching practice. These studies emphasize modular training, blended learning formats, and institutional mentoring as effective mechanisms for improving qualifications in non-state educational organizations.

Lidak (2021) examines psychological and professional factors influencing pedagogists' development under digitalization. The study underscores that digital transformation affects not only skills but also professional identity, motivation, and attitudes toward lifelong learning. According to the author, successful digital professional development requires both technical training and psychological readiness for change. Research on improving pedagogists' professional qualifications in the context of digitalization has gained prominence in both international and national academic discourse. While international studies tend to emphasize systemic frameworks and digital competence models, local Uzbek research reflects the unique educational transformation dynamics within Uzbekistan's educational environment. **Local Uzbek Scholars on Professional Development and Digital Competence**, several recent Uzbek studies highlight the evolving role of digitalization in teacher education and professional development. Mamaziyayev (2025), in his study on ICT engagement and digital competence of preservice English teachers, argues that information and communication technologies (ICT) should be integrated purposefully into teacher preparation programs.

The research emphasizes that digital tools, including learning management systems and multimedia resources, are crucial for preparing future educators to meet 21st-century teaching demands, especially in language education.

Similarly, Ruzmetova's research (2025) on Uzbek teachers' digital competence in remote English language teaching demonstrates that while many teachers possess basic technological skills, they face challenges such as limited training opportunities and resistance to technology adoption, particularly in rural regions. The study also found a correlation between higher academic qualifications (e.g., doctoral degree) and stronger digital pedagogical competencies. ¹Narkabilova's (2025) investigation into the digital culture and competencies among future educators within Uzbekistan underscores the importance of embedding digital literacy and ICT competencies into teacher education

---

¹ <https://inlibrary.uz/index.php/sies/article/view/51005?utm>

programs. This work highlights socio-economic determinants of digital integration and recommends structural improvements in digital literacy education as part of professional development. Other Uzbek research, such as Shopulatova (2024), examines the broader role of digital technologies in modern pedagogy, noting that effective digital integration requires strategic planning, teacher training, and supportive institutional policies to overcome implementation challenges. These local studies converge on the view that digital competence is not merely about technical skills but also involves pedagogical application, continuous professional growth, and adaptation to digital teaching environments specific to Uzbekistan's educational transformation.**on Improving Pedagogists' Qualifications.**

The review of literature reveals that scholars generally focus on two main approaches: Scholars like Redecker (2017) and Darling-Hammond et al. (2017) emphasize **systemic frameworks** such as DigCompEdu, which define core digital competences and propose structured pathways for professional development. The focus is **macro-level**, emphasizing institutional policies, evaluation metrics, and alignment with national or international standards. Strength: provides **scalable, measurable, and policy-aligned professional development systems**. Limitation: often lacks consideration for **local socio-economic contexts, digital access disparities, and practical limitations of teachers in developing countries**.² Studies by Mamaziyayev (2025), Ruzmetova (2025), and Narkabilova (2025) focus on **teachers' actual ICT skills, access to digital tools, and integration in classroom practice**. Strength: grounded in **real-world educational challenges** in Uzbekistan, highlighting gaps in digital literacy, institutional support, and teacher motivation. Limitation: less attention to **systematic frameworks, evaluation, and long-term professional development mechanisms**.³ **Core Principles of the Conception.** Building upon the gaps and strengths identified in the above literature, the author proposes a **holistic mechanism for improving the qualifications of pedagogists**, with a focus on **non-state educational organizations** in Uzbekistan. The main principles of this conception are: **Integrated Digital Competence Approach** Combines **international frameworks** (like

---

² <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-presented-results-research-ict-literacy-school-teachers-shortcomings-and-achievements>

³ https://inlibrary.uz/index.php/sies/article/view/51005?utm_

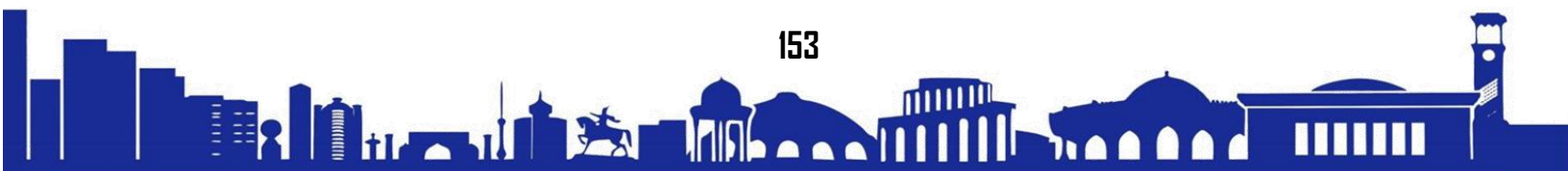

DigCompEdu) with **local practical needs**, ensuring teachers not only acquire technical skills but also can apply them pedagogically. Emphasizes competency in **digital teaching, assessment, resource creation, and learner engagement. Contextual Adaptation**. Acknowledges local constraints such as **limited infrastructure, socio-economic disparities, and resistance to digital tools**. Professional development programs are **modular, flexible, and adapted to rural and urban schools. Continuous and Practice-Oriented Professional Development**. Unlike short-term workshops, the author stresses **ongoing training embedded in daily teaching practices**, supported by mentoring and blended learning platforms. Includes **digital portfolios, peer-to-peer collaboration, and reflective practice** as evaluation tools. **Motivation and Career Alignment**. Professional growth is linked to **career incentives, recognition, and digital certification**, ensuring teacher engagement and long-term adoption of digital competencies. **Institutional and Policy Support**. Proposes cooperation between **non-state organizations, government programs, and international initiatives** to provide **structured, resource-supported PD pathways**. This study employs a **mixed-methods approach**, combining **quantitative surveys** with **qualitative interviews** to evaluate the effectiveness of professional development mechanisms for pedagogists in non-state educational organizations in Uzbekistan. The mixed-methods design allows triangulation, enabling validation of results from multiple perspectives and a comprehensive understanding of both measurable outcomes and subjective experiences. (**Quantitative Survey**). The survey instrument was developed by the author based on: the **DigCompEdu framework**, findings from Uzbek scholars on digital competence development, and the author's conceptual model of professional qualification improvement. The questionnaire consisted of closed-ended items grouped into the following dimensions:

- Digital pedagogical competence
- Use of digital resources in teaching
- Digital assessment practices
- Professional collaboration through digital platforms
- Motivation and institutional support for professional development

Responses were measured using a **five-point Likert scale**, allowing statistical processing and comparative analysis. **data analysis procedures**. Quantitative data were analyzed using **statistical methods appropriate for educational research**, including:

- **Descriptive statistics** to determine general trends and distributions;
- **Inferential statistics** to examine differences between groups;
- **Correlation analysis** to identify relationships between digital competence and participation in professional development activities. Qualitative interview data were analyzed thematically and used **only to interpret and explain statistically significant patterns**, not as independent evidence. **Results. Descriptive statistical findings.**

The descriptive statistical analysis revealed that pedagogists in non-state educational organizations demonstrate **uneven levels of digital professional competence**. Higher scores were generally observed in areas related to **basic digital resource usage and professional communication**, while lower scores appeared in **digital assessment practices and pedagogical integration of technologies**. These findings indicate that existing professional development mechanisms emphasize technical familiarity rather than **pedagogically meaningful digital competence**. **Comparative statistical analysis.** Comparative analysis showed statistically significant differences based on: **Teaching experience**, indicating that professional maturity influences digital adaptation; **Geographical location**, with urban pedagogists demonstrating higher digital competence levels than their rural counterparts; **Participation in professional development programs**, confirming a positive association between systematic training and professional qualification improvement. These results statistically confirm that **access, continuity, and institutional support** are decisive factors in professional qualification development under digitalization.

Correlation analysis demonstrated a significant relationship between: engagement in digital professional development activities and, higher levels of pedagogical digital competence.

This confirms our assumption that **sporadic training is insufficient**, and that **continuous, structured professional development mechanisms** are necessary for sustainable qualification improvement. **Role of Qualitative Findings** Qualitative interview data supported the statistical results by clarifying: why certain competence areas remain underdeveloped, how institutional constraints affect professional growth, and which elements of digital professional development are perceived as effective by pedagogists.

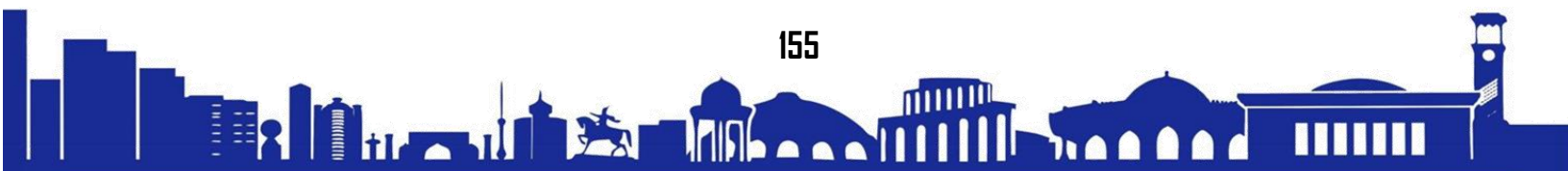

Importantly, qualitative data **did not replace statistical findings**, but strengthened their interpretation. Unlike existing studies that rely either on descriptive surveys or narrative qualitative analysis, this research: Prioritizes **statistical validity**, integrates qualitative insights **only to explain quantitative outcomes**, and applies a **context-sensitive analytical framework** adapted to non-state educational organizations in Uzbekistan. This methodological approach enhances the reliability of conclusions and aligns with **international academic standards**. **Comparative Analysis:**

Professional Development and Digitalization in the United States and China

.participation in Digital Professional Development a recent comparative international study covering teacher professional development in the digital age reveals that both the United States and China have experienced **significant increases in online teacher professional development (TPD) participation** over the past decade. According to this study, in **China**, the participation rate in online TPD programs surged from **around 30% in 2014 to approximately 75% by 2024**. This dramatic growth reflects major centralized educational reforms and national projects such as **Smart Education of China**, which expanded online professional training infrastructure at a rapid pace. In contrast, the **United States** also achieved a high participation rate in digital TPD, exceeding **75% by 2024**, albeit through a more **decentralized, district-led approach** focusing on flexibility and local adaptation. Both countries now report **over three-quarters of teachers engaging in digital professional development activities**, a benchmark that is higher than many international averages (e.g., the OECD average of 60% participation in ICT-related PD). **Effectiveness and Perceived Quality of Digital PD.** In addition to participation rates, research shows substantial improvement in teachers' perceptions of the **effectiveness of digital professional development** in both countries. In the **United States**, teachers' average perceived effectiveness of online TPD programs increased from **3.20 (on a 5-point scale) in 2014 to 4.50 in 2024**. In **China**, effectiveness ratings rose from **2.80 to 4.30** over the same decade. These improvements reflect a maturation of training systems in both contexts, including the adoption of more **modular, needs-based, pedagogically focused content** and improved online instructional design. **Digital Access and Infrastructure Trends** Teachers' ability to participate in digital professional development is strongly influenced by **digital infrastructure**. In the **United States**, internet access suitable for online TPD among teachers increased moderately from **85% in 2014 to 95% in 2024**, indicating infrastructure

saturation and incremental improvement. In **China**, internet access grew more sharply—from **60% to 90%** over the same period—largely due to large-scale national investments in broadband expansion, especially in rural and underserved regions. Similarly, access to suitable digital devices (laptops/tablets) for teachers rose from **80% to 92% in the United States**, and from **55% to 88% in China**, respectively. These trends show that while the United States began with a higher baseline of digital access, China’s **rapid infrastructure improvements** significantly narrowed the digital divide, enabling broader participation in online professional development. The two giant educational systems illustrate contrasting **policy governance models: China’s centralized strategy** emphasizes large-scale rollout of digital platforms and training mandates coordinated at the national level, leading to rapid deployment and high participation rates. This reflects a unified approach that ensures uniform access to digital PD across regions. **The United States’ decentralized model** focuses on local initiative, with districts and states tailoring digital PD to contextual needs. This approach encourages flexibility and pedagogical innovation but requires stronger coordination to scale high-quality offerings across all regions. Despite different governance models, both nations achieved **similar outcomes**—an indication that effective digital PD can be advanced through multiple systemic approaches. According to the ⁴**OECD Digital Education Outlook**, about **60% of teachers across OECD countries engage in professional development on digital education annually**, but many still report needing further training in the use of ICT for teaching. This highlights that even advanced systems require continued focus on **teacher digital competence and structured PD mechanisms**, aligning with the comparative findings from China and the United States. These comparative data points support the following analytical conclusions relevant to your research on improving the mechanism for professional qualification improvement: **Participation and Access Trends**. Both large countries demonstrate that **broad participation rates (>75%)** in digital professional development are achievable, but require supportive digital infrastructure and policy incentives. **Formalization and Quality**. Improvement in **perceived effectiveness** of digital PD over time suggests that **quality, relevance, and pedagogical alignment** of training content are just as important as access and participation. **Diverse Governance Models** different systemic approaches—centralized vs. decentralized—can still result in similar outcomes, highlighting that **mechanism design can be flexible**,

⁴ https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-education-outlook-2023_c74f03de-en.html

provided it ensures continuity, scalability, and relevance. This study examined mechanisms for improving pedagogists' professional qualifications under conditions of digitalization through a comparative analysis of two major educational systems—the United States and China. The analysis demonstrates that despite significant differences in governance structures, both countries have successfully expanded **digital professional development (DPD)** through systematic investment in infrastructure, institutional support, and policy alignment.

The findings indicate that **high participation rates in digital professional development (exceeding 75%)** are achievable when professional learning is institutionalized rather than treated as an optional or isolated activity. In both countries, increased participation was accompanied by measurable improvements in teachers' perceived effectiveness of digital training, confirming that **quality and pedagogical relevance** are critical determinants of professional growth.

At the same time, the comparison reveals that **structural design matters more than governance model**. China's centralized approach enabled rapid scaling and equalization of access, while the United States' decentralized model promoted flexibility and innovation. However, both systems achieved comparable outcomes because professional development mechanisms were **continuous, digitally supported, and aligned with teaching practice**. *Digitalization improves pedagogists' professional qualifications only when embedded within a coherent, continuous, and institutionally supported professional development mechanism.* By this conclusion directly supports the conception that improving qualification mechanisms in non-state educational organizations requires **systematic digital integration rather than fragmented ICT training**. **Recommendations**, based on the comparative analysis and the author's theoretical framework, the following recommendations are proposed: Professional development should be formally embedded into the operational structure of educational organizations. Drawing from both U.S. and Chinese experiences, digital professional development must be: continuous rather than episodic, linked to institutional objectives, supported by stable digital platforms. For non-state educational organizations, this implies establishing **mandatory, recurring digital training pathways** rather than voluntary short-term courses. **Prioritize pedagogical digital competence** the analysis demonstrates that basic digital access alone does not guarantee professional improvement. Therefore, professional development programs should shift focus from

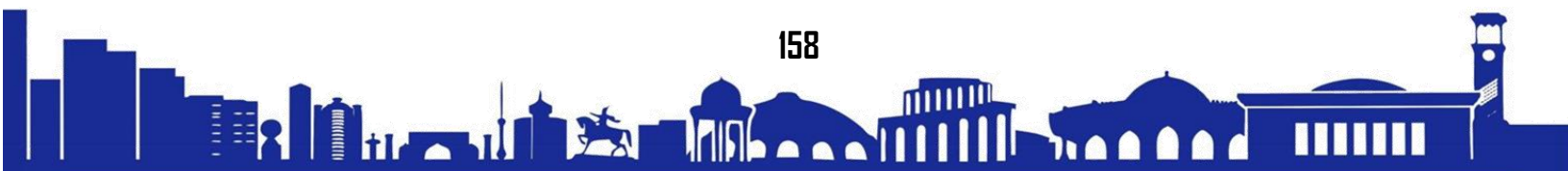

general ICT skills to: digital pedagogy, digital assessment methods, Instructional design using digital tools. This aligns international frameworks with local needs and addresses the competence gaps observed in developing educational systems. China's experience highlights the importance of state-supported infrastructure expansion, while the U.S. case demonstrates the value of local flexibility. For non-state organizations, particularly in developing contexts, it is recommended to: invest in minimum digital infrastructure standards, provide shared platforms for professional learning, support rural and resource-limited institutions through targeted digital solutions. Evidence from both systems indicates that teacher engagement increases when professional development is connected to: career progression, certification, professional recognition. Therefore, digital professional development should be linked to **career advancement mechanisms**, motivating pedagogists to engage in sustained learning. Rather than directly replicating foreign models, non-state educational organizations should adopt a **hybrid mechanism**: international standards for structure and evaluation, local adaptation for content, delivery mode, and institutional capacity.

This approach ensures relevance, sustainability, and effectiveness therefore, the comparative evidence from two leading educational systems confirms that **effective digital professional development is not dependent on national wealth or governance structure alone**, but on the **design quality of the professional development mechanism**. Accordingly, the proposed model—integrating continuity, pedagogical relevance, institutional support, and contextual adaptation—offers a viable framework for improving the professional qualifications of pedagogists in non-state educational organizations under conditions of digitalization.

References

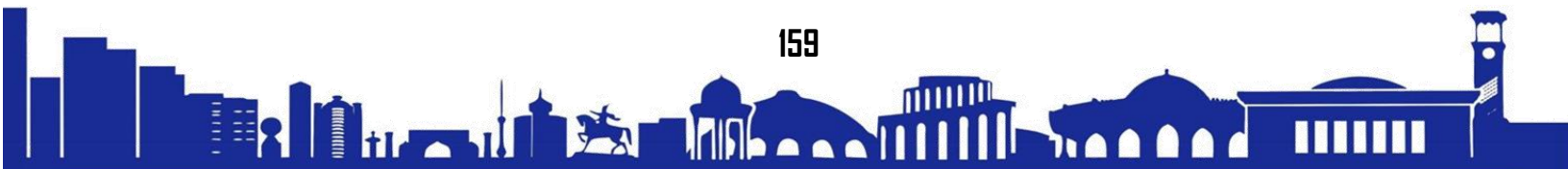
1. OECD. (2023). *OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem*. OECD Publishing. Retrieved from
2. Mamaziyayev, O. X. (2025). *ICT engagement and digital competence of preservice English teachers*. Zamonaviy fan va ta'lim yangiliklari.
3. UNESCO Office in Tashkent. (2025). *Research on ICT literacy of school teachers: Shortcomings and achievements*. UNESCO.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

4. Narkabilova, G. P. (2025). *Developing digital culture and competencies in future educators within Uzbekistan's transforming educational system*. European International Journal of Pedagogics, 5(03), 67–71.
5. Nurmamotov, R. A. (2024). *Digital competence of a technology teacher*. Наука и инновации в системе образования.
6. Ning, Y., & Danso, S. D. (2025). *Assessing pedagogical readiness for digital innovation: A mixed-methods study*.
7. Jumaeva, U. (2025). *The importance of developing digital literacy skills in optimizing the professional competence of future foreign language teachers*. Science and Education, 6(3), 492–496.
8. UNESCO Office in Tashkent. (2025). *Research on ICT Literacy of School Teachers: Shortcomings and Achievements*. UNESCO Uzbekistan.
9. OECD – Digital Education Outlook 2023
10. **Full citation:** OECD. (2023). *OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem*. OECD Publishing, Paris.

YETIM VA OTA-ONA QARAMOG‘IDAN MAHRUM BO‘LGAN BOLALARNI IJTIMOY HIMOYA QILISH TIZIMINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH

Shukurov Ikrom Qosimovich

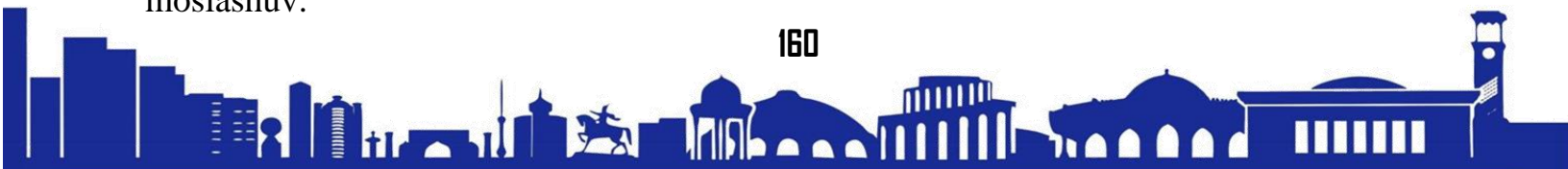
Ijtimoiy inspeksiyaning Buxoro viloyat boshqarmasi bosh mutaxassisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada yetim hamda ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimining mazmun-mohiyati, uning huquqiy asoslari va amaliy mexanizmlari har tomonlama tahlil etilgan. Tadqiqot davomida bolalarning ijtimoiy himoyaga bo‘lgan ehtiyoji, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini ta‘minlash masalalari, shuningdek, ijtimoiy xavf omillari natijasida yuzaga keladigan muammolar yoritib berilgan.

Maqolada ijtimoiy himoya tizimining asosiy yo‘nalishlari — bolalarni oilaviy muhitga joylashtirish, ta‘lim va tarbiya bilan qamrab olish, sog‘liqni saqlash xizmatlari, psixologik reabilitatsiya hamda kasb-hunarga yo‘naltirish masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasida mazkur sohada amalga oshirilayotgan davlat siyosati, normativ-huquqiy hujjatlar va ijtimoiy dasturlar tahlil qilinib, ularning samaradorligi baholangan.

Tadqiqot natijalari asosida yetim va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish, davlat va nodavlat tashkilotlar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, xalqaro tajribani joriy etish hamda ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish bo‘yicha amaliy taklif va tavsiyalar ilgari surilgan. Mazkur maqola ijtimoiy soha mutaxassislari, pedagoglar, tadqiqotchilar hamda ushbu yo‘nalishda faoliyat yuritayotgan tashkilotlar uchun ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Yetim bolalar, ota-ona qaramog‘idan mahrum bolalar, ijtimoiy himoya, bolalar huquqlari, davlat siyosati, vasiylik, patronat, reabilitatsiya, ijtimoiy moslashuv.

Mavzuning maqsadi: Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimini chuqur tahlil qilish, ushbu tizimning huquqiy, tashkiliy va ijtimoiy-pedagogik asoslarini o'rganish hamda mavjud muammolarni aniqlashdan iborat. Tadqiqot jarayonida bolalarning huquq va qonuniy manfaatlarini ta'minlash, ularning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy jihatdan to'laqonli rivojlanishiga xizmat qiluvchi mexanizmlarning samaradorligini baholash ko'zda tutiladi. Shuningdek, mavzuning maqsadi davlat tomonidan amalga oshirilayotgan ijtimoiy siyosat doirasida yetim bolalarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish, oilaviy tarbiya shakllarini keng joriy etish, ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish hamda bolalarni mustaqil hayotga tayyorlash bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir. Tadqiqot natijalari ushbu sohada faoliyat yuritayotgan mutaxassislar va tashkilotlar uchun amaliy ahamiyat kasb etishi maqsad qilib olingan.

Mavzuning dolzarbligi: Hozirgi globallashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar sharoitida yetim hamda ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish masalasi jamiyat taraqqiyoti va barqarorligi bilan bevosita bog'liq bo'lgan dolzarb muammolardan biridir. Oilaviy muhitdan mahrum bo'lgan bolalar ko'pincha ijtimoiy moslashuv, psixologik barqarorlik, sifatli ta'lim olish va kelajakda mehnat bozoriga integratsiyalashuv jarayonida jiddiy qiyinchiliklarga duch keladilar. Bugungi kunda bolalar huquqlarini ta'minlash, ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy himoya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. O'zbekiston Respublikasida mazkur sohada qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlar va ijtimoiy dasturlar ijobiy natijalar bermoqda, biroq amaliyotda hududlar kesimida ijtimoiy xizmatlar sifati va samaradorligida farqlar saqlanib qolmoqda. Shu bois ijtimoiy himoya tizimini yanada takomillashtirish, oilaviy tarbiya muhitini kengaytirish, ijtimoiy xodimlar faoliyatini kuchaytirish hamda xalqaro ilg'or tajribalarni joriy etish masalalari o'ta dolzarb hisoblanadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarning jamiyatda munosib o'rin egallashi, ularning huquqlari to'liq ta'minlanishi hamda kelajakda ijtimoiy faol va mas'uliyatli fuqarolar bo'lib voyaga yetishini ta'minlash zarurati bilan belgilanadi.

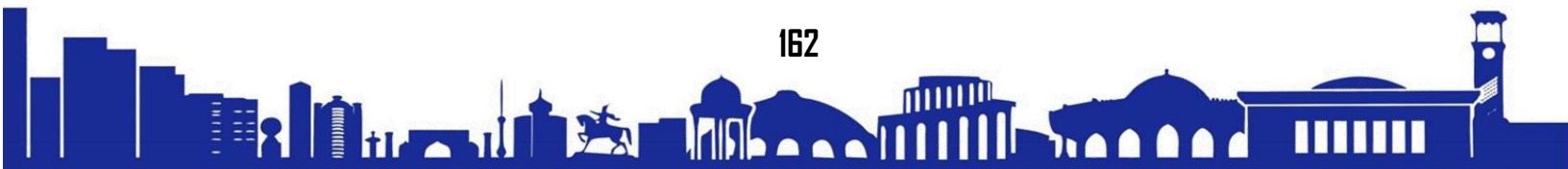

Asosiy qism: Yetim va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimi jamiyatning eng muhim ijtimoiy institutlaridan biri hisoblanadi. Ushbu tizim bolalarning hayotiy ehtiyojlarini qondirish, ularning huquq va erkinliklarini ta‘minlash, shuningdek, jismoniy, ruhiy va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni o‘z ichiga oladi.

Ijtimoiy himoya tizimining huquqiy asoslari: Yetim va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni himoya qilishning huquqiy asoslari O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun, Oila kodeksi hamda tegishli Prezident farmon va qarorlarida mustahkamlab qo‘yilgan. Ushbu normativ-huquqiy hujjatlar bolalarning yashash, ta‘lim olish, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy ta‘minot va himoyaga bo‘lgan huquqlarini kafolatlaydi. Huquqiy bazaning mavjudligi ijtimoiy himoya tizimining barqaror ishlashini ta‘minlaydi, biroq ularni amaliyotga samarali tatbiq etish masalasi doimiy e‘tibor talab qiladi.

Ijtimoiy muassasalar va ularning faoliyati: yetim bolalar uchun mo‘ljallangan bolalar uylari, mehribonlik uylari va ixtisoslashtirilgan ta‘lim-tarbiya muassasalari muhim ijtimoiy vazifani bajaradi. Ushbu muassasalarda bolalar yashash joyi, oziq-ovqat, ta‘lim va tibbiy xizmatlar bilan ta‘minlanadi. Shu bilan birga, amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, uzoq muddat muassasalarda tarbiyalangan bolalarda mustaqil hayotga moslashishda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli so‘nggi yillarda institutsional tarbiya shakllaridan bosqichma-bosqich voz kechib, oilaviy muhitga yaqin bo‘lgan tarbiya shakllarini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda.

Oilaviy tarbiya shakllarining ahamiyati: Bolalarni oilaga joylashtirishning muqobil shakllari — farzandlikka olish, vasiylik, homiylik va patronat tizimlari ijtimoiy himoyaning eng samarali yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Oilaviy muhit bolaning shaxs sifatida shakllanishi, ruhiy barqarorligi va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotlar oilada tarbiyalangan bolalarning jamiyatga moslashuvi va ta‘limdagi muvaffaqiyati yuqoriroq ekanligini ko‘rsatadi. Shu bois oilaviy tarbiya shakllarini kengaytirish, vasiy va homiylarni moddiy va psixologik qo‘llab-quvvatlash dolzarb vazifa hisoblanadi.

Ta'lim va kasb-hunarga yo'naltirish: Yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar uchun ta'lim olish ijtimoiy himoyaning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Davlat tomonidan umumiy o'rta, o'rta maxsus va oliy ta'lim muassasalarida imtiyozlar, stipendiyalar va grantlar ajratilishi ularning bilim olishiga keng imkoniyatlar yaratadi. Shuningdek, kasb-hunarga yo'naltirish dasturlari bolalarning mustaqil hayotga tayyorlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularni mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Tibbiy va psixologik yordam: Yetim bolalar ko'pincha ruhiy zo'riqish, stress va ijtimoiy moslashuv muammolariga duch keladilar. Shu sababli ularni tibbiy va psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash ijtimoiy himoya tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Davlat tomonidan bepul tibbiy ko'riklar, rehabilitatsiya xizmatlari va psixologik maslahatlar tashkil etilmoqda. Biroq bu xizmatlarning sifati va mutaxassislar bilan ta'minlanishi yanada takomillashtirilishi zarur.

Ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish yo'llari: Ijtimoiy himoya tizimini yanada rivojlantirish uchun bir qator muhim chora-tadbirlarni amalga oshirish talab etiladi. Jumladan, ijtimoiy xodimlar va pedagoglarning malakasini oshirish, davlat va nodavlat tashkilotlar hamkorligini kuchaytirish, xalqaro tajribani o'rganish va joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ijtimoiy himoya tizimi samaradorligini baholash uchun monitoring va tahlil mexanizmlarini kuchaytirish lozim.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimini rivojlantirish jamiyatning muhim ijtimoiy vazifalaridan biridir. Ushbu tizimning samarali ishlashi bolalarning huquq va manfaatlarini ta'minlash, ularni sog'lom, barkamol va ijtimoiy faol shaxs sifatida voyaga yetkazishga xizmat qiladi. Davlat siyosati doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar ijobiy natijalar bermoqda, biroq ularni yanada chuqurlashtirish va amaliy mexanizmlarni takomillashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

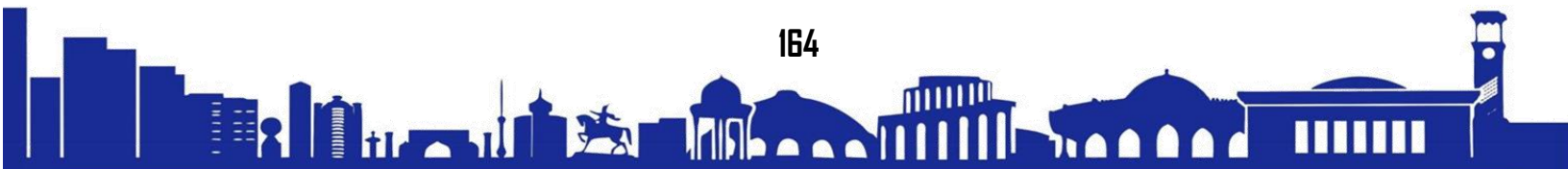
1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yetim va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni qo‘llab-quvvatlashga oid farmon va qarorlari.
4. BMTning “Bola huquqlari to‘g‘risida”gi Konvensiyasi.
5. Ijtimoiy himoya va bolalar farovonligi bo‘yicha ilmiy maqolalar va o‘quv qo‘llanmalar.

METHODOLOGY OF TEACHING ENGLISH IN HIGHER EDUCATION**Ruzieva Sitora Asrorovna***Doctor of Philological Sciences, Senior teacher of Samarkand State University***E-mail:** alidamdiy@mail.ru**Sobirova Zarhala Boltakulovna***Teacher of the department of Foreign Languages of Samarkand State University named after Sharof Rashidov***Kholmurodova Kamola Kodirovna***Assistant Samarkand State University named after Sharof Rashidov Uzbekistan***Tolibova Shaxzoda Baxtiyorovna***Teacher of the department of Foreign Languages of Samarkand State University named after Sharof Rashidov***Rasulova Inobat Ilkhomovna***Samarkand State University named after Sharof Rashidov*

Abstract. This article discusses the methodology of teaching English in higher education institutions. It analyzes modern pedagogical approaches, innovative technologies, student-centered learning, communicative competence development, and assessment strategies. The role of digital tools and interactive methods in improving language proficiency is also examined. Practical recommendations for effective English language instruction at universities are provided.

Key words: higher education, English teaching methodology, communicative approach, digital technologies, student-centered learning, language competence.

In the era of globalization, proficiency in English has become one of the key competencies for specialists in all fields. Higher education institutions play a crucial role in developing students' professional communicative skills in English. Therefore, improving the methodology of teaching English at universities is one of the urgent tasks of modern pedagogy.

Teaching English in higher education differs from school education in terms of goals, content, and expected outcomes. University students must not only understand the language

but also use it effectively in academic and professional contexts. This requires innovative teaching methods, integration of technology, and practice-oriented learning.

Modern Approaches to Teaching English Communicative Language Teaching (CLT). The communicative approach is widely used in higher education. Its main objective is to develop students' ability to communicate effectively in real-life situations. Classroom activities include:

Role plays

Group discussions

Debates

Case studies

This approach shifts focus from grammar memorization to functional language use.

Task-Based Learning (TBL). Task-based learning encourages students to complete meaningful tasks using English. Examples include:

Project presentations

Research summaries

Problem-solving tasks

Such activities enhance critical thinking and language application skills.

Content and Language Integrated Learning (CLIL). CLIL integrates subject content with language learning. For example, students study professional subjects (economics, IT, medicine) in English. This approach improves both language proficiency and subject knowledge.

Student-Centered Learning. Modern higher education emphasizes student-centered instruction. The teacher acts as a facilitator rather than a lecturer. Key principles include:

Active student participation

Collaborative learning

Independent research

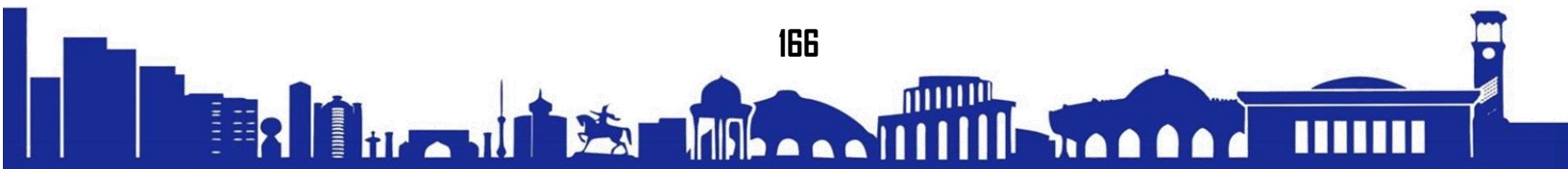
Reflective practice

This methodology increases motivation and responsibility for learning outcomes.

Use of Digital Technologies. Digital transformation has significantly influenced English teaching methodology. Common tools include:

Learning Management Systems (Moodle, Google Classroom)

Language learning apps

Online dictionaries and corpora

Video conferencing platforms

Multimedia resources (videos, podcasts, interactive quizzes) improve listening and speaking skills. Artificial Intelligence tools also support personalized learning. Development of Language Skills. Effective methodology ensures integrated development of four core skills:

Listening. Use of authentic audio materials, lectures, and podcasts.

Speaking Presentations, seminars, and discussions enhance fluency.

Reading Academic texts, journals, and research articles build analytical skills.

Writing Essays, reports, and research papers develop academic writing competence.

Assessment and Evaluation.

Assessment in higher education should be competency-based. Modern evaluation methods include:

Portfolio assessment

Project work

Oral presentations

Continuous assessment

These methods measure practical language use rather than rote knowledge.

Challenges in Teaching English in Higher Education

Despite methodological advances, several challenges remain:

Different proficiency levels among students

Limited classroom hours

Lack of authentic language environment

Insufficient digital infrastructure (in some regions)

Addressing these issues requires curriculum reform and teacher professional development.

Recommendations

To improve English teaching methodology in higher education, the following steps are recommended:

1. Integrate communicative and task-based approaches
2. Expand use of digital technologies
3. Develop ESP (English for Specific Purposes) courses

4. Provide teacher training programs
5. Encourage international academic collaboration

Conclusion. The methodology of teaching English in higher education is continuously evolving in response to the demands of globalization, digital transformation, and the internationalization of academic and professional mobility. Modern pedagogical approaches no longer focus solely on linguistic knowledge; instead, they prioritize the development of communicative competence, critical thinking, intercultural awareness, and professional language skills.

Innovative methods such as communicative language teaching, task-based learning, and content-integrated instruction create meaningful learning environments where students actively use English for academic, research, and occupational purposes. The integration of digital technologies – including online learning platforms, multimedia resources, and artificial intelligence tools – further enhances accessibility, personalization, and effectiveness of language instruction.

Moreover, student-centered learning models foster autonomy, collaboration, and lifelong learning skills, which are essential for success in the modern labor market. Continuous assessment strategies, practical tasks, and project-based evaluation ensure that language proficiency is measured through real performance rather than theoretical knowledge alone.

In conclusion, the effective implementation of innovative and technology-enhanced methodologies in higher education significantly improves students' linguistic competence, academic achievement, and global competitiveness. Future developments in English language teaching should focus on expanding digital integration, strengthening English for Specific Purposes (ESP) programs, and supporting ongoing professional development for university instructors.

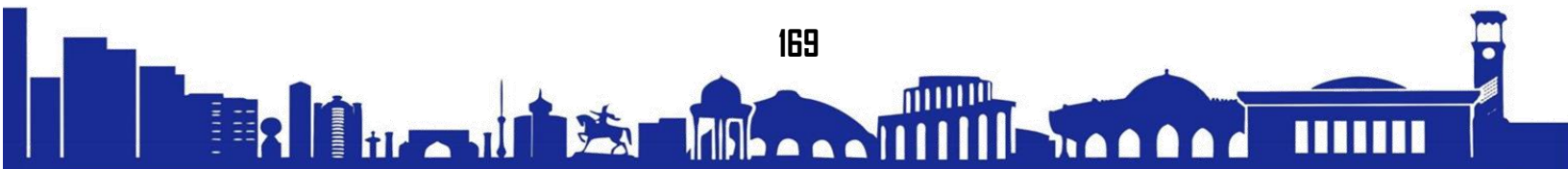
List of references:

1. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. New York: Pearson Education. 2007.
2. Harmer J. How to Teach English. London: Longman. 2015.
3. Richards J.C., & Rodgers, T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press. 2014.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

4. Scrivener J. Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching. Oxford: Macmillan. 2011.
5. Thornbury S. How to Teach Speaking. London: Longman. 2005.
6. Nunan D. Task-Based Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press. 2004.
7. Larsen-Freeman D., & Anderson M. Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press. 2011.
8. Ur, P. A Course in English Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press. 2012.
9. Hedge, T. Teaching and Learning in the Language Classroom. Oxford: Oxford University Press. 2000
10. Nation I.S. P., & Macalister J. Language Curriculum Design. New York: Routledge. 2010
11. Littlewood W. Communicative and Task-Based Language Teaching in East Asian Classrooms. Language Teaching, 40(3), 243-249. 2007.
12. Dudeney G., & Hockly N. ICT in ELT: How Did We Get Here and Where Are We Going? ELT Journal. 2012.
13. Warschauer M. Learning in the Cloud: How (and Why) to Transform Schools with Digital Media. Teachers College Press. 2011.
14. Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi. 2012.
15. Bekmuratova U.B. Oliy ta'limda chet tillarni o'qitishning zamonaviy texnologiyalari. Pedagogik ta'lim jurnali. 2018.

LINGUISTIC AND CULTURAL CLASSIFICATION OF FAMILY RELATIONS IN THE ENGLISH, RUSSIAN AND UZBEK LANGUAGES

Ruzieva Sitora Asrorovna

Doctor of Philological Sciences, Senior teacher of Samarkand State University

E-mail: alidamdiy@mail.ru

Sobirova Zarhala Boltakulovna

*Teacher of the department of Foreign Languages of Samarkand State University named
after Sharof Rashidov*

Kholmurodova Kamola Kodirovna

Assistant Samarkand State University named after Sharof Rashidov Uzbekistan

Tolibova Shaxzoda Baxtiyorovna

*Teacher of the department of Foreign Languages of Samarkand State University named
after Sharof Rashidov*

Rasulova Inobat Ilkhomovna

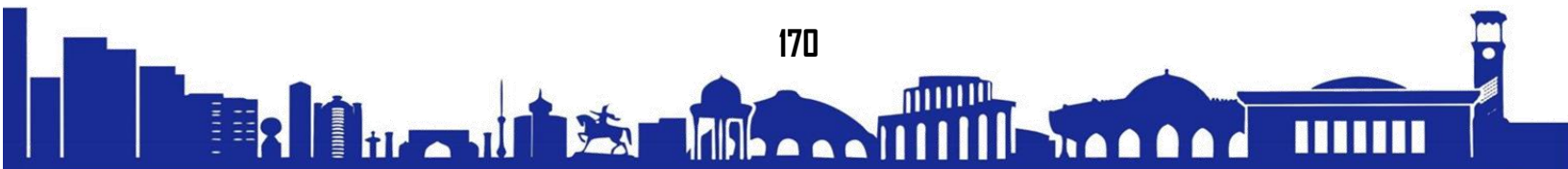
Samarkand State University named after Sharof Rashidov

Abstract. The article is devoted to the complex investigation of the concept “family” in comparative aspect on the material of three languages: Uzbek, Russian and English. The article analyzes and reveals similarities and differences in containing components of the concept “family” in Uzbek, Russian and English proverbs.

Key words: concept “family”, ethnic character, mentality, lingual culture, lingual worlds view, national specifics, paremiological fund, personal relations.

Actuality of the theme of investigation. The present study is devoted to the comparison of the concept “family” in English and the concept of “family” in Russian, Uzbek analysis of the connotative content of English words and stable phrases that make up the semantic field “family relations”. The work investigates the linguistic-cognitive nature of related relationships within the framework of the concept “family”.

A review of international research on the theme of research. Lakoff Robin “Language and Woman's Place”; Hymes Dell. “Models of the interaction of lan-guage and social life”; Terpak M.A. English lingual-cultural concept “family” and ways of its

connotative content in language (on the material of semantic field “Kindred relations”). Smirnova O.B. Images of mother and father in phraseology of multi-structural languages. The tasks left to be investigated. The purpose of the study determines the formulation of the following tasks:

1. consideration of the concept of “family” in comparison with the concept of “family”;
2. definition of the essential features of the English linguistic culture concept “family”.

The material of the study was data from a continuous sample of explanatory, synonymous, phraseological and idiomatic dictionaries of English and Russian and Uzbek languages, dictionaries and collections of English and Russian, Uzbek proverbs. As the object of our research is the multifaceted concept of “family”, its content, the aggregate of English language tools, which serves to designate the lexical and phraseological units that make up the semantic field “family relations”, based on the concept of “family”, the subject of research are its means representations in Uzbek, Russian and English, specific features of the connotative content of units of the English semantic field “family relations” reflected in “family”.

The aim of the research is a systematic description of the lingual cultural specificity of the concept of “family”, the features of its reflection in English and Russian, as well as the identification of lexical means that represent the concept of “family” from the point of view of the emotional state, attitude, behavior and its evaluation by Uzbek, Russian and English languages.

The main methods used in the work are the descriptive method, which includes observation, generalization, interpretation; methods of contextual, semantic analysis, as well as elements of the comparative method. The main content of the article. The relevance of this study is determined by the following reasons:

- 1) the concept of “family” is one of the most important benchmarks of human behavior, is one of the leading concepts of the psychology of interpersonal relationships;
- 2) the identification of the national-cultural-linguistic originality of phraseological units, proverbs, sayings, figurative expressions and comparison of the characteristics of this concept with similar characteristics of the same concept in Russian and Uzbek ethnoculture

makes it possible to more clearly represent the system of value priorities of the English language community on the material of the semantic field.

The concept of “family” is one of the main categories of ethical character that determines the spiritual values of a national culture. The concept of “family” is a complex, on the one hand, but interesting, on the other hand, the object of research in a comparative aspect. This concept has its own slots: mental, moral, ethical, spiritual, etc., and when compared, a set of semantic features is formed, the totality of which forms a reference standard [2]. Studying the concept of “family” is one of the most important sources of inexhaustible social, national and cultural information about the carriers of a certain language.

At the present stage of the development of science this aspect is undoubtedly becoming topical and is explained by the need for its study for a deep understanding of the culture of a particular nation or ethnos. The novelty of this article is a comparative-comparative analysis of the reflection of the concept “family” on the material of three languages: Uzbek, English and Russian. The material of the study was proverbs (paremiological units) of the languages being compared. The object of the study was the linguocultural concept “family”, expressed by the paremiological units of Uzbek, Russian and English. The subject of a comparative study is the similarities and differences in the description of the concept “family” in Uzbek, Russian and English.

The linguistic reflection of the concept “family” can become a part of studying the language picture of the world in Uzbek, Russian and English lingual cultures. The concept of “family” is a complex spiritual and ethical phenomenon, which is expressed in different ways in different languages. The components of this concept can sometimes coincide in different linguistic cultures. There is not a single linguistic culture in which the analyzed concept is absent, since it exists in any society and determines the behavior of a person in his personal relationships.

An important statement in the linguistic analysis of scientific consciousness is the assertion that “every language represents a certain way of conceptualizing the surrounding world. At the same time, linguistic meanings form a certain system of views, a kind of collective philosophy that is imposed as mandatory for all native speakers” [1]. Each person belongs to a certain ethnos, a certain nation. This means that each person, as a part of the ethnos, leaves its imprint in the linguistic consciousness and communicative behavior of this

ethnos. Linguistic consciousness is subdivided into numerous fragments of perception of reality, which are understood as concepts. E.S.Kubryakova proposes the following definition of the concept: “Concept - the operational unit of memory, mental lexicon, conceptual system and language of the brain, the whole picture of the world, a quantum of knowledge” [3].

The content of the concept “family” has a multilateral function for researching ethical, ethnic and philosophical concepts. In the family, the foundations of the moral education of man and cultural development are laid, which later form the norms of his behavior, enrich the inner world. The family largely stimulates his social and creative activity, contributes to the formation of a fully developed personality. Stability of the institution of the family, its stability are the guarantor of success-ful and all-round development of the country as a whole. Each nation and nationality has family traditions and related legal relations. [4].

In the course of the study of the concept “family” it was found out that the paremiological fund of all three analyzed languages contains a common layer of universal proverbial expressions, the semantic and syntactic structure of which fully or partially coincides: Like mother, like daughter Какова мать, такова и дочь. Онасини кўриб қизини ол – (word by word) Выбирай невесту по её матери = Яблоко от яблони недалеко падает. For example, the Russian proverb says:

Дите хоть и криво, а отцу-матери диво Every mother thinks her own gosling a swan. And in the Uzbek language there is a proverb that is semantically suitable to the above: har kinniki o‘ziga oy ko‘rinar ko‘ziga Jack is as good as Jill. A good wife makes a good husband.

Analogy in Russian: У хорошей жены и мужу нет цены. За хорошей женой и муж пригож. Analogy in Uzbek: Yaxshi xotin yigit nomin ko‘tarar, Yomon xotin yigit nomin yo‘qotar. Yaxshi xotin yo‘q narsangni bor etar, Yomon xotin keng uyingni tor etar. These kinds of proverbs are semantic synonyms, having a common semantic structure, but differing in terms of expression: [6].

Like father, like son. Analogy in Russian: What a tree is, so is the wedge. The apple does not fall far from the apple tree. Analog in Uzbek: Onasini ko‘rib, qizini ol Maternal care is reflected in the proverbs characteristic of Uzbek culture: Bola yig‘lamasa, ona sut bermas - (lit.) If the child does not cry, the mother does not feed him; Erka tutsa onasi, taltayadi bolasi - (lit.) If a mother cherishes a child, he will be spoiled. Yaxshi buzoq ikki

onani emar - Affectionate calf sucks two queens. English paroemias are interesting and specific in meaning, containing in their structure the component husband “husband” and wife “wife”: It is too late to husband when all is spent - it is too late to save when everything is spent [A.V.Kunin, 1967, p. 491].

The cobbler's (shoemaker's) wife is worst shod - the shoemaker's wife is shod worst of all, a shoemaker without boots. If you would be happy for a week take a wife; if you would be happy for a month kill a pig; but if you would be happy all your life plant a garden - If you want happiness for a week - get married, if you want happiness for a month - slaughter a pig, if you want happiness for life - create a garden; Advise none to marry or to go to war - (lit.) Do not advise anyone to marry or go to war [K.M.Karamatova, Kh.S.Karamatov, 2000, p. five].

It is very difficult to find the appropriate Uzbek equivalents for the above English proverbs, because they have a certain negative connotation associated with marriage, a certain doubt: Be sure before you marry of a house until to tarry - Choose a cow by horns, and a girl by childbirth [K.M.Karamatova, Kh.S.Karamatov, 2000, p. nineteen]. On the contrary, according to the Uzbek mentality, marriage brings joy, happiness, household, and most importantly, children, who are the wealth and meaning of life for the Uzbek people.

So, Uzbek proverbs call single guys to get married: Boshing ikki bulmaguncha, moling ikki bulmaydi [K.M.Karamatova, Kh.S.Karamatov, 2000, p. 16] - Until you get married, you will not have prosperity. However, not every marriage is successful: Every couple is not a pair = Ikki haramzada do‘st bulmas. Wise proverbs advise men to choose a wife with extreme caution: Choose a wife rather by your ear than by your eye - Choose a wife not with your eyes, but with your ears = Onasi maqtagan qizni olma, el maqtagan qizni olma. The girl's mother plays an important role in making a decision about marriage: He that would the daughter win, must with the mother first begin - Batyushkin's will, matushkin's bliss = Qiziga erishmoq uchun onasining ko‘nglini ovlash kerak. According to proverbs, in order to acquire marital status, a man must have material means: First thrive and then wife - they don't give out Christ for the sake of brides = Xotin olmoqqa cho‘t kerak, botmon-daxsar et kerak [K.M.Karamatova, Kh.S.Karamatov, 2000, p. 98].

Money makes marriage - It is easy for a rich man to marry = Pul tuyni o‘kazar. Despite the fact that the British and Uzbeks are people who believe in fate, there are proverbs in their languages indicating that success and happiness largely depend on the person himself:

Every man is the architect of his own fortune - A man is his own happiness blacksmith = Taqdirim deb o'ylama, qismat o'chog'i qo'lda [K.M.Karamatova, Kh.S.Karamatov, 2000, p. 12]. However, the British believe in luck: Fortune knocks once at least at every man's gate - Happiness will knock on everyone's door at least once [A.V.Kunin, 1967, p. 353]. There are also paremias that do not have semantic equivalents in comparison languages. It is in this group that the semantic features that are related to the national specificity of the concept "family" are revealed.

The divergences here relate to the specifics of family relations in different linguistic cultures. Based on the material of Uzbek proverbs, a component of some freedom was revealed, which has no analogues in English and Russian. So, in the Uzbek language there is a large number of proverbs calling for cohesion and friendship for the family, which is holy and for which the person does not regret anything:

Qaynona qo'lidan yog'lik cho'zma yegandan Ona qo'lidan quloqcho'zmay egan yaxshi. (Letter: How to eat roasted lagman at the hands of mother-in-law, it is better to eat boiled lagman from mother's hands). Qaynonaga tosh otsang, tosh olasan, Qaynonaga osh bersang, osh olasan. (Letter: When you throw a stone, you get stones, If you give soup, you'll get soup // What you sow, you'll reap). Qaynota ham - ota, qaynona ham - ona. (Father-in-law is a father, and mother-in-law is a mother) Qizim senga aytaman, kelinim sen eshit. (Translation: I tell you daughter, bride should listen) Qudangdan qarz so'rama. (Letter: Do not ask for debt from the parents of the bride or groom) Qudangdan qo'y so'rama, Qo'shningdan uy so'rama. (Do not ask the sheep from the parents of the bridegroom or bride; Do not ask the neighbor's house) Sarishtali uy – farishtali uy. (Cleaned house is the house of angels) On the basis of English and Russian proverbs, a component of some freedom was revealed, which has no analogues in the Uzbek language: I did not know who my grandfather was.

I am much more concerned to know what his grandson will be. Я не знаю, кем был мой дед. Меня больше интересует кем будет его внук A brother is a friend provided by nature. Brother is a friend given by nature. Брат это друг данный природой. Happiness is having a large, loving, caring, close-knit family in another city. Счастье – это иметь большую, любящую, заботливую, дружную семью в другом городе.

Conclusion. As a result of the study of the concept “family” on the basis of the paremiological units of the three specified languages, we came to the conclusion that the common signs for Uzbek, Russian and English languages are the following:

1. The language unit of a relationship or acquaintance is present in all languages and is revealed through semantic modules;
2. The paremiological fund of the three analyzed languages contains a common universal layer of se-mantic concepts, such as: respect, love, value, beneficence, kinship, reliability, etc.
3. In all analyzed languages, there is a call for a family, real, faithful and strong, that will save a person in a difficult situation.

In the process of analyzing proverbs of Uzbek, Russian and English languages, distinctive features were also revealed. Thus, in Uzbek linguistic culture, a sign of virtue, holiness, and sometimes even self-sacrifice for the sake of the family is very widely represented. As a result of the study, it can be noted that the concept of «family» is a character of communicative behavior towards relatives, and is endowed with specific features characteristic only of the bearers of a given language culture. One of the invaluable qualities of all linguistic cultures is a tremulous attitude towards the family and its traditions and a sense of pride in belonging to one's family. Do you cherish the warmth of the family hearth and remember the words of Abraham Lincoln: Family is not an important thing. It's everything [5].

List of references:

1. Апресян Ю.Д. Избранные труды. Том II. Интегральное описание языка и системная лексикография. – Москва: Языки русской культуры, 1995. – 766 с.
2. Б. Саримсоков, М. Мадрахимова. Ўзбек халқ мақоллари.–Тошкент, 1981. – 174 с.
3. Воркачев С.Г. Языковая личность и концепт как базовые категории лингвокультурологии // Ежегодные международные чтения памяти Н.С. Трубецкого 2000. – Москва, 2000. – С.21-22.
4. Кубрякова Е.С. Языковое сознание и языковая картина мира // Филология и культура. Материалы 2-й междунар. конф. Ч. 3. – Тамбов: Изд-во Тамб. ун-та, 1999. – С.6-
5. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие. – Минск: Тетрасистемс, 2004. – 256 с.

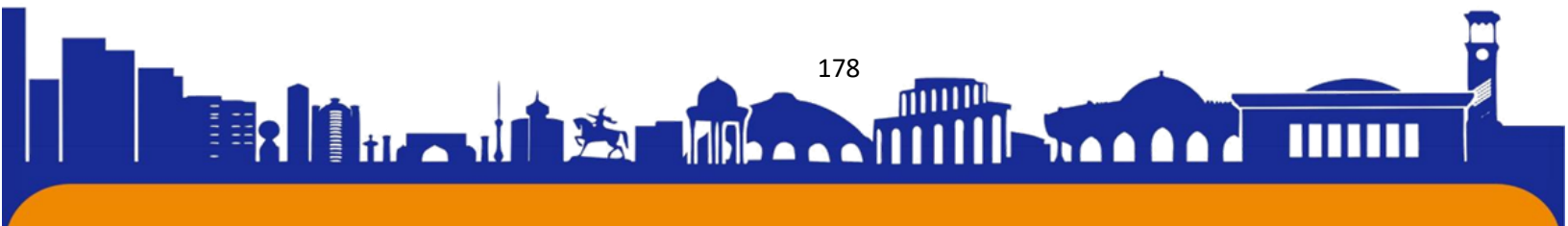

6. Рахматуллаев Ш.У. Толковый фразеологический словарь узбекского языка. – Ташкент, 1992. – 378 с.
7. Ruzieva Sitora Asrorovna. Comparative analysis of English and Uzbek expressions relating to family //

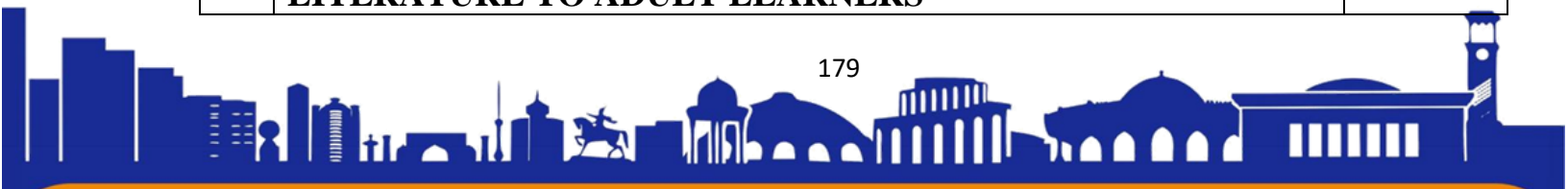
TABLE OF CONTENTS

1	BADIIY MATNDA MULOQOT MADANIYATINING FILOLOGIK EKSPERTIZASINI AMALGA OSHIRISH YO‘LLARI Qorjovov Elmurod Abdumo‘min o‘g‘li	7-16
2	TEACHING ENGLISH FOR THE CLASSROOM: EFFECTIVE METHODOLOGIES AND CONTEMPORARY STRATEGIES D.B.Kayumov	17-21
3	BIOLOGIYA FANLARINI O‘QITISHDA INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH. H.Bozorova, D.Savriyeva	22-26
4	РОЛЬ КОРПОРАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКА Рахимова Мохларойим Расулжановна	27-31
5	НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ СПЕЦИФИКА АВТОРСКОЙ СКАЗКИ В. И. ДАЛЯ В АСПЕКТЕ РКИ Рузиева Руфина Зулфат кизи, Н.А. Добролюбова	32-36
6	AKADEMIK LITSEYLARDA KIMYO FANINI O‘QITISHDA SIMULYATSION USULLARDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI Xo‘jamurodov Shuhrat, Xudoyberdiyev Abdulatif	37-39
7	O‘ZBEKISTONDA SHAMOL ELEKTR STANDIYALARI ISTIQBOLI Isomiddinov Eldor Musurmon o‘g‘li	40-46
8	BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA RAQAMLI SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION USULLARI Quدراتov Sardorbek Nortoji o‘g‘li	47-53
9	INGLIZ TILINI YOUTUBE ORQALI O‘RGANISH Xazratova Zulfina Sayitmuratovna, Valiev Islom Sherali ugli, Xaydarova Shoira Toxir qizi	54-58
10	BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA RAQAMLI SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION USULLARI Quدراتov Sardorbek Nortoji o‘g‘li	59-65
11	UMUMIY KIMYO FANIDAN ATOM TUZILISHI MAVZUSINI PHET SIMULYATSION USULI YORDAMIDA O‘QITISH Annayev U.F.	66-70

12	TIBBIY KIMYO FANINI O'QITISHDA SIMULYATSION USULLARNING AHAMIYATI VA YUTUQLARI Umirqo'lova F.A.	71-74
13	O'ZBEKISTONDA IJTIMOY SOHANI MOLIYALASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI Mamataliyev Isroil Musurmanovich, Akbarov B.U	75-80
14	OLIY TA'LIMDA "BALIQLAR" SINFI MAVZUSINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH. Zaripova Zarina	81-85
15	KALLA SUYAGINING YUZ QISMI ANATOMIYASI: TUZILISHI, FUNKSIYALARI VA ZAMONAVIY TIBBIYOTDAGI AHAMIYATI Eshpo'latov S, Mahmudova E'zoza Jasor qizi, O'ralova Aziza Faridovna, Mahmudova Gulsanam Jasur qizi, O'rinova Noila To'lqin qizi	86-89
16	ZAMONAVIY DUNYODA PSIXOLOG KASBINING TA'LIM RIVOJLANISHIDA HARAKATLANTIRUVCHI KUCH SIFATIDAGI O'RNI Djurakulova Dilfuza Farxodovna, Shoniyozov Asror Ilhom o'g'li	90-94
17	BURUN YO'LLARI VA SINUSLARNING ENDOSKOPIK JARROHLIGI: METODIK VA AMALIY TAJRIBALAR Muxtorova Nargiza Muxammadiyevna, Mahmudova Lola Sa'dulloyevna	95-100
18	ЛЕКСИКА РУССКОГО ЯЗЫКА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ЕЁ ПРОИСХОЖДЕНИЯ: ИСКОННО-РУССКИЕ И ЗАИМСТВОВАННЫЕ СЛОВА Лайло Элмурадова	101-106
19	BIOLOGIYA FANINI O'QITISHDA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH Muqaddam Kenjayeva	107-113
20	RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA XITOIY XALQ RESPUBLIKASINING JAHON IQTISODIYOTIDA TUTGAN O'RNI Nusratulloyeva Dilnoza Shavkatovna	114-123
21	O'ZBEK TILI LISONIY MANZARASIDA "AQL VA DONOLIK" KONTSEPTLARINING KOGNITIV TAHLILI Alimardonova Manzura, Tursunali Jumayev	124-128
22	THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TEACHING LITERATURE TO ADULT LEARNERS	129-134

	Usmonova Sevara Sulstonovna, Ismoilova Dildora Doniyorjon qizi, Rashidova Ozoda Islom qizi	
23	DAVLAT MOLİYASINI BOSHQARISH MEKANIZMINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI Qodirov Hasan Do`stqobilovich	135-139
24	АШЕРМАН СИНДРОМИ ЭРТА ТАШХИСЛАШ ТЕКШИРУВИНИ БАХОЛАШ Султонов Равшан Комилжонович, Хушбоқов Шохрух Улуғбек ўғли	140-146
25	IMPROVEMENT OF THE MECHANISM FOR IMPROVING THE QUALIFICATIONS OF PEDAGOGISTS OF NON-STATE EDUCATIONAL ORGANIZATIONS N.S. Muminova	147-159
26	YETIM VA OTA-ONA QARAMOG‘IDAN MAHRUM BO‘LGAN BOLALARNI IJTIMOYIY HIMOYA QILISH TIZIMINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH Shukurov Ikrom Qosimovich	160-164
27	METHODOLOGY OF TEACHING ENGLISH IN HIGHER EDUCATION Ruzieva Sitora Asrorovna, Sobirova Zarhala Boltakulovna, Kholmurodova Kamola Kodirovna, Tolibova Shaxzoda Baxtiyrovna, Rasulova Inobat Ilkhomovna	165-169
28	LINGUISTIC AND CULTURAL CLASSIFICATION OF FAMILY RELATIONS IN THE ENGLISH, RUSSIAN AND UZBEK LANGUAGES Ruzieva Sitora Asrorovna, Sobirova Zarhala Boltakulovna, Kholmurodova Kamola Kodirovna, Tolibova Shaxzoda Baxtiyrovna, Rasulova Inobat Ilkhomovna	170-177
	MUNDARIJA	178-180

